

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ÜÇ ROMAN ÖRNEĞİNDE KÖY ROMANI:
BAHTİYARLIK, KARABİBİK, KÜÇÜK PAŞA

Yüksek Lisans Tezi

SERKAN ERDOĞAN

AMASYA
Mayıs – 2023

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ÜÇ ROMAN ÖRNEĞİNDE KÖY ROMANI:
BAHTİYARLIK, KARABİBİK, KÜÇÜK PAŞA

Hazırlayan
Serkan ERDOĞAN

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Ümmü Gülsüm TARAKÇI GÜL

AMASYA – 2023

ETİK BEYAN SAYFASI

Tezimin içerdiki yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsünden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi; tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin ortaya çıkması durumunda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

25/04/2023

Serkan ERDOĞAN

İmza

ÖZET

ÜÇ ROMAN ÖRNEĞİNDE KÖY ROMANI: BAHTİYARLIK, KARABİBİK, KÜÇÜK PAŞA

Serkan ERDOĞAN

Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Mayıs / 2023

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ümmü Gülsüm TARAKÇI GÜL

“Köy romanı” kavramı, roman türleri arasında her milletin edebiyat dünyası içinde farklı gelişim evreleri izleyen bir tür olarak edebiyat araştırmacılarının başlıca konuları arasındadır. Türk romanı içinde de kendi alanında müstakil bir tür olarak gelişme imkânı bulan “Köy romanı” edebiyatımıza 1950 yılından itibaren damga vurduğu görülmektedir. Özellikle 1950-80 yılları Türk romanının başlıca odak noktası olan köy romancılığının kökenine gelindiğinde Tanzimat dönemi eserlerinden Milli edebiyat dönemi eserlerine uzanan bir gelişim evresi izlediği gerçeği karşımıza çıkmaktadır.

Tanzimat dönemi eserleri arasında sıkça yer almasa da “köy teması” Ahmet Mithat Efendi ve Nabizade Nazım’ın romanlarına konu olmuş, Milli edebiyat döneminde de roman mekânının İstanbul’dan Anadolu’ya taşınmasıyla Ebubekir Hazım Tepeyran’ın romanında kendine önemli bir yer edinmiştir. Bu bakımdan edebiyatımızda köy romanı denildiğinde akla gelen ilk eserler olan Bahtiyarlık, Karabibik ve Küçük Paşa, köy romanı serüvenimizin başlangıç noktalarıdır. Kendi içlerinde köy kavramına oldukça farklı yönlerden yaklaşan bu eserler, köy romanının oluşmasında oldukça önemli bir zemin hazırlamakla yetinmeyip Türk köylüsünün yaşayışını, dünyaya bakışını ve köylülerin sorunlarını edebiyat dünyasında dile getirilmesinde önemli rol oynamışlardır.

Çalışmamız bir tür olarak “köy romanının” edebiyat tarihimiz açısından gelişimini Bahtiyarlık, Karabibik ve Küçük Paşa romanları örneğinde ele almakta, romanları köy romanı açısından incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: köy romanı, Bahtiyarlık, Karabibik, Küçük Paşa

ABSTRACT

VILLAGE NOVEL IN THE EXAMPLE OF THREE NOVELS: BAHTİYARLIK, KARABİBİK, KÜÇÜK PAŞA

Serkan ERDOĞAN

Amasya University, Institute of Social Sciences

Department of Turkish Language and Literature, MA May/ 2023

Supervisor: Ast. Prof. Dr. Ümmü Gülsüm TARAKÇI GÜL

The concept of "village novel" is among the main topics of literary researchers as a genre that follows different stages of development in the literary world of each nation among the novel genres. It is seen that the "Village novel", which has the opportunity to develop as an separate genre in Turkish novel, has left its mark on our literature for certain periods. Especially when it comes to the origin of the village novel, which was the primary focus of the Turkish novel between the years 1950-80, we encounter the fact that it followed a developmental stage from the works of the Tanzimat (Reorganization) period to the works of the National literature period.

Although it is not constantly included in the works of the Tanzimat period, the "village theme" has been the topic of the novels of Ahmet Mithat Efendi and Nabizade Nazım, in the period of National literature with the movement of the novel from Istanbul to Anatolia it has gained an important place in Ebubekir Hazım Tepeyran's novel. In this respect when village novels are mentioned in our literature the first works that come to mind; Bahtiyarlık, Karabibik and Küçük Paşa are the starting points of our village novel adventure. These works, which approach the concept of village from quite different aspects in themselves, not only prepare a very important ground for the formation of the village novel, but also had played an important role in expressing the living, their view of the world and the problems of the Turkish peasant, in the world of literature.

Our study deals with the development of the "village novel" as a genre in terms of our literary history, in the example of Bahtiyarlık, Karabibik and Küçük Paşa novels, and examines the novels in terms of village novels.

Keywords: village novel, Bahtiyarlık, Karabibik, Küçük Paşa

ÖNSÖZ

Köy romanı, modern Türk edebiyatının bir dönemine damgasını vuran roman türleri arasındadır. Özellikle Tanzimat dönemi romancılarımızdan başlayarak günümüze kadar pek çok yazar, köye ve köylüye eserlerinde sıkça yer vermişlerdir. Çalışmamız, Türk edebiyatında köy romanının doğuşu ve bir tür olarak edebiyat dünyamıza girişinde önemli yerleri olan *Bahtiyarlık*, *Karabibik* ve *Küçük Paşa* romanları üzerine kurulmuştur.

Çalışmamız; Giriş, I. Bölüm, II. Bölüm, Sonuç ve Kaynakça bölümlerinden müteşekkildir. Giriş bölümünde, tezin amaç ve önemine, kapsam ve sınırlılıklarına, problem ve yöntemine yer verilmiştir.

Birinci bölümde, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e edebiyatımızda köyü konu alan eserler genel olarak incelenmiş, eserler ve yazarların köye bakışı hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra tür olarak köy romanı kavramının kuramsal tarafı ve Türk edebiyatında köy romanı alanında çalışma yapan araştırmacıların tür hakkındaki düşüncelerine yer verilmiştir.

İkinci bölümde, *Bahtiyarlık*, *Karabibik* ve *Küçük Paşa* romanları genel içerik özelliklerinden köyü konu alış özelliklerine göre incelenmiştir. Romanların özeti ve mekân unsuru hakkında bilgi verilerek eserler köy romanları açısından incelenmiştir.

Sonuç bölümünde ise köy romancılığımızın doğuşunda incelenen eserlerin yeri ve önemi değerlendirilmiştir. Kaynakça bölümünde de çalışma boyunca istifade edilen kaynaklar yer almaktadır. Alıntılarda, alıntı yapılan eserin imlasına sadık kalınmıştır.

Bu tez çalışmasının hazırlanmasında değerli görüşleri ve bilimsel katkılarıyla bana yol gösteren danışman hocam Ümmü Gülsüm TARAKÇI GÜL'e teşekkür ederim. Ayrıca jüride yer alan ve tezimde eksik olduğum tarafları büyük emek harcayarak görmemi sağlayan Fikret USLUCAN'a ve Hüsniye MAYADAĞLI'ya değerli katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım. Tez yazım sürecinde bana her zaman destek olan, ilgi ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili eşim Kıvılcım Gizem ERDOĞAN'a ve tez yazım sürecinde dünyaya gelen hayatıma en büyük anlamı katan kızım Bilge Sevgime teşekkürü bir borç bilirim.

Serkan ERDOĞAN

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN SAYFASI.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖN	
SÖZ.....	iHata!
Yer işareti tanımlanmamış.	

İÇİNDEKİLER

.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
-------	---

KISALTMALAR DİZİNİ.....	ix
GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	2
1.2. Araştırmanın Sınırları.....	2
1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	3

I.BÖLÜM

1. TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E EDEBİYATIMIZDA KÖYÜ KONU ALAN ESERLERE GENEL BİR BAKIŞ.....	4
1.1. Tür Olarak Köy Romanı.....	17

II.BÖLÜM

2. BAHTİYARLIK, KARABİBİK VE KÜÇÜK PAŞA ADLI ROMANLARIN KÖY ROMANI AÇISINDAN İNCELENMESİ.....	23
2.1. Ahmet Mithat Efendi'nin Bahtiyarlık Romanı.....	23
2.1.1. Romanın Özeti.....	24
2.1.2. Bahtiyarlık Romanında Mekân.....	27
2.1.2.1. Açık Mekânlar.....	28
2.1.2.2. Kapalı Mekânlar.....	29
2.2. Köy Romanı Açısından Bahtiyarlık.....	31

2.2.1. Toprak Sorunu.....	31
2.2.2. Ekonomik Sorunlar.....	33
2.2.3. Sağlık Sorunu.....	33
2.2.4. Eğitim Sorunu.....	34
2.2.5. Din ve İnanç.....	36
2.2.6. Evlilik.....	36
2.3. Nabizade Nazım'ın Karabibik Romanı.....	37
2.3.1. Romanın Özeti.....	40
2.3.2. Karabibik Romanında Mekân.....	41
2.3.2.1. Açık Mekânlar.....	42
2.3.2.2. Kapalı Mekânlar.....	43
2.4. Köy Romanı Açısından Karabibik.....	44
2.4.1. Toprak Sorunu.....	46
2.4.2. Ekonomik Sorunlar.....	47
2.4.3. Sağlık Sorunu.....	48
2.4.4. Eğitim Sorunu.....	50
2.4.5. Din ve İnanç.....	51
2.4.6. Evlilik.....	51
2.5. Ebubekir Hazım Tepeyran'ın Küçük Paşa Romanı.....	53
2.5.1. Romanın Özeti.....	55
2.5.2. Küçük Paşa Romanında Mekân.....	59
2.5.2.1. Açık Mekânlar.....	59
2.5.2.2. Kapalı Mekânlar.....	60
2.6. Köy Romanı Açısından Küçük Paşa.....	62
2.6.1. Toprak Sorunu.....	65
2.6.2. Ekonomik Sorunlar.....	67

2.6.3. Sağlık Sorunu.....	69
2.6.4. Eğitim Sorunu.....	71
2.6.5. Din ve İnanç.....	72
2.6.6. Evlilik.....	74
SONUÇ.....	76
KAYNAKÇA.....	79
ÖZGEÇMİŞ.....	82

KISALTMALAR DİZİNİ

Çev.: Çeviren

Doç.: Doçent

Dr.: Doktor

Ed.: Editör

Haz.: Hazırlayan

Vb.: Ve benzeri

Tdk: Türk Dil Kurumu

1. GİRİŞ

“Köy” kavramı, modern Türk edebiyatının başlangıcından günümüze kadar pek çok yazarın üzerinde durduğu önemli kavramlardan biridir. Tanzimat döneminden başlayarak Türk romanına giren bu kavram, asıl önemini 1950 sonrası Cumhuriyet döneminde kazanmıştır. Pek çok araştırmacı da köy romanının ilk örneklerini 1950 yılından başlayarak tarihlendirmektedir. Şüphesiz bu bakış açısında, köy enstitülerinin açılması ve özellikle enstitüden çıkan yazarların payı oldukça büyüktür. Enstitülü yazarlarla beraber pek çok yazarın köy konusunu ele alması 1950 ve 1980 yılları arasında köy kavramını, Türk romanının en önemli teması haline getirmiştir. Bu bakımdan köy romanı, köyden yetişen sanatçılar ve şehirden gelip köyü tüm gerçekliğiyle tanıyan yazarların geliştirdiği bir tür olarak edebiyatımızda oldukça önemli bir yer tutar.

Çankaya, “Köy edebiyatı, Türk edebiyatında 1950’li yıllarda ortaya çıkan, 1960’larda altın günlerini yaşadıktan sonra 1970’lerde giderek zayıflamış bir akım olarak tarihteki yerini almış görünüyor.” (Çankaya, 2013: 475) diyerek köy romanının gelişimini özetler. Moran da *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış* adlı çalışmasının ikinci cildinin büyük bir kısmını Anadolu’ya ve köye ayırır. Bu türü, köy romanı olarak adlandırmakta da çekinceli bir tavır sergilemesi dikkat çekicidir. 1950-75 yılları arası Türk romanını incelerken ele aldığı 15 roman için “köy romanı” sözünü kullanmak istemediğini belirterek onları “Anadolu romanı” olarak adlandırılabileceğini ifade eder. (Moran, 2017: 7). İki araştırmacı arasında köy romanı teriminin kullanılmasında her ne kadar fark görülsede köy konusunun 1950 yılı ve sonrası Türk romanında, yazarlarımız tarafından oldukça büyük ilgi gördüğü açıkça görülmektedir. Kuşkusuz bu durumun oluşmasında çok partili sistemle birlikte iktidara gelen Demokrat partinin uyguladığı politikaların etkisi büyüktür. Özellikle bu dönemde artan köyden kente göç ve köy enstitülerinin siyasallaşması Türk romanının ilgisini köye çeken önemli etkenler arasındadır.

Çıkla, “Türk edebiyatında köy konusu önce roman ve hikâyede ele alınmış ve böylece “köy edebiyatı”, “köy romanı” gibi tabirler de kullanılır olmuştur. Edebiyatımızda bu tür hikâye ve romanların geçmişi Ahmet Mithat Efendi (1844-1912)’ye kadar uzanmaktadır.” (Çıkla, 2007: 99) diyerek edebiyatımızda köy temasının Tanzimat dönemine dayandığını açıklamaktadır. Bilgiç de Ahmet Mithat Efendi’yi Modern Türk edebiyatının ilk köy romancısı olarak göstermektedir: “Ahmed Midhat, gerçekleştirdiği ilk'lere “köy romanı” yazmayı da *Bahtiyarlık* hikâyesiyle ekler. Bu roman Türk edebiyatında köy hayatıyla ilgili yazılmış ilk

örneklerden biridir. *Letâif-i Rivâyat*'ta Anadolu coğrafyası (Bursa) sadece bu hikâyelerde görülür.” (Bilgiç, 2008: 21)

Modern Türk edebiyatında köy temasının başlangıcını Ahmet Mithat Efendi'nin eserlerine dayandıran araştırmacılarla birlikte Nabizâde Nâzım'ın eserlerine dayandıranlar da vardır. Enginün “Edebiyatımızda köy, daha önceleri birkaç örnek var ise de asıl Nabizade Nâzım'ın *Karabibik* (1890) adlı eseriyle başlamıştır.” (Enginün, 2015: 308) diyerek *Karabibik* romanı köy temasını işleyen romanların ilki olarak kabul eder. Akıncı da edebiyatımızda köy temasının Cumhuriyet döneminden çok daha eskilere dayandığını şu şekilde ifade etmektedir:

Yalnız, öncelikle şurasını belirteyim, Türk köylüsü, birçoklarının öyle sandığı gibi, ilkin bu genç yazarlarca ele alınmış değildir. Bu yolda Nâbizâde Nâzım, daha 1890'larda Kara Bibik'i yazmıştı (Demem o ki bu çığırın yetmiş yıllık bir geçmişi vardır.); onun arkasından Ebûbekir Hâzım Tepeyran'ın Küçük Paşa'sı gelir. 1932'de ise Yakup Kadri Karaosmanoğlu Yaban'ı çıkarır. (Akıncı, 1961: 16)

Görüldüğü gibi edebiyat araştırmacılarımız “köy konulu roman” ve “köy romanı” olarak iki farklı adlandırma geliştirmişlerdir. Ancak hangi romanların köy konulu roman, hangilerinin köy romanı olduğuyla ilgili net bir fikir belirtmezler. Yine de köy konulu romanlar daha eskiye, Tanzimat dönemine dayandırılırken köy romanı ise 1950 sonrası Cumhuriyet dönemine dayandırıldığı açık biçimde görülmektedir. Bu durum da “köy romanı” teriminin kullanılmasında karışıklık yaratmaktadır.

Bu çalışmada, Tanzimat döneminde başlayan, Milli edebiyat döneminde gelişme gösteren, Cumhuriyet döneminde ise asıl önemini kazanan “köy romanı” kavramı, *Karabibik*, *Bahtiyarlık* ve *Küçük Paşa* eserleri üzerinde incelenecektir.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Ahmet Mithat Efendi'nin *Bahtiyarlık*, Nabizade Nazım'ın *Karabibik* ve Ebubekir Hazım Tepeyran'ın *Küçük Paşa* romanı edebiyatımızda köyü konu alan ilk eserlerdir. Çalışmamızda Türk edebiyatında köy romanlarının gelişimi ve bu türün özellikleri bu üç roman özelinde incelenmektedir. Çalışmamızın amacı, edebiyatımızda köy romanının başlangıç eserleri olarak kabul edilen bu üç eserden yola çıkılarak köy romanının ortaya çıkış ve gelişim sürecini gözler önüne sermektir.

1.2. Araştırmanın Sınırları

Çalışmamızda Türk edebiyatında köy konusunu ele alan ilk romanlardan Ahmet Mithat Efendi'nin *Bahtiyarlık*, Nabizade Nazım'ın *Karabibik* ve Ebubekir Hazım Tepeyran'ın *Küçük Paşa* romanları konu edilmiştir. Daha sonra bu eserler, köy romanı açısından

değerlendirilmiştir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmamızda ilk olarak Tanzimat'tan Cumhuriyet'e edebiyatımızda köyü konu alan eserlerden bahsedilmiştir. Daha sonra da bir tür olarak köy romanının kuramsal yönü değerlendirilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde *Bahtiyarlık*, *Karabibik* ve *Küçük Paşa* romanlarının özetlerine yer verilerek romanlardaki mekân unsurları incelenmiştir. Bunun ardından da eserler, köy romanı açısından değerlendirilmiştir. Daha sonra bu üç roman köy romanlarında ortak unsurlar olarak tespit ettiğimiz toprak sorunu, ekonomik sorunlar, sağlık sorunu, eğitim sorunu, din-inanç ve evlilik başlıklarıyla değerlendirilmiştir.

I. BÖLÜM

1. TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E EDEBİYATIMIZDA KÖYÜ KONU ALAN ESERLERE GENEL BİR BAKIŞ

Tanzimat ve Servet-i Fünûn dönemi romanlarında ana mekân genellikle İstanbul olmuştur. Çalışmamızın ana konusunu teşkil eden ve edebiyatımızda sayıları oldukça sınırlı kalan bazı romanlar da İstanbul'un sınırları aşarak köyü konu edinmiştir. Tanzimat döneminde Ahmet Mithat Efendi'nin *Bir Gerçek Hikâye* ve *Bahtiyarlık*, Nabizâde Nâzım'ın *Karabibik*, Mizancı Mehmet Murad'ın *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?*, Ebubekir Hâzım Tepeyran'ın Milli Edebiyat döneminde yazdığı *Küçük Paşa* adlı romanları edebiyatımızda köyü konu edinmiş ilk romanlardır. Tonga “Edebiyatımızda şehir -özellikle de İstanbul- hayatının dışında bir hayatın var olduğunun fark edilmesi ve edebî eserlerde taşranın yer bulması Tanzimat döneminde olur.” (Tonga, 2013: 122) diyerek edebiyatımızda köy romanlarının başlangıcının Tanzimat dönemi olduğuna işaret eder.

Modern Türk edebiyatında köyü anlatan ilk anlatılar Ahmet Mithat Efendi'nin *Letaif-i Rivâyât*'inde yayımladığı *Bir Gerçek Hikâye* (1876) ve *Bahtiyarlık* (1885) adlı eserleridir. Dönemin ilk hikâye örnekleri sayılan *Letaif-i Rivâyât* hakkındaki roman-hikâye tartışmaları, Tanzimat döneminde hikâye adının roman için de kullanılmasından dolayı çalışmamızda türsel bir tartışma yapılmamıştır.

Köy temasının Tanzimat döneminde ilk olarak ele alındığı Ahmet Mithat Efendi'nin *Bir Gerçek Hikâye* adlı eserde, Ali adlı bir gençle Türkçe bilmeyen bir Rum kızının aşkı konu edinilmiştir. Eser içindeki olaylar Akdeniz adalarından bir köyde geçmektedir. Rumeli'den jandarma olarak gelen Ali, toplumun bütün baskılarına karşı çıkarak Rum kızıyla birlikte olur. Aşkın gücü karşısında köy halkı ve köyün papazı onların birlikte olmasına rıza gösterirler. Adada devlet işlerini yürütmekte görevli bir memur ise Ali'yi suçlu göstererek onu görevinden attırır ve Ali'nin adadan ayrılmasına sebep olur. Daha sonra âşıkları ayıran memur görevinden azledilir. *Bir Gerçek Hikâye* sadece mekânının taşra/köy olması dolayısıyla edebiyatımızda dikkatleri çekmektedir. Eser daha çok aşk teması üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Ahmet Mithat'ın *Bahtiyarlık* adlı eserindeyse köy hayatıyla şehir hayatının karşılaştırılması yapılmıştır. Asıl bahtiyarlığın köyde yaşamakla mümkün olabileceği düşüncesinden hareketle yazılan eser, edebiyatımızda köy hayatını konu edinmesi bakımından önemlidir. Çalışmamızda daha detaylı inceleyeceğimiz *Bahtiyarlık* romanı ile ilgili şimdilik bu kadar bilgi vermek yeterli olacaktır.

Edebiyat tarihimizde yakın zamana kadar adı pek duyulmamış olan Paşabeyzâde Ömer Âli Bey'in 1890 yılında kaleme aldığı *Türkmen Kızı* adlı romanda olaylar Anadolu'da geçer. Roman, Maraş yöresinde yaşayan İlbeyli aşiretini konu edinmektedir. Romanla ilgili olarak Türk, "Romanın belki de en önemli tarafı, Anadolu Türklüğünün önemli bir kesitini oluşturan Türkmen yaşantısına oldukça yakından bir bakışı ifade ediyor olmasıdır." (Türk, 2015: 44) der. Roman, Türkmen obalarındaki halkın yaşamını anlattığından köy romancılığı için önem arz etmektedir. Eserde, Erciş Dağı Bingöl Yaylası'nda altmış yaşını geçmiş Türkmen aşireti boy beyi Hamza Bey'in Vayvaylı obasından Karakuşoğlu İbrahim'in küçük yaştaki kızı Kumru'yu kendisine dördüncü eş olarak almak istemesi anlatılmaktadır.

Romanın diğer bir önemli yönü de kırsalda yaşayan kadınların hayatlarına eğilmesidir. Romanın başkişisi olan Kumru, köylü bir kadındır. Romanda kırsal yaşamdaki kadınların yaşayışının roman kurgusu içinde işlenmesi önemlidir. (Türk, 2015: 45). On dört yaşındaki Kumru, aslında kendi obalarından Zehraboğlu Ali'yi sever. Hamza Bey, Zehraboğlu Ali'yi vurdurur; fakat Ali ölmez. Hamza Bey, Kumru ve Ali'ye roman boyunca çeşitli zorluklar çıkarır. Onlar da çare olarak Çukurova'ya kaçarlar. Şehirde zor günler geçiren Kumru ağlamaktan kör olur. Büyük sıkıntılardan sonra da Ali ile kavuşurlar. Hamza Bey roman sonunda cezalandırılmıştır. Kolcu da eserin köy romanıyla ilişkisine şöyle dikkat çeker:

Türkmen Kızı romanının vak'ası obada başlar, Çukurova'da devam eder ve nihayetinde yine obada sona erer. Şahısları, vak'ası, mekânı ve kahramanlarıyla tam bir köy romanı niteliğindedir. Roman arka planda feodal düzenin sorgulamasını yapar. Beyliğe halel getiren, töreyi çiğneyen figürler eserin sonunda cezalandırılır. (Kolcu, 2013: 63)

Paşabeyzâde Ömer Âli Bey'in *Türkmen Kızı* romanı, içinde barındırdığı köy yaşamı unsurlarıyla yazıldığı dönemde köy romanımız için gerçekten önemli bir kaynak olabilirdi. Romanın Türk yazar ve edebiyat araştırmacıları tarafından geç fark edilmesi, köy romanının gelişimi için bir kayıp sayılmalıdır. Öyle ki romanda Türkmen insanının yaşayışı ve köy sorunlarının anlatımı, romanın kurgusu içine başarıyla eklenen folklorik unsurlarla önemli bir bütünlük sağlamaktadır. Bu yönüyle roman, kendinden sonra kaleme alınan köy romanlarını farklı boyutlara taşıyabilecek nitelik taşımaktadır. Öncelikle bir romanı köy romanı yapan en önemli unsur, roman kişilerinin köy hayatının gerçekliğiyle anlatılmasıdır. Bu yüzden köylünün yerel konuşma dili, gelenek, görenek ve adetleri, kısacası köy insanının tüm folklorik unsurları, kişi, zaman, mekân ve olay örgüsü gibi roman unsurlarıyla uyumlu olmalıdır. Enginün, romanda yazarın dili kullanma biçimiyle ilgili olarak da şu yorumu yapar:

Roman, Türkmen aşiretlerinden İlbeyli'nin yayladığı Bingöl'ün tasviriyle başlar. Bu tasvir hayli ağır bir dille yapılmıştır. Yazar mahalli deyimleri bu dille yazdıklarının arasına yerleştirmiştir: "Her menbain letafeti nisbetindeki bürudeti (diş dayatmaz)

tâbir-i meşhûrına mâ-sadaktır” (s. 30). Görüldüğü gibi cümledeki tek Türkçe de “dış dayatmaz” deyimidir. (Enginün, 2015: 276)

Basit kurgusu ve anlatım tekniğindeki zayıflığına rağmen *Türkmen Kızı* romanı, köy romanının gelişim sürecinde yer alan ilk eserler arasındadır. Özgül, *İlk Köy Romanımız Türkmen Kızı (Mı?)* adlı çalışmasında *Bir Gerçek Hikâye* ve *Karabibik* adlı eserleri ilk köy hikâyeleri olarak değerlendirir ve *Bahtiyarlık* romanı için “merkez figürü bir şehirli olan eserleri köy romanı saymak zorlaşıyor.” diyerek *Türkmen Kızı* romanının, edebiyatımızdaki ilk köy romanı olduğunu ifade eder. (Özgül, 1998: 284)

Tanzimat dönemi romanları içinde köy hayatını konu alan eserlerden birisi de Nabizâde Nazım’ın 1890 yılında yazdığı *Karabibik* adlı romanıdır. Konusu Antalya’nın Kaş ilçesine bağlı Beymelek köyünde geçen eser, bir köylü olan Karabibik’in yaşantısını, Türk köyleri ve çevredeki diğer gayri Müslim köylerin durumunu gerçekçi bir bakış açısıyla yansıtmaktadır. *Karabibik*’le ilgili diğer meseleler çalışmamızın sonraki bölümlerinde yer alacaktır.

Mehmet Murat’ın 1890’da çıkardığı *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?* adlı eseri tam anlamıyla köy hayatını anlatan bir eser olmasa da köyle ilgili meseleleri ele alması bakımından köy romanı türü içerisinde değerlendirilebilecek bir romandır. Eserde, dönemin toplumsal bir eleştirisi yapılmaktadır. Birol Emil de bu yönüyle eseri, “yazarın ahlâkî edebiyat görüşüne göre yazılmış tezli bir roman” olarak değerlendirir. (Emil, 1979: 473) Tarakçı da Mehmet Murat’ın edebiyata yüklediği misyona dikkat çeker ve Mehmet Murat’a göre romanın toplumsal bir faydaya hizmet etmesi gerektiği düşüncesine işaret eder:

O, milletlerin ve medeniyetlerin gelişebilmesinde edebiyatın önemli bir vasıta olduğuna inanır ve bu vasıtanın ahlâk anlayışına bağlı olduğu sürece görevini yerine getirebileceğini söyler. Ona göre ahlâkî edebiyat, cemiyetin manevî hayatını olumsuz etkileyecek nefsî arzuları dile getirmeden millî değerlerin geleceğe nakledilmesini ve yüce maksatlara ulaşılmasını temine çalışmalıdır. (Tarakçı, 2002: 485)

Eserdeki olaylar, roman başkışisi Mansur’un etrafında gelişmektedir. Emil, romanın başkışisi Mansur Bey’in Mizancı Mehmet Murat’ın düşüncelerinin romandaki temsilcisi olduğunu söyler. Mansur Bey, memleketi kalkındırmak için öncelikle köy ve köylünün kalkındırılması gerektiğine inanmaktadır. Bu nedenle, idealindeki sosyal kalkınma fikirlerini aşama aşama köyden başlatır:

Ayrıca vatandaşın Bab-ı Hümayûn’a serbestçe doğrudan doğruya müracaat etmesi, idarenin ıslah edilmesi, maarifin yaygın hale getirilmesi, Mekteb-i Mülkiye gibi müesseseler açılması, muntazam etfaiye alaylarının, Avrupa usulü inzibat kuvvetlerinin teşkili, ordunun ıslah ve yeniden tanzimi, Mansur Bey’in idealindeki sosyal kalkınmanın belli başlı tedbirleridir. (Emil, 1979: 510)

Romanda köy konusunun ele alınışında Mansur’un yaşatmaya çalıştığı misyon önemlidir. Kütahya’dan Cezayir’e göçen İbn-i Galib’ler sülalesine mensup olan Mansur’un

babası ve amcası Fransızlarla savaşıırken şehit düşmüştür. Ailenin tek çocuğu olan Mansur, annesi ile amcaları Ahmed-el Nâsır'ın konaklarında kalırlar. Eğitim için Fransa'ya giden Mansur doktor olarak İstanbul'a gelir ve doktorluk yaparken Tıbbiye'de ders verir. Bir yandan da Hariciye'de görevlidir.

Mansur, iki farklı kültürü tanımış, Fransa'da öğrenim görmesine rağmen kendi kültürünü küçümsemeyen, milli kültürün önemini ve değerini çok iyi bilen gururlu bir gençtir. O, devleti her şeyin üzerinde gören, devlet için yapacağı hizmetlerle evlenmeyi dahi düşünmeyen idealist birisidir. Ona göre toplumun ilerleyebilmesi köye yönelmeyle sağlanabilecektir. Köy, devletin kalkınması için en önemli unsurdur. Bu düşünceyle, Veliler köyüne giderek orada çalışmaya ve halkla yakın ilişkiler kurmaya başlar. Hatta köylüleri parasız tedavi eder. Mansur'un köy için yaptığı en önemli iş ise köyde iki okul açıp oraya öğretmenler getirmesidir. Köylüler de çocuklarını okula gönderirler ve bunu gören Mansur Bey, okulu ziraat mektebine dönüştürür. Köye bir çiftlik de kuran Mansur Bey, daha sonra köyde bir iplik fabrikası da açar. Savaşın başlamasıyla da Şipka tümenine katılır ve köydeki hayatı bu şekilde sonra erer.

Turfanda mı Yoksa Turfa mı? romanı, Osmanlı aydını ile Türk köylüsünün el ele vererek çalışılması halinde başarıya ulaşılacağı düşüncesini vurgulaması noktasında *Bahtiyarlık* romanıyla benzerlik gösterir. *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?* romanında Mansur Bey'in köylüyü sağlık, eğitim ve tarım konusunda bilinçlendirmesi; *Bahtiyarlık* romanında da Şinasi'nin köylülere modern tarım tekniklerini öğreterek köyü ve köylüyü kalkındırmaya çalışması iki romandaki ortak vurgulardır:

Cuma günü kasabaya câmi-i şerife gider ve Cuma namazından sonra meccânen müracaat edeni muayene ederek ilâç verirdi. İlâcı daima müessir geldiğinden şöhreti çabuk yayıldı. Lâkin Mansur'un asıl şöhreti fukara ve muhtacîne muavenetten dolayı idi.

Öküzünü kaybeden, hânesi yıkılan, tarlası hasar-dîde olan köylülere münasip zamanda ödenmek üzere faizsiz ikraz eder, bütün bütün bîkes, bîvâye bulunanlara sa'y ve amel ile ta'ayyüşlerini yoluna koymaya medar olacak bir iş bulup âtilerini temin eder idi.

Manisa'dan iki muallim celbetti. Maaşlarını kendisi vererek iki mektep açtırdı. (Mehmet Murat: 1980: 272-273)

İstanbullu size güzel güzel akıllar öğrettiği için mi fena oldu? A be herifler! Bu çocuğun ne olduğunu henüz anlayamadınız mı? Herif kuluçkasız piliç çıkartıyor be! Dört tahtadan bir sandık yaptı içine rakı ile mi ne ile yanan bir kandil koydu. Bastı yumurtayı! Bastı yumurtayı! İki yüz pilici bir den çıkarttı! Evvelki sene kuraktan tarlalarımızda o t bile yokken onun pamukları adam boyu yükselip kozalakları kafamız kadar oldu! (Ahmet Mithat Efendi, 2000: 20-21)

Milli Edebiyat dönemi eserleri arasında gösterebileceğimiz 1910'da yayımlanan Ebubekir Hazım Tepeyran'ın *Küçük Paşa* romanı ise kentten köye giden küçük bir çocuğun yaşadığı felaketi konu edinmektedir. Romanda köy ve kent hayatı karşımıza bir karşıtlık unsuru

olarak çıkar. *Küçük Paşa* romanı, çalışmamızın diğer bölümlerinde daha detaylı olarak ele alınacaktır.

Roman ve hikâyelerinde Anadolu'nun şehir, kasaba ve köylerini konu edinen yazarlardan biri de Refik Halit Karay'dır. 1919'da yayınladığı *Memleket Hikâyeleri*, yazarın sürgün döneminde gördüğü Hatay, Sinop, Çorum, Ankara ve Bilecik'in köy ve kasabalarından izler taşımaktadır. Eserdeki *Koca Öküz*, *Boz Eşek*, *Cer Hocası* ve *Yıldı Bir*, *Yatık Emine* adlı hikâyeler, köy yaşantısını vermesi açısından önemli eserlerdir. Banarlı, *Memleket Hikâyeleri*'yle ilgili olarak "Memleket Hikâyeleri ise Türk edebiyatında Anadolu'nun ilk hakikî hikâyeleridir" (Banarlı, 1983: 1206) der. Cevdet Kudret de Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun, bir konuşmasında, "O zamanlar Refik Halit ile ben, Maupassant'ın tesiri ile şehir içindeki tiplerden ayrılarak mevzularımızı köylerden, çobanlardan ve halkın arasından seçmeye başladık." (Kudret, 2016: 454) diyerek *Memleket Hikâyeleri*'nin Anadolu insanının gerçek yaşantısından beslendiğine vurgu yapar. Baydar da *Memleket Hikâyeleri*'nin önemini şöyle ifade eder: "Memleket Hikâyeleri, çığır açma bakımından bugünkü köy hikâyelerinin nüvesini teşkil eder. Ben Anadolu'yu bir köylü olarak değil, varlıklı bir şehir delikanlısı olarak gördüm ve anlattım." (Baydar: 1960: 112)

Koca Öküz hikâyesinde, Hacı Mustafa'nın hayvan pazarından aldığı yaşlı bir öküzü ahırda yattığı yerden kaldırılamayıp tarlaya çalışmaya götüremeyişi anlatılmaktadır. Hacı Mustafa, her yıl yaptığı gibi yazın ekinde çalıştırmak üzere bir öküz satın alır. Tarla işleri bittiği zaman da öküzü götürüp aldığı paraya satmaya çalışır. Öküz çalışma zamanı geldiğinde dövülmesine, aç bırakılmasına rağmen ayağa kalkıp tarlaya çalışmaya gitmez. Bunun üzerine Hacı Mustafa kasabaya gidip aldığı paranın altına öküzü kasaba satar ve kasapla öküzü ahırdan gelip alması üzerine anlaşılır. Kasap ahıra geldiğinde öküz kasabın üzerini koklar ve ayağa kalkıp kasapla gitmeye başlar. Koca öküz çalışmak yerine ölüme gitmeyi tercih etmiştir.

Hikâyede, köyde açıkgözlülüğüyle tanınan Hacı Mustafa'nın bile bir öküzün oyununa nasıl gelebileceği ironik bir üslupla anlatılmaktadır. Eserin köy romanıyla ilgili olan en önemli tarafı hikâyenin başlarında anlatılan köylülerin yaşam tarzları ve çizilen Hacı Mustafa tipidir. Hacı Mustafa İstanbul'da jandarmalık yapmış, Hicaz'a gidip Hacı olmuş, açıkgözlü ve hileci bir adamdır. Köyünün bağlı olduğu şehre sık sık gider; Mal Müdürü, Vergi Kâtibi, Evkaf Kâtibi ile iyi geçinir, onlara sık sık hediyeler verir. Bu şekilde Hacı Mustafa, bütün işlerini sorunsuz halletmektedir. Köylüler onun için "Hacı Mustafa bir tas götürür, bir tulum getirir!" (Karay: 1993: 50) derler. Refik Halit hikâyede insanların kurnazlığının her zaman işe yaramayacağını anlatırken köylü ve devlet memurları arasındaki çıkar ilişkisine de dikkat çekmektedir.

Anadolu'da bir köyde geçen *Boz Eşek* hikâyesi, köye eşeğiyle birlikte bir yolcunun

gelmesiyle başlar. Köylüler adamı misafir ederler. Bu Tanrı misafiri çok yaşlı bir adamdır ve yolculuğun da etkisiyle son nefesini verir. Ölmeden önce eşeğini Hicaz'a vakfettiğini söyler. Ne yapacağını bilmeyen köylüler boz eşeğe dinî bir amaç için kullanılacağı için ellerinden geldiğince iyi bakarlar. Daha sonra köyün ileri gelenlerinden Hüsmen Ağa, eşeği kasabaya götürerek hükümete teslim etmeye çalışır. Ancak hiçbir yetkili onunla ilgilenmez. Fakir bir köylü olan Hüsmen Ağa bir süre yetkililerce oyalanır ve eşeğe köylüyle birlikte topladıkları para ile zar zor bakmaya çalışır. Hüsmen Ağa ve boz eşek üçüncü kez kasabadan köye döner. Eşek de köyde dilediği gibi dolaşır ve köylü tarafından iyice beslenir. Hüsmen Ağa kasabaya son kez gider ve yetkililerden eşeğin Hicaz'a vakfedileceği sözüyle birlikte, yazılı belge alır. Köylüler ve Hüsmen Ağa emanet edilen hayvanı teslim ettikleri için çok mutlu olurlar. Aradan bir süre geçtikten sonra kasabaya alışverişe giden Hüsmen Ağa, boz eşeği kasabanın kadısının altında görür. Hikâyede Anadolu köylüsünün fakirliği ve temiz inancı ele alınırken devlet memurlarının köylülerin sorunlarına karşı ilgisizliği işlenmektedir.

Karay, *Şeftali Bahçeleri* hikâyesinde de Anadolu'da küçük bir beldeye yazı işleri müdürü olarak gelen Agâh Bey'in görev yerini ihya etmek için yapacağı projelerin kasabadaki görevlilerce umursanmayışını ve devlet görevlilerinin köylü sorunlarını umursamayarak yalnızca kendi zevklerini düşünmeleri anlatılmaktadır. Devlet memurları, kasabanın meşhur şeftali bahçelerinde geçirdikleri eğlence hayatıyla meşguldür. Bir süre sonra Agâh Bey de diğer memurlara benzeyerek görevini yapmayıp bahçelerdeki hoş eğlencelere dalar.

Karay, *Boz Eşek* ve *Şeftali Bahçeleri* hikâyelerinde köylü ve memurların dış dünyaya karşı ilgisizliklerini, sadece kendi çıkarları söz konusu olduğu zaman eyleme geçtiklerini ironik bir üslupla anlatmaktadır. Genel anlamda Anadolu köylüsünün iç dünyasını hikâyeleştiren Karay, köy romanlarında sıkça gördüğümüz ezilen köylüyü birey olarak da ele almaktadır.

Türk romanında köy teması, en çok 1950-80 yılları arasında ilgi görmüştür. Bu ilginin en başında Cumhuriyet'in ilk yıllarında ortaya çıkan "Mektepten Memlekete" hareketinin büyük etkisi vardır. Millî Mücadele döneminde Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçmesi, aslında hareketin başlangıcı gibidir. Mustafa Kemal'i daha sonra İstanbul'daki aydınlar izlemiştir. Bir kısmı da Anadolu'ya geçmeden oradaki hareketi yazılarıyla desteklemişlerdir. Böylece aydınlar, mektepten aldıklarını memlekete götürürler. Böylece memleketin farklı kesimlerini görme fırsatı bulan Türk aydını, köy ve köylünün asıl gerçekliğiyle karşı karşıya kalırlar.

Türk edebiyatının Anadolu ve köye açılmasında oldukça büyük öneme sahip olan diğer bir roman da Reşat Nuri Güntekin'in 1922 yılında yazdığı *Çalıkuşu* adlı eseridir. Eser, Reşat Nuri tarafından 1939 yılında bazı değişiklikler yapılarak ikinci kez yayımlanmış ve geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmıştır. Bir aşk hikâyesinin anlatıldığı *Çalıkuşu* romanı, Anadolu'nun

çeşitli vilayet, kasaba ve köylerinde geçmektedir.

Feride'nin babası bir Osmanlı subayıdır. Feride'nin çocukluk yılları da babasının görevinden dolayı Musul ve Kerbela'da geçmiştir. Romanda, Feride'nin çocukluğunun geçtiği bu yerlerin büyük kısmının çöl bölgesi gibi zorlu bir coğrafya olması ve Feride'nin hırçın kişiliği arasında bağ kurulmaktadır. Beyrut'ta annesini küçük yaşta kaybeden Feride daha sonra babasıyla İstanbul'a, annesinin akrabalarının yanına getirilir. Daha sonra da babası tarafından yatılı Protestan Okulu Notre Dame Sion'a verilir. Romanın köyle ilgili en önemli bölümü de Feride'nin İstanbul'dan ayrıldıktan sonra Bursa vilayetinin Zeyniler Köyü'ne öğretmen olarak atanmasıyla başlamaktadır. Feride'nin köyle ilgili ilk izlenimleri o döneme kadar köy görmeyen aydın-kentli algısını göstermesi bakımından oldukça önemlidir:

İlk bakışta Zeyniler bana, hâlâ yer yer dumanları tüten bir yangın harabesi olarak göründü.

Köy deyince gözümün önüne yeşillikler arasında eski Boğaziçi yalılarındaki güvercinliklere benzeyen sevimli, şen manzaralı kulübeler gelirdi. Hâlbuki bu evler, çökmeye yüz tutmuş, simsiyah viranelerdi. (...)

Herhâlde, bu Zeyniler şimdiye kadar işittiğim ve resimlerini gördüğüm köylerden hiçbirisine benzemiyordu.” (Güntekin, 2017:214)

Feride'nin okulda kaldığı oda da Anadolu'nun gerçekliğini göstermesi bakımından önemlidir. Kaldığı oda eski ve köhnedir, tam karşısında bir mezarlık vardır. Okulun eski hocası Hatice Hanım her akşam mezarlıkta yatan ve evliya olduğuna inandıkları Zihni Baba'nın fenerini yakmaya gider. Okul için “Burası herhâlde eski bir ahır olacaktı.” (Güntekin, 2017: 224) yorumunu yapan Feride, okuldaki öğrencilerin eski usul, sadece batıl inançlar üzerine bir eğitim aldıklarını da görmüştür. Feride, köyde günlerini geçirdikçe köyün gerçekliklerini de yakından görmeye ve anlamaya başlar.

Feride, Zeyniler Köyü'nden ayrıldıktan sonra başka şehir ve kasabalarda da öğretmenlik yapar. Romanda genel olarak burada yaşayan insanların günlük hayatlarına yer verilmektedir. Kaplan'ın romanla ilgili şu sözleri, eserdeki köy anlayışı üzerinden eski ve yeni eğitim anlayışının metin içinde okuyucuya verilmek istenen iletideki rolünün vurgulaması açısından önemlidir:

Reşat Nuri, Çalıkuşu romanında üzerinde durduğu kadarıyla, köy meselesini bir eğitim meselesi olarak görmüştür. Köylünün davranışlarından sosyal hayatına kadar pek çok konudaki yetersizlik, eğitimin yetersiz oluşuyla ilgilidir. Bunun için Feride'nin köydeki çalışmaları -görevi gereği olarak da- hep daha ileri bir eğitim öğretim anlayışının yerleştirilmesi ve çevresinde yoğunlaşır. O, Hatice Hanım'ın karşısında modern öğretimin temsilcisidir. (Kaplan, 1997: 57)

Köy gerçeklerini okuyucuya aktarmakta oldukça başarılı olan *Çalıkuşu*, köylerle şehirlerarasındaki yolların ne kadar güvensiz ve bozuk olduğunu, köy çocuklarının giyimlerinin ne kadar içler acısı olduğunu ayrıntılı biçimde göstermektedir. Romanın üzerinde

en çok durduğu nokta ise köylülerin fakirliği ve perişanlığından ziyade köylülerin eğitimsizliği ve cahil bırakılmış olmalarıdır. Bu durum özellikle Cumhuriyet dönemi ilk romanlarının önemli konularındandır.

Yakup Kadri'nin Kurtuluş Savaşı'nın en sıcak dönemlerini anlattığı, Anadolu'da bir köyde geçen *Yaban* adlı roman, 1932'de yayımlanmıştır. Romanın başkışisi, Çanakkale savaşlarında bir kolunu kaybeden ve emekliliğe ayrılan Ahmet Celal'dir. Ahmet Celal, cephe emrinde görev yapan Mehmet Ali'nin köyüne yerleşir ve köy gerçekliğiyle yakından tanışır. Ahmet Celal'in köylülerle ilgili gözüne ilk çarpan özellik köylülerin fiziksel görünüşleri olur:

Sağ kolumun yokluğu kimsenin takdirini celbetmek şöyle dursun, hatta merhametini bile uyandırmadı. Acaba niçin? Bunu sonradan anladım. Zira burada, sakatlık hemen herkese mahsus bir hal gibidir.

Mehmet Ali'nin anası enikonu topallıyor. Salih Ağa'nın oğullarından biri kamburdur. Bekir Çavuş'un kızı Zehra kördür. Ben görmedim, fakat Mehmet Ali'nin söylediğine göre muhtarın karısını, adı bilinmeyen bir illet sekiz yıldan beri öyle bir evirip kıvrımış, o kadar karmakarışık bir hale sokmuş ki, bacaklarını kollarından, kollarını bacaklarından ayırmanın imkânı yokmuş. (...) Bunlardan başka, köyün iki meczubu, bir cücesi vardır. (Karaosmanoğlu, 2020: 19)

Köydeki su ve temizlik sorunu da Ahmet Celâl'in gözüne çarpan diğer bir meseledir. Ancak bu durumu Ahmet Celâl'den başka kimse umursamaz. Romanda Türk köylüsüyle ilgili şu sözler de köylülerin durumunu yansıtmaktadır: "Türk köylüsünün ruhu, durgun ve derin bir sudur. Bunun dibinde ne var? Yalçın bir kaya mı, balçık yığını mı, bir yumuşak kum tabakası mı? Keşfetmek mümkün değildir." (Karaosmanoğlu, 2020: 19)

Yaban romanı, aydın ile köylü arasındaki derin uçurumu ifade eden dönemin önemli eserlerindendir. Roman, Anadolu köylerine ait gerçekleri tüm çıplaklığıyla karşımıza çıkarmaktadır. Köylüler hastalıklı ve kusurludur, köylerin temizlik, sağlık ve altyapı sorunları vardır. Buna rağmen köylüler, olumsuzluklara ses bile çıkarmazlar. Onlar sadece köylerine ara sıra uğrayan Şeyh Yusuf'a koşar, umudu onun elinde ararlar. Asıl fena olanı ise, köylünün Türk-Yunan harbi devam ederken takındıkları umursamaz tavidir. Hatta köylülerin bir kısmı Millî Mücadele aleyhtardır. Türklüğün ne olduğunu bile bilmezler:

- Biliyorum beyim sen de onlardansın emme.
 - Onlar kim?
 - Aha, Kemal Paşa'dan yana olanlar...
 - İnsan Türk olur da, nasıl Kemal Paşa'dan yana olmaz?
 - Biz Türk değiliz ki, beyim.
 - Ya nesiniz?
 - Biz İslâmız, elhamdülillah... O senin dediklerin Haymana'da yaşarlar.
- (Karaosmanoğlu, 2020: 153)

Yaban romanı, aydın ve köylü arasındaki uçurumun itirafı gibidir. Aydın ve köylü arasındaki fark, anlatıcının şu sözleriyle çarpıcı biçimde ifade edilmiştir:

Her memleketin köylüsüyle okumuş yazmış zümresi arasında, aynı derin uçurum var mıdır, bilmiyorum? Fakat okumuş bir İstanbul çocuğu ile bir Anadolu köylüsü arasındaki fark bir Londralı İngilizle bir Pencaplı Hintli arasındaki farktan büyüktür. (Karaosmanoğlu: 2020: 36)

Roman yıllarca unutulup kaderine terk edilen Anadolu'nun ve Anadolu insanının gerçekliğini anlatmaktadır. Gerçekçi bir bakış açısıyla Anadolu'nun yıllarca ihmal edilmesinin sorumlusu olarak da Türk aydınları gösterilir:

Bunun sebebi, Türk aydını gene, sensin! Bu viran ülke ve bu yoksul insan kitlesi için ne yaptın? Yıllarca onun kanını emdikten ve onu bir posa halinde katı toprak üstüne attıktan sonra, şimdi gelip ondan tiksirmek hakkını kendinde buluyorsun. (Karaosmanoğlu: 2020: 10)

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında, Milli edebiyat dönemi romancılarımızdan Reşat Nuri Güntekin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adıvar gibi yazarlarımız Türk köylüsünün sorunlarını romanları aracılığıyla okurlarına ulaştırmışlardır. Özellikle Tetkik-i Mezâlim'de beraber çalışan Yakup Kadri ve Halide Edip'in bizzat yaşayıp gördüğü köyler onların hafızalarında silinmez izler bırakmıştır. Aydınların halkla arasındaki kopukluğun giderilmesini kendilerine vazife edinmişlerdir. Yakup Kadri, *Yaban* romanının ikinci baskısının önsözünde kaleme aldığı *Barbarların Yaktığı Köyler Ahalisine* isimli yazı bu durumu açıkça belirtmektedir:

Evet, buna inanınız! Biz ki tokuz, biz ki giyinmişiz; biz ki adalet dağıtanlar arasındayız, ruhumuz bin türlü gamla doludur! Hiç bilmediğiniz, görmediğiniz kederler, bizi, Eyyüb'un etini kemiren kurtlar gibi kemiriyor. Bu temiz, rahat ve yumuşak örtüler altında şüphe, gurur, nahvet [kibir] ve ihtiras denilen türlü türlü illetlerle şerha şerha kaniyan bir derimiz var. Düşmanın hıncı, vahşeti sizin üstünüzden bir kaza gibi gelip geçti; fakat biz o hıncı, o vahşeti ve o düşmanı daima içimizde taşıyoruz. Durmadan yanıp, durmadan tutuşuyoruz; durmadan yağmaya, talana, durmadan eza ve hakarete maruzuz; her dakika doğrulup her dakika yıkılıyoruz. (Karaosmanoğlu: 2020: 13)

Özellikle *Yaban* romanından sonra 1930-40 yılları arasında toplumsal gerçekçiliğin edebiyatımıza girmesiyle Türk yazar ve şairleri Anadolu ve Anadolu köylüsünün sorunlarını dile getirmeye başlarlar. Bunda sosyalist ideolojinin Türk romanına girmesinin etkisi büyüktür. Toplumcu gerçekçilik, Bolşevik Devrimi'nde sonra kurulan Sovyetler Birliği'nin resmî sanat görüşüdür. 1934 yılında toplanan Sovyet Yazarlar Birliği Birinci Kongresi, toplumcu gerçekçilik anlayışının belirlenmesinde ve bir sanat akımı olarak ortaya çıkmasında oldukça etkilidir. Bu etki, kısa zamanda Türk edebiyatına da sirayet etmiştir. Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Sadri Ertem, Ahmet Oktay, Hikmet Kıvılcımlı gibi şair ve yazarların *Resimli Ay*, *7 Gün*, *Varlık*, *Fikir* ve *Sanat* gibi dergilerde yazdıkları yazılar bu akımın edebiyattaki ilerleyişini hızlandırmıştır.

Sabahattin Ali'nin 1937 yılında yayımladığı ilk romanı *Kuyucaklı Yusuf*, Türk köylüsü

toplumcu gerçekçi bir bakış açısıyla Türk romanına konu edinilir. Kudret, Sabahattin Ali ve toplumcu gerçekçilik için şu yorumu yapar:

Çevreye dışarıdan bakarak değil, onun içinde yaşayarak olayları ve kişileri gören ve eleştiren Sabahattin Ali, böylece kendinden önceki “gözlemci gerçekçilik” yerine “eleştirel gerçekçilik” hattâ “toplumcu gerçekçilik” akımına öncülük etmiştir. (Kudret, 2016: 707)

Köyü daha çok öğretmen olarak gezdiği yerlerden ve hapishanede tanıştığı insanlardan dinlediği olaylar vasıtasıyla öğrenen Sabahattin Ali, *Kuyucaklı Yusuf* romanında Yusuf’un hikâyesini anlatır. Yusuf, Aydın’ın Nazilli ilçesine bağlı Kuyucak Köyü’ndendir. Köyünde ailesiyle beraber yaşayan Yusuf’un anne ve babası gözünün önünde eşkıyalar tarafından öldürülür. Anne ve babasının ölüsünün yanında uzun zaman bekleyen Yusuf’u olay yerini incelemeye gelen Kaymakam Selahattin Bey yanına alır. Köyünden kasabaya giden Yusuf buranın yaşamına ve insanların ahlakî davranışlarına hiçbir zaman alışamaz. Eser, bir köy hayatından ziyade Anadolu kasabalarının iç dinamiklerini ve yaşantısını yansıtmaktadır. Köylü bir ailenin çocuğu olan Yusuf, kasaba kültürünün karşısında köy kültürünü yansıtan bir figürdür. Kasabalı- köylü karşıtlığı üzerine kurulmuş olan romanla ilgili olarak Naci, şöyle der:

Roman, “soylu olanla bayağı olan arasında ayrılıkların bulunduğu bir yerde”, “bayağı” ama güçlü olanın isteğine göre gelişir. Kasabanın Tanrılarını kızdıran Yusuf yıkılır, yenilir, ezilir. Modern bir tragedyadır Kuyucaklı Yusuf. (...) Sabahattin Ali, Kuyucaklı Yusuf’ta, bir Anadolu kasabasını, bütün insani ve sosyal gerçekliğiyle veriyor. Soylu insanlarıyla, bayağı insanlarıyla; sevinçlerle, üzüntülerle; sevgilerle, nefretlerle; fakirlikle, zenginlikle; umutla, umutsuzlukla... Yarattığı insanlar, o çağın, o çevrenin insanları; birbirleriyle ilişkileri, belirli şartların biçim verdiği ilişkiler. (Naci, 2007: 230)

Romanda köy mekânı romanın hemen başında yer almaktadır. Sabahattin Ali burada köyle ilgili eşkıyalık sorununa dikkat çekmektedir. Eşkıyaların bir gece Etem Ağa’nın evini basıp Yusuf’un anne ve babasını öldürmesi, köylerle ilgili bir güvenlik sorununun olduğunu göstermektedir. Köy ve köylüyle ilgili romanın ele aldığı temel sorun ise bu değildir. *Kuyucaklı Yusuf*, asıl olarak toplumsal yapıdaki çatışmaya dikkat çekmektedir. Moran, bu çatışmayı şu şekilde ifade etmektedir:

Sabahattin Ali’nin gördüğü çatışma toplumsal yapıdan kaynaklanır; bir yanda bürokrasi ve eşraf vardır bir yanda da ezilen halk. (Moran, 2017: 22)

Kasaba eşrafı, parasal ve bürokratik güçlerini kullanarak halka çeşitli şekillerle zulmetmektedirler. Öyle ki zengin eşrafın kasaba idaresindeki gücü, kanunların bile ötesindedir. Yusuf da bir köylü çocuğu olarak burada hep mutsuzdur hem de içinde kasabalıya karşı gizli bir öfke vardır.

Romanda kasaba hayatı, kır hayatına karşıt bir ortam olarak karşımıza çıkmaktadır. Kır ve köyün insanlara hayat verdiği, kasabanın ölümle eşdeğer olduğu roman kurgusu içinde

sezdirilmektedir:

Dünya edebiyatında pastoral nitelikte yüzlerce metinde işlenmiş bu karşıtlığın yaptığı çağrışım nedir? Şehir demek para hırsı, gösteriş merakı, ikiyüzlülük, ahlaksızlık demektir; kır, köy ve orman, yani doğa ise masumiyet, saflık ve mutluluk. Bu pastoral tablonun çağrıştırdığı “şehir” kavramı, Kuyucaklı Yusuf’ta egemen sınıf olan kasaba eşrafı temsil eder. (Moran, 2017: 22)

Romanın sonunda Yusuf, karısı Muazzez ve kendisine yapılan bütün ahlâksızlıklarla hesaplaşır ve orada bulunan herkesi öldürür. Karısını atına bindirerek evden uzaklaşırken Muazzez’in de öldüğünü anlar. Eşini bıçağıyla kazdığı mezarına yerleştirir. Eserin sonunda kasabalı/köylü karşıtlığı zirve noktasına çıkarılmıştır. Aslında Yusuf’un kasabayla hesabının bitmediği anlaşılmaktadır. Zaten, Cevdet Kudret’in de romanın bir üçleme olarak düşünüldüğünü iddia etmesi bize bu durumu göstermektedir. (Kudret, 2016: 727) Yusuf’un atını dağlara, uzaklara sürmesi, doğayı kendine sığınak olarak seçmesi de tesadüfi değildir.

1940’lı yıllarda açılan köy enstitülerinden sonra, köyü konu alan pek çok roman yazılmıştır. Bu dönem romanları arasında Halide Edip Adıvar’ın *Tatarcık* (1939), Faik Baysal’ın *Sarduvan* (1944), Reşat Enis’in *Toprak Kokusu* (1944) romanı sayılabilir.

Köyünden okumak üzere çıkan ve İvriz Köy Enstitüsü’nden mezun olan Mahmut Makal’ın 1950’de yayımladığı *Bizim Köy* romanı, köy romanımız için oldukça önemlidir. Aksaray’ın Gülağaç kazasına bağlı Demirci köyünden İvriz’e okumaya giden Makal, bir öğretmen olarak memleketinin başka bir köyü olan Nurgöz’e atanmıştır. *Bizim Köy*, Makal’ın görevi süresince gözlemlediği köy hayatının ürünüdür. Eserin kısa sürede ilgi görmesi, peş peşe baskılarının yapılmasını da beraberinde getirmiştir. Roman, bununla da kalmaz, kısa sürede Almanca, İngilizce, Fransızca, İtalyanca, İbranice, Yunanca, Çekçe, Bulgarca, Romence, Rusça gibi dillere çevrilerek ününü yurtdışına da duyurur. (İrmak, 2018: 103) İşte bu ilginin etkisiyle Türk edebiyatında köy, artık sadece bir tema ya da olayların geçtiği mekân olma özelliğinin dışına çıkmaya başlar. *Bizim Köy* romanıyla birlikte “köy romanı” edebiyatımızda yeni bir roman türü olarak karşımıza çıkar.

Fakir Baykurt’un 1958 yılında yayımladığı *Yılanların Öcü* romanı, Türk edebiyatının toplumcu gerçekçi bakış açısıyla yazılmış köy romanı türünün en karakteristik örnekleri arasındadır. 1962 yılında, Metin Erksan tarafından beyaz perdeye uyarlanan *Yılanların Öcü*, yine 1985 yılında, bu kez Şerif Gören tarafından ikinci kez beyaz perdeye aktarılmış ve oldukça geniş bir kitle tarafından tanınma imkânı bulmuştur. Eser, yazıldığı dönem köy romanları içinde büyük yankı uyandırmıştır.

Burdur’un Yeşilova kazasına bağlı Karataş Köyü’nde geçen roman, bir köyde kendi halinde yaşayan Kara Bayram ve ailesinin evinin önüne Deli Haceli’nin ev yapma isteği

üzerine çıkan çatışmalar üzerine kurulmuştur. Tiken, romanla ilgili olarak şu yorumu yapar:

Köy gerçekliğini ele alan, toplumsal yapıdaki aksaklıkların gözler önüne serildiği, zenginlik-yoksulluk, güçlülük-güçsüzlük karşıtlıklarını, ezen ve ezilenin mücadelesini, diyalektik bir yaklaşımla irdeleyen bir roman olarak değerlendirilebilir. (Tiken, 2009: 51)

Toplumcu gerçekçilik anlayışına bağlı köy romanlarının en karakteristik özelliği olan ezen-ezilen çatışması, romanın temel çıkış noktasını oluşturmaktadır. Köydeki feodal düzenin temsilcisi olan muhtar ve köy heyetini arkasına alan Deli Haceli, anası Irazca'dan başka bir arkası olmayan Kara Bayram'ın hayatını olumsuz yönde etkileyecektir. Eseri köy romanı yapan diğer önemli nokta ise köylünün düşünce yapısını ve yaşayışını okuyucuya sunmadaki başarısıdır. Köylülerin kurduğu hayaller, birbirleriyle ilişkileri, konuşmaları, kılık kıyafetleri gerçekçi bir tutumla yansıtılmaktadır.

Köy romanları, köylünün sorunlarını ele alırken sorunlar için çıkış yolları da üretmektedir. Köy hayatının feodal düzenine karşılık devletin kanunları romanda karşıtlık olarak öne çıkar. Bu kez de kanunların, güçlünün yanında mı zayıfın yanında mı olduğu bir çelişki olarak sunulur. Romanın sonunda Irazca'nın "Düşün yollara! Yollara!" (Baykurt, 2015: 273) sözü köylünün direnişi ve hakkını kanunla arayacağını bir göstergesidir.

Fakir Baykurt'la beraber, Köy Enstitülü birçok yazar, köy edebiyatında hikâye, roman, anı, gezi yazısı, inceleme, eleştiri gibi pek çok türde eserler vermeye başlar. Ancak belirtmek gerekir ki köy romanı tür olarak oldukça tartışmalı bir alandır ve edebiyat tarihçilerinin köy romanı olarak gösterdiği yazarların çoğu da kendilerini köy romancısı olarak adlandırılmalarını istemezler. Bu durumla ilgili Turhan Tükel'in *Beş Romancı Tartışıyor* isimli röportajı köy romanı üzerine yapılan tartışmalar hakkında önemli bilgiler vermektedir. Köy romanın konusunun ele alındığı tartışmada Kemal Tahir, Mahmut Makal, Orhan Kemal, Fakir Baykurt ve Talip Apaydın yer almaktadır. Kemal Tahir, Fakir Baykurt'un köyü ancak köyde yaşamış birinin anlatabileceğine ilişkin düşüncesi karşısında, köy romancısı tabirini de yanlış bulduğunu şu sözleriyle ifade etmektedir:

Bence, romancı, romancılığı varlığında taşıyor, yani köy olsun, şehir olsun, romancı olarak yaşıyor, romancı olarak yaşınca da roman yapmasın olmaz. Roman yapar. Kabiliyeti miktarınca yapar. Zaten işin başlangıçta ayrılması yanlış. Köy romancısı, şehir romancısı diye romancı olmaz. Eğer köyden yetişenler köyü, şehirden yetişenler şehri yazacaklarsa bu, doğrudan doğruya hatıra yazmak olur, roman yazmak olmaz. (Tükel, 1960: 8)

Kemal Tahir'in, yine köy romanı terimi üzerine yaptığı şu yorum dikkat çekicidir: "Binaenaleyh romanın bence esas merkezi çevre değil, insanın bizzat kendisidir. İnsanın bizzat kendisi de değil, insanın dramı, gelip takıldığı yer." (Tükel, 1960: 8) Roman da asıl olarak "insanı", "insanlığın dramını" ortaya koymalıdır. Kemal Tahir'in yukarıdaki sözlerinden de

anlaşılacağı gibi bugün köy romancısı olarak adlandırılan yazarların, özellikle Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Kemal Tahir aslında kendilerini bir sınıflandırmaya tabi tutmamaktadırlar. Ayrıca çoğu yazarın köy romanını bir tür olarak görmediklerini söylemek de yanlış olmaz.

Edebiyat tarihine bakıldığında köy romanı türü ve köy temalı eserlerin birlikte düşünüldüğü görülmektedir. Bu romanlar aslında köyü ve köylüyü konu alan romanlardır. Türk edebiyatında köyü konu alan eserler yazılmıştır. Köyü konu alan bu eserlerden bazıları şunlardır:

Talip Apaydın'ın *Sarı Traktör* (1958), *Yarbükü* (1959), *Emmoğlu* (1961), *Otlakçılar* (1964) *Ferhat ile Şirin* (1964) *Toprağa Basınca* (Çocuklar için, 1966), *Define* (1972), *Yoz Davar* (1973), *Toz Duman İçinde* (1974), *Otlakçının Oğlu* (1974), *Tütün Yorgunu* (1975) romanları, Fakir Baykurt'un *Yılanların Öcü* (1958), *Irazca'nın Dirliği* (1961), *Onuncu Köy* (1961), *Kaplumbağalar* (1967), *Amerikan Sargısı* (1967), *Tırpan* (1970) *Köy Göçüren* (1973), *Keklik* (1975), *Kara Ahmet Destan* (1977), *Yayla* (1977); romanları, Kemal Tahir'in *Sağırdere* (1955), *Kör Duman* (1957), *Rahmet Yolları Kesti* (1957), *Yediçinar Yaylası* (1958), *Köyün Kamburu* (1959), *Yorgun Savaşçı* (1965), *Bozkırdaki Çiçek* (1967), *Büyük Mal* (1970) romanları, Orhan Kemal'in *Bereketli Topraklar Üzerinde* (1954), *Gurbet Kuşları* (1962) romanları, Yaşar Kemal'in *İnce Memed I-II-III-IV* (1955, 1969, 1984, 1987), *Ortadirek* (1963), *Yer Demir Gök Bakır* (1963), *Ölmez Otu* (1969), *Demirciler Çarşısı Cinayeti* (1972), *Yusufoçuk Yusuf* (1974), *Üç Anadolu Efsanesi* (1967), *Ağrıdağı Efsanesi* (1970), *Binboğalar Efsanesi* (1967), *Çakırcalı Efe* (1972), *Yılanı Öldürseler* (1976) romanları, Samim Kocagöz'ün *İkinci Dünya* (1938), *Yılan Hikâyesi* (1954), *Bir Karış Toprak* (1964), *Bir Çift Öküz* (1970) romanları, Kemal Bilbaşar'ın *Denizin Çağırışı* (1943), *Cemo* (1970) romanları, Necati Cumalı'nın *Tütün Zamanı* (1959), *Acı Tütün* (1974) romanları, Dursun Akçam *Kanlıderenin Kurtları* (1975) romanı.

1.1 Tür Olarak Köy Romanı

Köy romanı teriminin tanımlanmasında, Batı edebiyatlarında ve Türk edebiyatında farklı yaklaşımlar görülür. Çünkü köy, her şeyden önce toplumdan topluma değişiklik gösteren bir yerleşim sahasıdır ve yapısal farklılıklar arz eder. Toplumsal yapılar da zamana ve siyasal olaylara göre her zaman dinamik bir yapı göstermektedir. Bu yüzden “köy edebiyatı” ya da “köy romanı” denildiğinde her ülkenin edebiyat araştırmacıları buna kendi toplum yapısına göre bir tanım geliştirmektedir. Bu yüzden de her edebiyatın “köy romanı” anlayışının farklı olması doğaldır. Batıda “village novel” (köy romanı) kavramıyla beraber “rustique roman” (kırsal roman), “rural novel” (kırsal roman), “pastoral roman” ve “regional novel” (bölgesel roman) gibi terimler kullanılmıştır. Bilindiği gibi “roman” türü her edebiyatta kendine özgü bir gelişim süreci izlemiştir. Dolayısıyla “köy romanı” denildiğinde farklı yorumların olması kaçınılmazdır. Kolcu, bununla ilgili olarak şunları söyler:

Batı’dan alınan bir edebi tür olarak roman ortaya çıktığı muhitin karakterini yansıtır. Bu yüzden romanın her ülkede ayrı bir gelişimi ve karakteri oluşmuştur. Bu bağlamda Fransız romanıyla Rus ve Türk romanı aynı süreçte gelişmez. Her toplumun yapısı ve rengi romana yansır. (Kolcu, 2013: 61)

Köye yönelik ilk romanlar, Batı Avrupa edebiyatlarında XIX. yüzyılda görülmektedir. Önce Fransız edebiyatında, daha sonra da Rus edebiyatında “köy ve köylü” romanlar da kendine yer edinmeye başlar. Fransa’da köyün romana girmesinde şüphesiz Rousseau’nun romantik bakış açısıyla kır hayatının kent hayatına tercih edilmesi yatmaktadır. (Timur, 1991: 90) Bu bağlamda Timur, “köy romanı” araştırması yapan Zellweger’den aktararak şöyle der:

Bu tür eserlerin kökenini romantizme ve Rousseau’ya dayandırıyor. Fakat gerçek anlamıyla köy romanının (“Roman rustique”-“Bauernroman”) 1830’larda doğduğunu ve ilk temsilcilerinin de -kronolojik sıra içinde- İsviçreli Gotthelf, Alman Auerbach ve Fransız George Sand olduğunu ileri sürüyor. (Timur, 1991: 91)

Fransız edebiyatında ilk köy romancısı sayılan George Sand, Timur’un aktardığına göre “Rousseau’dan çok etkilenmişti ve kendisinin de içinde bulunduğu aristokratik dünyadaki ahlaki çöküntüye, yarattığı bir ideal köylü imajında sığınak arıyordu.” (Timur, 1991: 91) Sand’dan sonra köy teması, Balzac ve Zola gibi pek çok yazarın eserlerinde karşımıza çıkmaktadır.

Biçimsel anlamda üzerinde pek çok tanımlama yapılan “roman” türünün kendi içinde de türlere ayrılması da tartışılan bir konudur. Örneğin, “Köyde işlenen bir cinayetin polis tarafından araştırılmasını konu edinen bir romanı, “köy romanı”, “cinayet romanı” ya da “polisiye roman” gibi türlerden hangisi veya hangilerine dâhil edebiliriz?” (Timur, 1991: 89) sorusu türle ilgili mekânsal tanımlamalarda karşılaşılan bir problemdir. Bu yüzden bir romanı sadece konusuna ya da romanın geçtiği yere göre sınıflandırmak yanlıştır. “Köy romanı” ile

ilgili benzer bir örneği de Timur vermektedir: “Yaşar Kemal “köy romanı” terimini "aptalca" bir kavram olarak buluyor ve Faulkner ve Şolohov da köy konulu roman yazdılar ama kimse onlara köy romanı demiyor.” (Timur, 1991: 89)

Gündüz Akıncı’nın 1961’de yayımlanan *Türk Romanında Köye Doğru* adlı çalışması, bu konuda yapılan ilk araştırmalardan biridir. Çalışmasında *Karabibik*, *Küçük Paşa* ve *Yaban* romanları üzerinden Türk romanında köy anlayışı incelenmektedir. Ona göre bu üç roman Türk köyünün gerçeklerini ortaya koyması bakımından önemlidir. Akıncı çalışmasında “Romanları köylü, kasabalı, şehirli diye bölüklere ayırmak doğru mudur? Konunun köyde geçmesi, bir romanı orali yapar mı?” (Akıncı, 1961: 15) diye sorar. Bu sorudan hareketle denilebilir ki, bir romanda olayların geçtiği mekân o romanı köy romanı yapmaz; bunun yanında romanın köy gerçekliğini anlatması da önemlidir. Dolayısıyla bir romanı sadece mekân ögesiyle adlandırmak yanlış olacaktır.

Köy romanı üzerinde yapılan bir diğer çalışma da Cahit Kavcar’ın *Türk Roman ve Hikâyesinde Köye İlk Açılma* isimli çalışmasıdır. Çalışmasında *Karabibik*, *Bahtiyarlık* ve *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?* romanlarını inceleyen Kavcar, köy romanı hakkında kuramsal bir yapı belirlemese de bu romanların köy romanı olmadığını, ancak bu eserlerin roman ve hikâyenin köye açılma sürecinde önemli eserler olduğunu belirtir.

Köy romanı üzerine yapılan çalışmalardan bir diğeri de Ramazan Kaplan’ın *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy* adlı çalışmasıdır. Kaplan, “köy romanı” denildiğinde akla ilk gelenin “köyde geçen roman” algısı olduğunu söyler. Doğal olarak bu bakış açısına göre köy romanında aranan en önemli unsur, romanın geçtiği mekân olacaktır. Kaplan’a göre “köy romanı” kavramını karşılamak için yalnızca bu unsur yeterli değildir. Ona göre romanda olayların geçtiği mekânın köy olmasının yanında, roman öncelikle köy sorunları üzerine kurgulanmalı ve roman kişileri de köylü olmalıdır.

Taner Timur, *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik* adlı çalışmasında köy romanı hakkında değerlendirmelerde bulunur. Köy romanının farklı türlerde karşımıza çıktığını belirtir ve şöyle der:

Türkiye’de "köy romanı" adı altında toplanan eserlerde aslında üç ayrı tür görüyoruz. Bunlardan en yaygın ve en temsil edici nitelik taşıyanı, belli bir köyü alıp onun çerçevesinde kalmak ve onun sosyografisini yapmak şeklinde karşımıza çıkıyor, ikinci olarak yine tek bir köy çerçevesinde kalan, fakat konusunu geçmiş bir döneme dayandıran, tarihî romanlardan söz edebiliriz. Nihayet köy realitesini işlemekle beraber, onun dar sınırlarını aşan bölgesel, hatta ulusal boyutlarda sosyolojik çözümlemeler deneyen eserlerle karşılaşırız. (Timur, 1991: 140)

Timur, Fakir Baykurt’un *Kaplumbağalar*, *Yılanların Öcü* ve *Irazca’nın Dirliği*; Talip Apaydın’ın *Sarı Traktör* ve *Tütün Yorgunu*; Samim Kocagöz’ün *Yılan Hikâyesi* ve Rıfat

İlgaz'ın *Yıldız Karayel* romanlarını belli bir köyü ele alan romanlar olarak değerlendirir. Timur, köy romanı üzerinde yaptığı tasnifte ikinci tür olarak değerlendirdiği konusunu geçmiş bir döneme dayandıran tarihî romanlara pek fazla değinmez. Onun asıl üzerinde durduğu üçüncü tür olarak belirttiği köy realitesini işleyen, köyün dar sınırlarını aşan, hatta ulusal boyutlarda sosyolojik çözümlemeler yapan Türk romanlarıdır. Bu guruba dâhil ettiği romanlar ise, Orhan Kemal'in *Bereketli Topraklar Üzerinde*, *Hanım'ın Çiftliği*, *Eskici ve Oğulları*; Yaşar Kemal'in *İnce Memed*, *Orta Direk*, *Yer Demir Gök Bakır*, *Ölmez Otu*, *Akçasazın Ağaları*, *Yusufoçuk Yusuf*; Kemal Tahir'in *Sağırdere*, *Rahmet Yolları Kesti*, *Yedi Çınar Yaylası*, *Köyün Kamburu* ve *Büyük Mal* adlı romanlardır. (Timur, 1991: 150-192) Timur'a göre bu gruptaki köy romanları, başlangıçta toplumun sosyal yapısında küçük bir parça olan köylerden beslenerek çıkmış, ardından toplumun tüm katmanlarını ilgilendiren sosyal problemlere eğilerek evrensel bir görünüm kazanmışlardır. Ona göre köy romanları, bir köyü ve köyde yaşayan insanların yaşamlarını anlatmasının yanında köy gerçekliğini işleyerek toplumsal çözümlemeler de yapabilmelidir.

Köy romanı hakkında geniş ve kapsamlı çalışmalardan biri de Erkan Irmak tarafından yapılmıştır. *Eski Köye Yeni Roman Köy Romanının Tarihi, Kökeni ve Sonu* (1950-1980) isimli çalışmasında Irmak, hangi romanların köy romanı, hangi romanların ise köy temalı romanlar olarak değerlendirilebileceği üzerinde durur. Irmak, Moran (2017) ve Kaplan'ın (1997) köy romanını beş temel içerik/bakış karakteristiğiyle çerçevelemeyi denediklerini belirtir ve şöyle der:

Buna göre, köy romanlarında en çok görülen durumlar: 1) bu metinlerin tahlil değil eylem odaklı olmaları; 2) kıtlık-bolluk karşıtlığının hemen her seferinde kullanılması; 3) roman kişilerinin kurban-asi ikiliğiyle kurulması ve içlerinden birinin ilkinden ikincisine dönüşmesi; 4) mekân olarak köyün temel odaklardan biri olarak ele alınması ve 5) buna bağlı olarak köy-kasaba/kent karşıtlığının vurgulanmasıdır. (Irmak: 2018: 25)

Irmak'ın, Moran ve Kaplan'ın köy romanı ile ilgili düşünceleri köy romanına bir çerçeve çizdiği için önemlidir. Irmak daha sonra "köy romanı" ve "köy temalı" romanların birbirinden farklı olduğunu, bu kavramların ayrı düşünülmesi gerektiğini vurgular. Köy romanı ona göre yalnızca mekândan ibaret değildir. Bu konuda Irmak şunları söyler:

O halde köyde geçen şiirlere köy şiiri, öykülere köy öyküsü, köyden yazılmış mektuplara köy mektubu, denemelere köy denemesi, bunların tamamına da köy edebiyatı denilmeliydi. Verdiğim örneklerin kulağı tırmalıyor oluşu ya da fazlasıyla "düz mantık" içerdiğini düşündürmesi tesadüfi değil; çünkü ölçütümüzde yanlış olan bir şeyler var. Tam da bu yüzden şiir ya da öykü söz konusu olduğunda bu türleri adlandırırken başlarına "köy" sözcüğünü koymak yerine, tıpkı diğer türlerde olduğu gibi içeriklerine bakarak "köy gerçekliğini" yansıtan ya da "köy temalı" metinler demeyi tercih ederiz. (Irmak, 2018: 295)

Irmak'ın verdiği bu örnek, köy romanıyla ilgili mekân odaklı bakış açılarını kökünden değiştireceği kesindir. Irmak daha sonra “köy romanı” kavramını Türk edebiyat tarihi içinde yorumlar. Çünkü her edebiyat kendi yaşam alanında içinde bulunduğu toplumsal değişim ve dönüşümlerden kendine özgü farklı bir kimlik yaratır. Türk köy romanı için de en önemli etki şüphesiz ki toplumsal gerçekçilik anlayışının şekillendirdiği köye ve köylüye bakış açılarıdır. Bununla birlikte Köy Enstitüleri'nin ülkemizin çeşitli bölgelerinde açılması ve oradan yazarların yetişmesi, Türk edebiyatında köy romanının şekillenmesinde etkili olmuştur. Irmak türün ilk örneğini göstermenin öneminden ziyade türün hangi ihtiyaçtan ortaya çıktığına odaklanarak şunları söyler:

İlk şiirin ne zaman söylendiğini bilmekten çok, şiir söyleme ihtiyacının neden ortaya çıktığıyla ve bu ihtiyacın hangi formlarla nasıl karşılanmaya çalışıldığıyla ilgilenmek, anlamlı bir tarihselleştirme ve yorum için daha parlak sonuçlar vaat eder. (Irmak, 2018: 106).

Irmak, Köy Enstitüsü öğreniminden çıkan Mahmut Makal'ın 1950'de yayımladığı *Bizim Köy* adlı eseri Türk edebiyatında köy romanı türünün doğuşunda önemli bir yerde olduğunu belirtir ve Türk edebiyatında köy romanı türünün başlangıcıyla ilgili olarak da şöyle der:

Ve köye yönelik bu yeni, içeriden bakış Makal'la birlikte ilk örneğini verdikten sonra, hızla diğer Enstitülü yazarlara yayılacak, etkilerini 1980'e dek sürdürecektir, Türkiye'ye özgü bir “köy edebiyatı”nı başlatacaktır. (Irmak, 2018: 105)

Irmak, görüldüğü gibi “köy romanı” türünün başlangıç ve sona erme zamanına ilişkin önemli bir tarihsel sınırlandırma getirmektedir. Bu sınırlandırmada “köy romanı” ve “köy temalı roman” ayrımı oldukça önemlidir. Irmak'a göre başlangıçtan günümüze kadar köyle ilgili yazılmış ve birbirinden içerik, teknik ve anlatım yönüyle ayrışan neredeyse 150 yıla yayılmış romanların tamamını köy romanı olarak nitelemek yanlış bir tutumdur. Irmak bu durumun sadelikten ziyade çelişki yaratacağını düşünmektedir (Irmak: 2018: 295) Bu yüzden de köy romanının köy gerçekliğinden ayrı düşünülemeyeceğini belirtir. Bu sebeple köy gerçekliğini ortaya çıkaran toplumsal gerçekçiliğin edebiyatımıza girmesi ve Köy Enstitüleri'nden çıkan yazarların bu ideolojiye göre kendilerini ve romanlarını konumlandırması tür için oldukça önemli ve ayırıcı bir unsurdur.

“Köy romanı” daha çok sınıfsal anlamda ezilen köylüyü konu edinen bir roman türüdür. Buna göre köylü ekonomik olarak zor durumdadır ve bazen bir ağa bazen de bir muhtar köylü üzerinde baskı uygulamaktadır. Kaplan bu durumun “köy romanı” türünü şekillendiren en önemli unsur olduğunu belirtir ve çalışmasında şu izlekleri öne çıkarır: Toprak ve su çekişmeleri, eşkıyalık, oç alma, din, batıl inançlar, gelenekler, köylünün kalkındırılması, toprağın işlenemeyişi, traktörün köye girişi, işsizlik-fakirlik, topraksız köylü ve toprak kavgaları, göçebelikten yerleşik düzene geçişin sıkıntıları, ağaya ve ağalığa tepkiler, idari

yapının tenkidi, çok partili hayat ve köylü, kan gütmeye, ırza tecavüz. (Kaplan, 1997, I-III)

Köy romanları, toprağa bağlı insanların hayatla ve birbiriyle olan mücadelelerini konu edinmektedir. Her şeyden önce siyasî olaylar, köy romanını derinden etkilemektedir. Tek parti döneminden çok partili hayata geçişte görülen partiler arası çekişmeler bu dönemde gözlerin daha çok köylüye dönmesine sebep olmuştur. Ülkenin çeşitli yerlerinde açılan okullar ve özellikle Köy Enstitülerine okumak için giden öğrencilerin bilinçlenmeleri, köye döndükten sonra farklı bir bakış açısıyla köylerine yaklaşmalarını sağlamıştır. Bu sayede artık köylerimizden de sanatçılar çıkmış, Türk edebiyatına da böylece önemli katkılar sağlamışlardır.

Bayrak'ın köy romanının kaynağı ile ilgili ve konuların işlenişi üzerine yaptığı değerlendirme de şu şekildedir:

Toplumsal ortamla sanatçı, sanatçıyla sanat ürünü arasındaki diyalektik birlikten ötürü, enstitülü sanatçılar kuşağı ürünlerinin -daha çok anlatı ürünleri için söz konusu- omurgasını köy ve köylü sorunları oluşturur. (Bayrak, 2000: 122)

Türk edebiyatında köy romanı türünü, Cumhuriyet döneminin en önemli siyasî olayı olan tek partili dönemden çok partili hayata geçiş sürecinde yaşanan toplumsal olaylardan ve 1940'lı yıllarda kurulan Köy Enstitüleri'nden ayrı düşünemeyiz. Sonuçta Türk edebiyatında köy romanı, toplumcu gerçekçilik ideolojisi ve dönemin siyasî çekişmeleriyle yoğrulmuş politik özellik taşıyan bir roman türüdür. 1980'li yıllara gelindiğinde köy romanı türünde yazılan eserlerin azalmaya başladığı görülmektedir. Bu durumun oluşmasında birkaç etkiden bahsetmek doğru olacaktır. En önemli etki şüphesiz ki 12 Eylül 1980 yılında Türkiye'de gerçekleştiren askerî darbedir. İrmak, bu durumu şöyle ifade eder:

Toplumcu gerçekçiliğin hem edebiyat hem de politika gündeminde mutlak hâkim sayıldığı yıllarda neredeyse kutsiyet kazanmış bu kavramlar, 1980 sonrasında insanların zihninde kaçınılması gereken bulaşıcı hastalık adları gibi yankılanmaya başlar. (İrmak, 2018: 292)

İrmak'ın da ifade ettiği gibi toplumcu gerçekçilik düşüncesi, 1980 askerî darbesinden sonra askerî yönetim tarafından baskılanmıştır. Bu durumun edebiyata doğrudan yansıdığı ve köy romanı türünün devamlılığını olumsuz yönde etkilediği net biçimde görülmektedir.

1980 yılından sonra köy romanı türünde yazılan eserlerin azalmaya başlamasının bir sebebi de aslında 1950'li yıllarda başlayan, günümüzde halen devam eden köylerin boşalması sorunudur. Peker, "Köy-şehir göçü 1945-50 döneminde başlamış, 1960-1970 döneminde tepe değerine ulaşmıştı." diyerek bu durumu ifade eder. (Peker, 2019: 132) Güreşçi de "1975 yılından günümüze kadar köyden kente göç edenlerin sayısı sürekli olarak artmıştır." (Güreşçi, 2012: 150) diyerek Tüik'in 1975-2000 yılları arasında ülkemizde görülen göç hareketiyle ilgili verileri paylaşır:

Tablo 1: Köyden Kente Göç Edenlerin Dönemler İtibari ile Sayısı ve Oranları

Dönemler	Kişi Sayısı	Toplam Göç Edenlere Oranı (%)
1975–1980	610.067	17,02
1980–1985	860.438	22,53
1985–1990	969.871	17,95
1990–2000	1.168.285	17,46

Kaynak: (TÜİK, 2011)

Kendirci “2000 yılında yapılan sayımın sonuçlarına göre ise köylüler Türkiye’de toplam nüfusun %35’ini oluşturmaya devam ediyordu. Söz konusu azalma günümüze doğru düzenli biçimde devam etmiş, köylü nüfusun oranı 2013 itibariyle %22’lere gerilemiştir.” diyerek köy nüfusunun günümüze gelinceye kadar giderek azaldığını belirtmektedir. (Kendirci, 2015: 2-3) Özellikle 2004 yılında çıkan Büyükşehir Belediyesi Kanunu¹ ile birçok ilin büyükşehir sayılarak köy statüsündeki yerleşim yerlerinin mahalle sayılması ülkemizdeki köy sayısının azalmasına sebep olmuştur. Kendirci idari anlamda yapılan bu değişikliğin tarihsel ve sosyolojik anlamda geçerliliği bulunmadığını, köy konulu romanların yazılmaya devam ettiğini şöyle ifade etmektedir:

Türkiye’de köylülerin toplam nüfus içerisindeki oranları 2013’e kadar dörtte bir seviyesinde iken yapılan yasal düzenleme nedeniyle 2014’te %9’un altına düşmüştür. İdari açıdan anlamlı olabilecek söz konusu değişikliğin tarihsel ve sosyolojik bakımdan geçerliliği bulunmamaktadır. Çünkü Türkiye’de köylülüğün taşıdığı önem sadece nicel boyutundan kaynaklanmamaktadır. Kültürel kodlardaki varlığının halen canlı olması da köylülüğü ve bu olgu üzerine düşünmeyi önemli kılmaktadır. Ancak günümüzde de köy konulu romanlar yazılmaya devam etmektedir. (Kendirci, 2015: 3)

Tüm bunlardan hareketle edebiyatımızda köy romanı sayısının günümüze gelinceye kadar azaldığı söylenebilir. Bu durumda 1980 yılından günümüze kadar ülkemizde görülen sosyolojik değişiklikler kadar idarî ve siyasî değişikliklerin olduğu görülmektedir. Kendirci’nin “Türkiye köylülükten yeni çıkmakta olan bir ülkedir. Toplumsal, siyasal ve entelektüel hayatında köylülüğün belirgin etkileri hâlâ mevcuttur.” (Kendirci, 2015: 20) tespiti de günümüzdeki köy romanının genel durumunu özetler niteliktedir.

¹ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ KANUNU, Kanun Numarası: 5216 Kabul Tarihi: 10/7/2004 Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 23/7/2004 Sayı: 25531 Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 43.

II. BÖLÜM

2. BAHTİYARLIK, KARABİBİK VE KÜÇÜK PAŞA ADLI ROMANLARIN KÖY ROMANI AÇISINDAN İNCELENMESİ

2.1. Ahmet Mithat Efendi'nin *Bahtiyarlık* Romanı

Türk hikâye ve romancılığında önemli bir yeri olan Ahmet Mithat'ın *Bahtiyarlık* romanı, *Letâif-i Rivâyât* hikâyelerinin on birinci cüzü olarak yayımlanmıştır. İlk olarak 1885'te, İstanbul Kırk Anbar Matbaası'nda basılan eser, 2000 yılında Nuri Sağlam tarafından Latin harflerine aktararak Türk Dil Kurumu Yayınları tarafından yeniden okuyucuyla buluşmuştur.

Bahtiyarlık üzerinde yapılan ilk tartışmalar, onun bir hikâye mi yoksa roman mı olduğuyla ilgilidir. Roman ve hikâye türleri, Batı'da bile sürekli değişen bir yapıya sahipken Tanzimat döneminde türle ilgili farklı görüşlerin olması oldukça doğaldır. Bu konuyla ilgili değerlendirmeyi Okay şu şekilde yapar:

Edebî terim olarak birbirinden ayrı ve farklı iki tür olan hikâye ve roman, bütün Tanzimat edebiyatı boyunca birbirine karışır. Hikâyenin geleneğimizden gelen bir isim olmasına mukabil roman, Batı kaynaklı yeni bir kavramdır. Fakat küçük hikâye türüne henüz âşina olmayan Osmanlı aydını için sadece büyük hikâye yahut roman vardır ve bu dönemde her ikisinin de adı uzun süre hikâye olarak kalmıştır. (Okay, 2005: 67)

Bahtiyarlık romanı üzerinde yapılan çalışmalarda roman Modern Türk edebiyatında köy temasını işleyen ilk örnekler arasında sayılmaktadır. Roman, köy romanı hakkında yapılan çalışmaların yanında müstakil makalelere de konu olmuştur. Akademik düzeydeki bu çalışmalar, romanın türü, içeriği ve edebiyatımızdaki yeri ile ilgili önemli tespitler sunmaktadır:

Bütün hayatı boyunca yorulmak, bıkip usanmak bilmeden çalışmanın eşsiz örneklerini veren yazar, onurlu yaşama telkininde bulunuyor. Bunun yanı sıra bizce asıl önemli olan nokta, bizden kopmayan ve millî özellikleri kaybetmeyen bir aydının, Anadolu köylüsüne yönelmesi gerektiğini ve köye neler verebileceğini göstermesidir. Buna, 45-50 yıl kadar sonra Ziya Gökalp'in "Halka doğru" diye formüle ettiği anlayışın küçük ve basit bir başlangıcı gözü ile de bakılabilir. Gerçi hikâyedeki olaylar ve anlatış biçimi çok inandırıcı değil. Yazarın anlatımında yer yer tutarsızlıklar da görülüyor. Ama ne olursa olsun, Anadolu'ya açılma, köye ve köylüye yönelme bakımından hikâyenin önemli bir başlangıç olduğu ve ihmal edilmemesi gerektiği görüşündeyiz. (Kavcar, 2019: 321)

Romanı bir hikâye olarak değerlendiren Kavcar, *Bahtiyarlık*'ı Türk romanının Anadolu ve Anadolu köylüsüne açılmasına bir başlangıç olarak görür. (Kavcar, 2019: 321) Romanla ilgili olarak bir tür tartışmasına girmez, eseri sadece bir anlatı olarak değerlendirir. Özön de romanı, hikâye olarak adlandırır ve konusuyla ilgili olarak da şunları söyler:

Bu hikâye köy hayatıyla şehir hayatı (kitabın özel bölümüne göre bedavet-medeniyet hayatı) hakkında birincinin lehine sonuçlar çıkarmak yoluyla icat edilmiş bir olayın anlatılmasıdır. (Özön, 1945: 227)

Ramazan Kaplan da *Bahtiyarlık* romanıyla ilgili olarak şöyle der:

Bahtiyarlık, kendi döneminde olduğu gibi, sonraları da roman ve hikâyede popüler bir konu olan batılılaşma ve medeniyet çatışması üzerine kurulmuştur. Bu konu için çevre olarak köyün ve şehrin seçilmiş olmasından dolayı Bahtiyarlık'ı köy ve şehir medeniyetlerinin veya hayatlarının karşılaştırılmasını yapan bir eser olarak görmek de mümkündür. (Kaplan: 1997: 14)

Kaplan da romanın köy ve şehir yaşamı karşıtlığı üzerinde durduğunu belirttikten sonra romanı, köy romanı olarak değerlendirmez. Bilgiç ise, Ahmet Mithat Efendi'nin *Bahtiyarlık* romanıyla bir ilke daha imza attığını söyler ve şöyle der:

Ahmed Midhat, gerçekleştirdiği ilk'lere “köy romanı” yazmayı da Bahtiyarlık hikâyesiyle ekler. Bu roman Türk edebiyatında köy hayatıyla ilgili yazılmış ilk örneklerden biridir. Letâif-i Rivâyat'ta Anadolu coğrafyası (Bursa) sadece bu hikâyelerde görülür. (Bilgiç, 2008: 23)

Kolcu da romanın köy ve kent hayatı arasındaki karşıtlık üzerine kurulduğunu belirtir:

Bahtiyarlıkta ise köy hayatı ile şehir hayatı karşılaştırılmış ve bahtiyarlığın köyde mümkün olabileceği tezi işlenmiştir. Köylünün şehre şehirlinin de köye imrenmesi hayat tercihi konusunda tezadı doğurur. Böylelikle köy mevzuu yine eserin dışında kalır. Köy yazarın medeniyet-doğal hayat tartışmasını yapabilmek için bir plato vazifesi görür. Ahmet Mithat Efendi birçok romanda olduğu gibi işin ekonomik boyutunu ihmal etmez ve ince hesaplarla kahramanına köyde üretim planlamaları yaptırır. (Kolcu, 2013: 61-62)

Kerman da *Bahtiyarlık* romanındaki tabiat anlayışının Rousseau'nun tabiat anlayışına dayandığını ifade eder. Bu durum, eserdeki romantik tabiat anlayışı algısını göstermesi bakımından da önemlidir:

On birinci ciltte yer alan Bahtiyarlık, bizde köy hayatını ele alan ilk eserlerdendir. Ahmet Mithat Efendi, tıpkı Abdülhak Hâmit'in *Sahra'sı* gibi, Jean Jacques Rousseau'nun “tabiat güzel, medeniyet çirkindir” tezine uyararak, köyü romantik bir gözle ele alarak yüceltir ve köy hayatını şehir hayatından üstün bulur. (Kerman, 2016: 605)

Bahtiyarlık romanıyla ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında, eserin türüyle ilgili farklı bakış açılarının olduğu, romanın edebiyatımızda köyü konu alan ilk eserler arasında yer aldığı ve bir tür olarak köy romanının doğmasında önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Edebiyatımızda köyü konu alan ilk eserler arasında gösterilen *Bahtiyarlık* adlı romanın yapısal incelenmesi, eserin köy romanı açısından değerlendirilmesi için önemlidir. Köy yaşamının şehir yaşamına kıyasla daha iyi olduğu tezine dayanan eser, yedi bölüm ve “Hatime” başlıklı bir son kısımdan oluşmaktadır.

2.1.1. Romanın Özeti

Birinci babda, öğrencilik çağındaki Senai Efendi ve Şinasi Bey'in Mekteb-i Sultânî'deki

konuşmaları yer alır. Senai, şehirlerdeki medeni yaşamın, Şinasi ise kır ve sahra yaşamının taraftarıdır. Bu sebeple uzun bir vakit köy ve şehir hayatı üzerine muhabbet ederler. Senai'ye göre şehir hayatı, Senai'ye göre ise köy hayatı insanı bahtiyarlığa götürmektedir.

Senai Efendi, Hüdavendigâr vilayetinin Söğüt taraflarında bir köyde yaşayan ve halk tarafından tanınan Yamalı Musa'nın oğludur. Yamalı Musa, birbirine komşu beş altı köyde oldukça geniş bir alanda yedi sekiz bin dönüm arazisi, meraları, Söğüt kasabasında bir ipek fabrikası, bir han ve Bursa'da beş on adet dükkânı olan zengin biridir. İltizamcılık² yapar ve para hırsı sebebiyle köylülerden fazla vergi alır. Açgözlü bir insan olan Yamalı Musa'nın en büyük hayali İstanbullu olmak, bir eyalet valisi olamasa bile bir sancak mutasarrıfı olmaktır.

Bütün hayatını oğlunun eğitimine veren Senai'nin annesi, oğluna Bursa şartlarında Fransızca dâhil pek çok konuda ders aldırır. Senai Bursa Rüşdiyesi'nden birinci olarak mezun olur. Senai'nin asıl adı Osman Kamil'dir. Rüştüye bitince iki yıl okul yerine özel tutulan hocalardan Arapça ve Farsça dersleri alır ve hocası ona ketebe³ verince ışık, şimşek parıltısı anlamına gelen Senai adı kendisine verilir.

Şinasi'nin babası Semih Efendi ise malda mülkte gözü olmayan, mülkiyede memur, namuslu bir insandır. Oldukça zeki bir adam olan Semih Efendi, bütün ömrünü devletine ve milletine adayan fedakâr bir kişiliğe sahiptir. Semih Efendi parasal zenginlikten ziyade, oğlunun çalışkan dürüst bir insan olmasını istemektedir.

Romanın ikinci babında, Senai'nin Mekteb-i Sultânî'yi bitirdiği zaman annesiyle birlikte İstanbul'da geçirdiği zaman anlatılır. Senai, Beyoğlu'nun gece hayatına kendini kaptırır ve zamanla kendi kültürüyle ilgili her şeyden soğur. Öyle ki İstanbul bile ona göre artık köy gibidir, ona göre asıl şehirlilik Frenk kültürüdür. Flamme isimli eğlence mekânında şarkıcı olan Rizet'le tanışır. Rizet'le yakın arkadaş olan Senai, ona devamlı mücevher getirir ve sefahat âlemine iyice dalar. Senai, artık kendi adını bile beğenmez ve kendisini babasının toprakları içinde bir köy olan Berrakpınar'a itafen Senyör de Berrakpınar olarak tanıtır.

Romanın üçüncü babında Şinasi'nin Mekteb-i Sultânî'den mezun olduktan sonraki hayatı anlatılır. Şinasi, köylü olma hevesiyle Anadolu'ya, Hüdavendigâr vilayetindeki

² Lüzûm kökünden türeyen iltizâm sözlükte “gerekli sayma, üzerine alma, bir tarafı tutma” gibi anlamlara gelir. Terim olarak “özel bir şahsın devlete ait herhangi bir vergi gelirini toplamayı belirli bir yıllık bedel karşılığında üzerine alması” demektir. Bu işi yapan kişiye mültezim denir.

(<https://islamansiklopedisi.org.tr/sozluk>)

³ Hattatlık icazeti.

Sultanönü Sancağı'na⁴ gelir. Babasından aldığı az miktardaki harçlıkla ufak bir toprak alarak çiftçiliğe girişir. Kısa sürede köylülük ve ziraatla ilgili bilgilerini köylülere de öğreten Şinasi, gerçek anlamda tarımsal başarıya ulaşır ve çevredeki köylülere de örnek olur. Köylüler de Şinasi'ye büyük saygı gösterir ve Şinasi'nin öğrettiği gibi tarımsal faaliyetlere başlarlar.

Şinasi, bir gün Yamalı Musa'nın evine misafir olarak gider ve çiftçi olmak niyetinde olduğunu söyler. Yamalı Musa da Şinasi'nin köylü olma isteğini bir türlü anlayamaz. Onun yanından ayrıldıktan sonra Söğüt'ten Bozok köyüne gelen Şinasi burada Süleyman Efendi adında bir köylüye misafir olur. Babasından aldığı iki bin lira harçlıkla Süleyman Efendi'ye bir toprak almak niyetinde olduğunu söyler. Üç bin kuruşa Pitekas deresi kenarında otuz dönüm tarla ve elli dönüm mera arazisi alan Şinasi'ye Süleyman Efendi kalan bin lira için kefil olur.

Ziraat faaliyetlerine başlayan Şinasi ilk olarak bakla, fasulye, mısır ve patates yetiştirir. Daha sonra da tarlasının diğer bölümlerine soğan, sarımsak ve hıyar eker. Ektiklerinin yetişip ürün olacağı düşüncesi bile Şinasi'yi bahtiyar etmeye yeter. Ziraat faaliyetlerine hayvancılığı da kısa sürede dâhil eden Şinasi, bir kümes yaparak tavuk, horoz ve hindi besler. Çevresindeki bahçıvanlardan da ziraat üzerine bilgiler edinir. Kısa sürede oldukça önemli bir gelir sağlayan Şinasi, köylülük sayesinde ilk bahtiyarlığına ulaşır.

Romanın dördüncü babı, Senai'nin yirmi üç yaşına gelip hukuk okumak bahanesiyle Paris'e gittiği dönemi anlatmaktadır. Senai'nin babası Musa Ağa ölmüş, ölmeden önce de ikinci bir eş alıp bir kızı olmuştur. Senai, Paris'e okuma bahanesiyle gitmesine rağmen okula ayağını basmaz. Kumara alışı Paris'in eğlence hayatına dalar. Paris'ten sonra Sicilya'ya yine okuma bahanesiyle giden Senai, okumaktan ziyade İtalya'yı dolaşır. Kırsalda dolaşırken haydutlar tarafından kaçırlır ve kalan parasını da onlara kaptırır. Beş parası kalmayan Senai gemi yoluyla sefil halde İzmir'e gelir. Buradan annesinin gönderdiği parayla İstanbul'a geçen Senai, şehir hayatında bahtiyar olamamıştır.

Romanın beşinci babında Senai'nin evleneceği Nusret Hanım'ın ailesi anlatılmaktadır. Mısır'da toprakları olan İskenderiyeli Abdülcabbar Bey, oldukça zengin biridir ve ailesiyle İstanbul'da yaşar. Mansur ve Nusret isimli çocuklarına Fransız hocalar tutarak eğitim verir. Fransız Hoca Madam Terniye çocukları Fransız gibi kendi inancına göre, İslam kültüründen uzak yetiştirir. Babasından kalan paraların neredeyse tamamını bitiren Senai ise kendini yine zengin biri gibi tanıtarak Madam Terniye aracılığıyla Nusret Hanım'la evlenir ve Abdülcabbar

⁴ *Bahtiyarlık* kitabının TDK basımında Sultanoku Sancağı olarak geçen yer, Çağrı Yayınlarından çıkan baskıda Sultanönü şeklinde geçmektedir. Sözcüğün doğru yazımı Sultanönü'dür.

Bey'in evine yerleşir.

Romanın altıncı babı, Senai'nin üvey kardeşi Zeliha ve Şinasi'nin köyde evlenmesini konu edinmektedir. Köylülükte altı yedi yılını doldurmuş, ziraat ve hayvancılık işlerini iyice ilerletmiştir. Bir gün Yamalı Musa'nın evine giden Şinasi, onun ikinci karısından Zeliha isimli kızını görür ve Zeliha ile birbirlerine âşık olurlar. Yamalı Musa öldükten sonra miras, Senai ve kız kardeşi arasında bölüşülür. Senai, kalan mirası kısa sürede kaybeder. Şinasi de Zeliha ile evlenir.

Romanın yedinci babında ise hiçbir malı mülkü kalmayan Senai'nin eşi Nusret Hanım ve ailesini kandırarak dolandırması anlatılmaktadır. Kızlarını zengin olduğuna inandığı Senai ile evlendiren Abdülcabbar Bey, Senai'nin Bursa'da olduğuna inandığı çiftliklerini görmek ister. Yolculuğa karar verildikten sonra Senai, Şinasi'ye durumu anlatan bir mektup yazar. Abdülcabbar Bey ve tüm ailesi Mudanya vapuruna binerler. Şinasi kabileyi karşılar ve birlikte Senai'nin sandıkları çiftliğe gelirler. Şinasi'yi ise Senai'nin bir hizmetçisi olarak düşünürler. En sonunda durum açığa çıkar ve Senai'nin hiçbir toprağı kalmadığını öğrenirler. İstanbul'a döndüklerinde Senai, Abdülcabbar Bey'in evinde ne varsa satmış, onlara yüklü bir borç bırakarak İsviçre'ye kaçmıştır. Senai, Şinasi'ye bir mektup daha yazar ve olan biten her şeyi anlatır. Kendisinin de geçmişte yaptıklarından büyük bir tecrübe kazandığını belirtir.

Romanın son babta Hatime'de ise Şinasi, Senai'nin yazdığı mektubu ailesine okur. Şinasi, Senai'nin bu şekilde başarılı olamayacağını düşünür. Bir daha da Senai'den haber alınamaz.

2.1.2. Bahtiyarlık Romanında Mekân

Mekân, roman türünün önemli unsurlarından birisidir. Çetin mekânı “romana özgü olay ya da olayların ve roman kişilerinin hareketlerine ayrılmış bir sahne olan yer” (Çetin 2017: 135) olarak tanımlar. Aktaş da “Mekân, olay örgüsünde ifade edilen hadiselerin sahnesi durumundadır” (Aktaş, 2017: 65) der. Tekin ise mekânın roman türü açısından işlevini “romanın ayağının yere basmasını sağlayan” (Tekin, 2020: 137) sözüyle ifade eder. Çetişli de mekân unsurunun roman için önemine şu şekilde vurgu yapar:

İnsan karakterini belirleyen temel unsurlardan biri, onun içinde yaşadığı çevre/mekândır. Dolayısıyla insan, içinde yaşadığı mekândan ayrı düşünülemez. Mekânın ayrıntılı bir tasviri bize, o mekânda yaşayan insanın karakteri, sosyal ve kültürel kimliği ile ilgili pek çok ipucu verir. Böylece mekânın tasviri son derece önem kazanmış olur. Zira mekân insan gerçeğinin bir parçasıdır. (Çetişli, 2009: 77-78)

Köy romanı için mekân kavramının öneminden çalışmamızın diğer bölümlerinde

bahsetmiştik. Mekân roman içinde kurgusal kişilerin yaşamlarının geçtiği ve kişiliklerine etki eden önemli bir unsurdur. Tepebaşı mekânın işlevlerini şu şekilde belirler:

- Şahıslar açısından: Karakterlerin fiziksel özelliklerini yansıtılmasında, tutum, alışkanlık ve davranışlarını gösterilmesinde, psikoloji, dünya görüşünün aktarılmasında, anıların gösterilmesinde, şahısların birleştirilmesinde veya ayrıştırılmasında,
- Zaman açısından: Zaman ile ilintilendirilmesinde,
- Olay/ olay örgüsü açısından: Olay ve olay örgüsünün geliştirilmesinde, arka plan oluşturulmasında, karşıtlık yaratılmasında, sembolik olarak kullanılmasında
- Anlatıcı açısından: Anlatıcı yaklaşımlarının yansıtılmasında, anlatıcının tanımlanmasında,
- Mekân açısından: -Metinlerarasılık yaratılmasında,
- Okurun rolü yönüyle: Okurların imge dünyalarına seslenmesinde değişen işlevleri bulunur. (Tepebaşı, 2019: 95-96)

Bahtiyarlık romanında mekân unsurunun önemini görebilmek için anlatının temel izleğine bakmak yeterlidir. Roman, gerçek bahtiyarlık için şehir yaşamından ayrılarak köy yaşamına dönmek izleği üzerine kurulmuştur. Roman bir köy ağasının oğlu olan ve köyden şehre gelen Senai ile hayatında hiç köy görmemiş, asıl bahtiyarlığın köy yaşamında olduğu düşüncesiyle şehirden köye gelen Şinasi eserin başkışileri olarak seçilmiştir. Roman sonunda Senai şehir yaşamında bahtiyar olamazken Şinasi köy yaşamında bahtiyarlığa ulaşmıştır.

Bahtiyarlık romanı daha çok açık mekânlar üzerine kurulmuştur. İstanbul, Bursa, Paris, Sicilya romanda geçen önemli mekânlardır.

2.1.2.1. Açık Mekânlar

Yamalı Musa'nın topraklarının bulunduğu Hüdavendigâr vilayetinin Söğüt bölgesi ve Şinasi'nin ilk toprağını aldığı Sultanönü Sancağı, Bozok ovasındaki Pitekas deresi köy hayatını karşımıza çıkaran önemli açık mekânlardır. Ahmet Mithat Efendi romanda, genellikle yüzeysel açık mekân tasvirleriyle yetinmiştir. Bu tasvirler, bir edebî eserden ziyade bir coğrafya kitabından alınmışa benzemektedir:

O sancağın dahi vasat-ı şimâl-i garbîsindeyiz ki Pitekas deresinin Ermeni dağından nebean ederek Ermeni derbendini geçtikten sonra Bozok ovasına doğru indiği bir yerinde yani asıl Bozok kasabacığının iki buçuk saat kadar şimâl-i şarkı cihetindeyiz. (Ahmet Mithat Efendi, 2000: 20)

Eserde geçen diğer açık mekânlar İstanbul, özellikle de Beyoğlu eğlence hayatı ve Paris olarak karşımıza çıkmaktadır. Köy hayatına karşıt unsur olarak gösterilen bu mekânlar, Senai üzerinde olumsuz etki yaptığı görülmektedir. Şehir hayatının ahlaksızlığı, Senai'yi hemen içine almıştır. Bahtiyarlık için şehir yaşamını seçen Senai'ye İstanbul dahi köy olarak görünmeye başlamıştır. Bunun üzerine İstanbul'da bulamadığı şehir hayatını Paris'te bulacağı düşüncesiyle Paris'e okumaya gider. Burada da Beyoğlu'nda olduğu gibi eğlence mekânları,

tiyatrolar, kumarhaneler vardır:

Asıl şehir Avrupa olup bizim İstanbul'sa bir büyük köy olduğunu iddiada hakkım yok muymuş? Paris'in bu âlemleri yanında İstanbul'un en parlak âlemleri âdeta köy derneği gibi kalıyor. (Ahmet Mithat Edendi, 2000: 35).

Anlatı içinde açık mekânların yüzeysel olarak tasvir edildiği görülmektedir. Aynı zamanda Senai, bu mekânlarda uyumsuz bir tip olarak tasvir edilmiştir. Parası azalınca Sicilya'ya geçen Senai, burada Napoli etrafındaki Etna ve Vezüv yanardağlarını görmek için yaptığı geziler sırasında İtalyan haydutları tarafından kaçırılmıştır. Anlatıcı, Senai ve mekân arasındaki uyumsuzluğu bir karikatür gibi anlatmaktadır:

Bu emelle Senai köylere çıkarak kılavuzlar tedarik etmiş ve bir kat âlâ Avrupalı seyyah elbisesi alarak hatta hiç ressam olmadığı hâlde güya yanardağlar üzerinde bazı mahallerin resimlerini almak için koltuğu altına kocaman bir de ressam albümü edinmişti. Ancak dağların şurası şöyle burası böyle diye gezerken karşısına bir bölük haydut çıkmasın mı? (Ahmet Mithat Efendi, 2000: 37-38)

2.1.2.2. Kapalı Mekânlar

Anlatı içinde kapalı mekânlara sınırlı ölçüde değinilmiştir. Bu mekânlar arasında romanın başlangıcında Mekteb-i Sultânî'nin yatakhane gelmektedir. Senai ve Şinasi'nin köy ve şehir hayatı üzerine yaptığı konuşmalar bu mekânda gerçekleşir. Öğrencilik hayatıyla ilgili ilk gözlemler mekân aracılığıyla aktarılmaktadır. Anlatıcı Senai ve Şinasi'nin kaldığı yatakhane şu şekilde tasvir eder:

Şu kadarcık bir şey arz edelim ki yatakhaneler şakirdânın yalnız uyku mahalleri demek olup, oralarda uzun uzadıya sohbet edilmezse de birisinden diğerine kol yetişmeyecek kadar uzak olan karyolalarda şakirtler yattıkları vakit uykuya dalıncaya kadar yatak komşularıyla biraz konuşabilirler. (Ahmet Mithat Efendi, 2000: 3)

Abdülcabbar Bey'in evi romanda geçen başka bir kapalı mekândır. Bu ev aslında doğu ve batı kültürlerinin bir birleşimi gibidir. Mısırlı ve oldukça varlıklı Abdülcabbar Bey, çocukları Mansur ve Nusret'e eğitimlerini evinde verdirmektedir. Türkçe ve Arapça dersleri yanında Fransızca dersleri de aldırır. Çocukların eğitimi Fransız bir mürebbiye olan Madam Terniye tarafından verilmektedir. Madam Terniye, çocukları Fransız kültürüyle yetiştirmekte, çocukları ait olduğu kültürden uzaklaştırmaktadır. Bu durumdan yalnızca evin validesi memnun değildir. Nusret Hanım, annesinin eleştirilerine “Ben terbiyeyi bir ham Türk'ten almaya muhtaç değilim!” (Ahmet Mithat Efendi, 2000: 48) diyerek karşılık vermektedir. Aktaş “Mekân tasvirleri, eserdeki kahramanlarının bazı özelliklerini dikkatlere sunmaya da yardım eder.” (Aktaş, 2017: 67) der. Anlatı içinde de mekân tasvirleri sayesinde evde yaşayan roman

kişileri hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. Bu bakımdan evde bulunan piyano ve kitara⁵ da kültür değişiminin diğer göstergeleri konumundadır. Tüm bunlardan hareketle de Abdülcabbar Bey'in evi, romanda yanlış Batılılaşmayı gösteren mekân konumundadır. Romandan alınan aşağıdaki parça evdeki Doğu-Batı kültürü çatışmasını gösterir niteliktedir:

Zira pederi, 'Kızım alaturka veyahut Arapça dahi bir şey çalsan a!' (...) Fakat çare ne? Emr-i pedere muhalefet mümkün olmadığından bestekâr Wagner'in en sanatkârane bir parçasını müteakip 'Adile kız hopla da gel! Şalvarını topla da gel!' şarkısını pederinin pek ziyade sevmesi münasebetiyle piyanoda çalınip da hele pederi dahi ellerini çarparak kısa bir sedayla peyrev olunca Nusret Hanım âdetâ musikinin kutsiyetine küfür ediliyormuşçasına bir hiddetle ağlamak derecesine gelirdi. (Ahmet Mithat Efendi, 2000: 48)

Bahtiyarlık romanında geçen diğer kapalı mekânlar ise Şinasi'nin tarlasının yakınına kendi yaptığı kulübesi ve Yamalı Musa'nın evidir. Şinasi'nin "Bahtiyarhane" adını verdiği kulübesi de yaşamını geçirmek üzere kendi emekleriyle inşa ettiği, tarlasına ve kümesine yakın bir mekândır. Bu mekân tipik köy evlerinde olduğu gibi Şinasi'nin tarım faaliyetlerini gerçekleştirdiği tarlasının yanındadır. Mekân, anlatıda ele alınan köy hayatının insana bahtiyarlık verdiği düşüncesini temsil eden konumda tasvir edilmektedir:

Kapının karşısına pencere makamına kaim olmak üzere açtığı bir delik üzerine kâğıt yapıştırarak onun ortasına dahi yerleştirmiş olduğu bir cam parçasından lüzumu derece ziya girmedikinden kulübenin kapısı açık bulunmadıkça derununda etrafını görmek dahi mümkün olmazdı. Lakin bir kere de siz bu kulübeye Şinasi'nin gözüyle bakınız. Acaba en güzel konaklar köşkler bundan daha güzel midir? Şinasi kulübesine «Bahtiyarhane» namını vermişti. Akşam işinden avdet edip de kendisine arkadaş edindiği hayvanları kapı önüne cemederek safa sürmeye başladığı zaman Şinasi kadar bahtiyar adam tasavvura dahi sığmazdı. (Ahmet Mithat Efendi, 2000: 30)

Yamalı Musa'nın evi de köydeki ağa yaşayışını göstermek için kurgulanmıştır. Bu mekân, haremlik ve selamlık olarak kadın ve erkeğin ayrı ayrı olduğu bir yerdir. Genelde köylerde pek görülmeeyen bu düzen daha çok şehir hayatında karşımıza çıkmaktadır. Şinasi burada perde arasından Yamalı Musa'nın kızı Zeliha'yı görür ve ilk görüşte ona bu mekânda âşık olur. Çetin, mekân unsurunun romandaki işlevi için şunları söylemektedir:

Romanda mekân unsurunun belirleyici bir yanının olup olmadığı üzerinde durulur. Olayların sunulmasında, geliştirilmesinde, kişilerin kişiliklerinin belirlenmesinde yönlendirici, belirleyici bir işleve sahip midir değil midir, buna bakılır. Mekânların insan üzerindeki etkileri incelenir. (Çetin, 2017: 135)

Romanda, mekân unsurlarının kişiler üzerinde önemli etkileri olduğu görülmektedir. Romanın ele aldığı ana fikre uygun olarak şehir mekânı olumsuz yönleriyle ele alınırken köy mekânı olumsuz yönleriyle ele alınmıştır. Bu yüzden şehir hayatını seçen Senai, hayatta

⁵ Gitar.

bahtiyar olamazken köy hayatını seçen Şinasi hayatta bahtiyar olmuştur. Romanın iki ana karakterinden biri olan Senai, şehir mekânında olumsuz gösterilen unsurları üzerinde barındıran karakter olarak öne çıkmaktadır. Şinasi ise köy mekânının önüne çıkardığı sorunları bilgisi ve gayretiyle aşmış, kendi emeğiyle inşa ettiği köy yaşamında başarıya ulaşmıştır. Anlatıcı böylece okuyucuya şehir mekânı ve Senai'nin başına gelenler üzerinden bir ders de vermektedir.

2.2. Köy Romanı Açısından *Bahtiyarlık* Romanı

Bahtiyarlık romanı, Türk edebiyatında köy konusuna dikkat çeken ilk romanlar arasında gösterilmektedir. Köy ve kent karşıtlığı üzerine kurgulanan romanda köy hayatı yanında köy hayatındaki sosyo-ekonomik sorunlara da değinilmektedir. Bu yönüyle roman, Türk edebiyatında 1950-1980 yılları arasında yaygınlaşmaya başlayan köy konulu romanların doğmasında öncü olmuştur.

Köylünün kendi diliyle konuşturulmaması romanda görülen en önemli sorunlardan biridir. Anlatıcının bu tutumu, okuyucunun köy gerçekliğini tam olarak algılayamamasına neden olmaktadır. İstanbul Türkçesiyle konuşan köylü, adeta romana uzaktan monte edilmiş hissi uyandırmakta, anlatımı yapmacık bir hale getirmektedir. Romancının bu tutumu, köylüyü kendi diliyle tanımamıza da engel olmaktadır.

Anlatılarda yerel ağzın kullanılmasıyla ilgili olarak farklı değerlendirmeler yapılmaktadır. Göztaş, anlatılarda yerel ağız kullanılmasının eleştiri konusu olduğunu söyler ve şöyle der:

Edebiyatta ağız kullanımı daha çok 1950'li yıllarda ortaya çıkar. Halkın yaşadıkları, yine halkın gözünden ve dilinden anlatılır ve daha etkili bir anlatım sağlanması amaçlanır. Fakat bu üslubu kullanan yazarlar çokça eleştirilirler. Hikâyelerde, kişilerin ağızlarıyla konuşturulması dönem içinde en çok eleştirilen ve tartışılan üslup konusu olur. (Göztaş, 2017: 117)

Masdar da anlatılarda yerel ağız kullanımının daha çok toplumcu gerçekçilik düşüncesiyle yaygınlaştığını ifade ederek şöyle der:

Genellikle toplumcu-gerçekçi yazarların metinlerinde ağızlardan çok sık yararlandığı görülmektedir. Bu akıma göre sanatın yansıttığı gerçeklik, toplumsal gerçekliktir. Köylüyü ya da köyü yazmak için onlar gibi yaşamayı, düşünmeyi, konuşmayı benimserler. (Masdar, 2012: 2390)

2.2.1. Toprak Sorunu

Hayatını tarım ve hayvancılıkla idame ettiren köylülerin en büyük sorunu topraktır. Yazar da bu sebeple ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasal açıdan pek çok olumsuz sonuçlar

doğuran toprak sorununa, Anadolu'dan ve Anadolu halkından kopuk olan İstanbul aydınlarının dikkatini çekmek ister. “İltizam sistemi ve ağalık”, romanda toprak sorunlarının başlıca kaynağı olarak karşımıza çıkar.

İltizam sistemi, Osmanlı Devleti'nin askerî ve ekonomik gücünü destekleyen Tımar Sistemi'nin bozulmasıyla 16. 17. yüzyıllarda ortaya çıkan bir sistemdir. “İltizam, devletin vergi kaynaklarının (mukataaların) işletilmesini para karşılığı ve belirli bir süre için şahıslara devretme sistemidir. İltizama verilen bir mukataadan hazinenin sağladığı gelir bütçelerde ‘iltizam bedeli’ altında görünür.” (Cezar, 1986: 21) Ekonominin bozulmasıyla devredilen topraklardan vergi toplayan mültezimler köylüden daha çok vergi almaya başlamış, köylü de az vergi ödemek için verimli toprağını bırakıp daha verimsiz topraklara göç etmek zorunda kalmışlardır. Orta Çağ Avrupa'sında görülen derebeylik sistemine benzer bir yapı kazanan mültezimler, zamanla köylünün tek hâkimi haline gelirler. Köylerdeki ağalık düzeni de bu şekilde ortaya çıkmıştır. *Bahtiyarlık* romanında “mültezim, ağa” tipi daha önce ele aldığımız Yamalı Musa Ağa'nın kişiliğinde hayat bulmaktadır. Oldukça zengin olan Musa Ağa, oldukça büyük bir arazinin yanında içindeki köylülere de hükmetmektedir. Fakir köylüye nispetle Yamalı Musa Ağa'nın zenginliği romanda oldukça detaylı betimlenmektedir:

Senai Efendi, Hüdavendigâr vilâyetinin Söğüt taraflarında kâin bir köyde Yamalı Musa Ağa namıyla maruf bir adamın oğludur. Pederin yekpare bir çiftlik suretinde arâzî-i vâsiası yoksa da kurâ-yı mütecâvireden beş altısında mutasarrıf olduğu haylice cesim kıtaat-ı arziyyenin yekûnu yedi sekiz bin dönüme vardıgı gibi en büyük zirvesi Keşişdağı namıyla be-nam olan Toros silsile-i cibali içine doğru hatsız hesapsız orman ve meralara dahi maliktir. Bundan maada nerede iki taş çevirmeyi kabil bir su akıntısı rast getirmişse bir değirmen inşa etmek suretiyle istifade eylediği gibi nefsi Söğüt kasabasında bir ipek fabrikası ve bir han ve Bursa'da beş on dükkândan ibaret akar dahi vücuda getirmiştir. (Ahmet Mithat Efendi, 2000: 5-6)

Kendilerine ait toprağı olmayan köylüler, Yamalı Musa Ağa gibi mültezimlerin toprağını işlemektedir. Romanın ele aldığı bu sorun aslında tüm Anadolu'yu ilgilendirmektedir. Mültezimlerin insafına kalan köylü, daha da kötüsü hiçbir hakkını savunamaz ve bu feodal beyler tarafından ezilirler. Roman tam bu noktada siyasi bir eleştiri yaparak hakkını aramaya çalışan köylülerin, rüşvet alan hükümet görevlileri tarafından da haksızlığa uğradıklarını anlatmaktadır. Romancı bu toprak sorunun temelini, yine iltizamcılıkta bulmaktadır:

Cemettiği arazi ve emlakın hüsn-i idaresini yorgunluğuna değmez bir faidecik intaç eder diye bittelakki yorulmaksızın binlerce kese akçe kazanmak için en büyük hevesini iltizamcılığa vermiş ve filvaki aşarını iltizam eylediği köylerde ahalinin mahsulatını ta'sire başladıkça südüs ve belki de rub' derecesinde iddialara bilkiyam biçare köylüler feryat ve figan için hükumete müracaat edecek olsalar, mecalis-i hükumetteki aza ve ayanın hemen kâffesi Musa Ağanın ahababı veya hemhali olarak yine köylülerin haksız çıkacakları derkar bulunmakla biçareler mültezim ağanın mezalimine ister istemez gerdendade-i teslîmiyyet olurlardı.” (Ahmet Mithat Efendi,

2000: 6)

Osmanlı Devleti'nin en büyük sorunlarında biri olan İltizam Sistemi'ne değinen romancı, bu sorunu Senai'nin nasıl bir babanın oğlu olduğunu göstermede arka plan olarak kullanmaktadır. Romanın sonraki bölümlerinde, toprak sistemiyle ilgili bu sorunun üzerine gidilmemiştir. Yazar sorunun temeline inmesine de köylü ve aydın birliğinin önemi *Bahtiyarlık*'ta vurgulanmaktadır. Buradan hareketle, Şinasi Bey'in köylülere öğrettiği modern ziraat teknikleri, yalnızca kendisini değil etrafındaki köylüleri de ekonomik anlamda mutlu etmektedir. Aydın ve köylünün iş birliği içinde olması bu bakımdan *Bahtiyarlık* romanında toprak sorununa bir nebze de olsa çözüm olarak gösterilebilmektedir.

2.2.2. Ekonomik Sorunlar

Bahtiyarlık romanı, köylülerin günlük yaşamına uzaktan bir gözle yaklaşıp da köylülerin içinde bulunduğu ekonomik durumlarını okuyucuya farklı şekillerde göstermektedir. Bu fakirliğin başlıca sebebi olarak gösterilen ağalık sorunu, ezilen fakir köylüleri de beraberinde getirmektedir. Oldukça küçük toprağa sahip köylüler, ürünlerinin bir kısmını vergi olarak mültezimlere ödemektedirler. Hiçbir toprağa sahip olmayan köylülerse başkalarının topraklarında ya da ağaların çiftliklerinde gündelikçi veya hizmetçi olarak çalışmak zorunda kalmaktadır. Şinasi'nin kendi çiftliğini kurmak için gittiği köyde ise başka bir yapı vardır. Buranın köylüleri Şinasi'den önce kuraklık sebebiyle daha az ürün alırlarken Şinasi'nin onlara modern ziraatı öğretmesiyle refahlarının yükseleceğini düşünmektedirler. Bir zaman sonra tembel köylüler bile İstanbullu dedikleri Şinasi'yi umut olarak görmeye başlamaktadır. Romanın bu bölümü, toprağıyla yalnız bırakılan köylüleri anlatmaktadır. Onların bir umuda nasıl sarıldıkları Köse Muhtar ve köylüler arasında geçen konuşma ile gösterilmektedir:

Evvelki sene kuraktan tarlalarımızda ot bile yokken onun pamukları adam boyu yükselip kozalakları kafamız kadar oldu! Hâlbuki herif tarlasını sulamak için hark açarken “Buraya patlıcan mı ekecek? Hiç pamuk tarlası sulanır mıymış?” diye gülüyorduk. (...) Çocuğun dediğini yapacak olursak bütün beş yüz dönüm yeri su altına alıp pamuk ekeceğiz Allah dahi inayet ederse ilk senesinin mahsulüyle bütün zahmetimizi çıkarabileceğiz.” (Ahmet Mithat Efendi, 2000: 21)

Köy romanlarının üzerinde durduğu en önemli sorunlardan biri olan ekonomi, *Bahtiyarlık* romanında çok çalışma sonucu üstesinden gelinebilecek bir durum olduğu, köylüler örneği ile okuyucuya iletilmek istenmiştir. Anlatıcı, bu bakımdan köy yaşamını seçen Şinasi'yi ödüllendirmiş, şehir yaşamını seçip tembellik yapan Senai'yi ise cezalandırmıştır.

2.2.4. Sağlık Sorunu

Sağlık, insanın biyolojik ve fizyolojik gelişiminin en önemli unsurudur. Köylerin en

önemli sorunları arasında yer alan sağlık, köy romanlarında önemli bir yere sahiptir. Hayvanlarla iç içe yaşayan köylülerde hastalıkların yaygın olarak görülmesi, hastane ve diğer sağlık kuruluşlarının olmaması bu durumun romana yansımaya neden olmuştur. Bahtiyarlık romanında da özellikle sağlık ve hijyen meselesi bazı bölümlerde yer almaktadır.

Mekteb-i Sultânî'deki öğrencilik yıllarında, kır ve kent hayatını tartışan Şinasi ve Senai ilk olarak bu sorunu tartışmaktadır:

-Mesela sizin perestîş ettiğiniz köylülük âleminde pireli bir toprak üzerine serilmiş çerçe üstünde yatmakla, şehirlerin şöyle sakız gibi çarşafli karyoları üzerinde yatmak müsavi midir?

Şinasi -Sizin pederiniz dahi pireli bir yerde çerçe üzerinde mi yatıyordu?

-Siz pederime ne bakıyorsunuz? Pederim gibi bir ağa üç dört köyde bir bulunmaz.

-Sakız gibi çarşafli karyolar üstünde yatan şehirler dahi üç dört mahallede bir bulunmaz. Geçen sabah hamama giderken mektep kapısının parmaklığı önünde çimento üzerine yatmış bulunan bir fakir kadınla üç dört çocuğuna birlikte acımamış mıydık? (Ahmet Mithat Efendi, 2000: 21)

Senai ve Şinasi'nin konuşmalarında görüldüğü gibi köylüler bir yana şehirde yaşayan insanların dahi yaşamlarını oldukça elverişsiz ortamlarda sürdürdüğü gerçeği görülmektedir. Hayvanlarla oldukça yakın temas içinde bulunan köylüler, pire aracılığıyla veba gibi pek çok bulaşıcı hastalığa maruz kalmaktadır.

Senai'nin Paris'te hasta olduğu bölümde de Osmanlı'da sağlık kurumlarının oldukça yetersiz olduğu gerçeği dile getirilmektedir. Paris'te uykusuz kumar gecelerinden sonra hastalanan Senai bir süre hastanede tedavi görmüştür:

Paris'in bir şehir ona nispetle İstanbul 'un bir azim köy olduğu hakkındaki muvazenesini bihakkın tasdik ettirecek hükmü Senai işte bu hastalığı esnasında gördü. Zira öyle garibüddiyar bir adam şu hastalığa İstanbul'da duçar olsa bakımsızlıktan helâki muhakkak olduğu halde Paris'in mükemmel gureba hastanesinde kemal-i itina ile tedavi edildiği için kefeni yırtabilmişti. (Ahmet Mithat Efendi, 2000: 36)

Bir imparatorluk başkenti olan İstanbul'un Paris'e kıyasla köye benzetilmesi daha önce Senai tarafından yapılmıştır. Romancının Osmanlı devletinin sağlık kuruluşlarıyla ilgili Senai'nin düşüncesini tasdik etmesi de dikkat çekmektedir. İstanbul bile sağlık kuruluşları açısından yetersiz olduğuna göre Anadolu'daki sağlık kuruluşlarının durumlarının çok daha kötü olduğu gerçeği, romanda açık biçimde karşımıza çıkmaktadır.

2.2.4. Eğitim Sorunu

Eğitim, bir toplumun gelişmesi için üzerinde durulması gereken en önemli unsurdur. Öyle ki ülkemizin kurucusu Gazi Mustafa Kemal'in Eskişehir-Kütahya Savaşları devam ederken Ankara'da maarif kongresini toplaması ve 1924 yılında Samsun'da öğretmenlerle

yaptığı bir konuşmasında “Eğitimidir ki, bir milleti hür, bağımsız, şanlı, yüksek bir toplum halinde yaşatır veya bir milleti kölelik ve yoksulluğa terk eder.” (Kayadibi, 2001: 563) sözü eğitimin bir toplum için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Köy romanlarında eğitim sorunu, dönemin diliyle maarif meseleleri özellikle eğitimsiz kalan köylerdeki sorunların başlıca sebebi olarak gösterilmektedir.

Bahtiyarlık romanı, eğitim meselesiyle o kadar ilgilidir ki, romanın başlangıç mekânı doğrudan okuldur. Ahmet Mithat Efendi de daha başlangıçta Osmanlı’nın eğitim sorunlarıyla ilgili oldukça dikkat edici eleştirilerde bulunmaktadır:

Bahsedeceğimiz mektep kadim Galatasaray’ının tahviliyle husule gelen Mekteb-i Sultânî’dir. Hamdolsun saye-i şâhânede mekteplerimiz çoğalmışsa da sairleri henüz ne bir müverrihin ne de hayalî bir müverrih demek olan romancının iştiğal edebilecekleri kadar kadim değildir. (Ahmet Mithat Efendi, 2000: 3)

Yazarın da belirttiği gibi Osmanlı ülkesinde modern eğitim veren pek az okul bulunmaktadır. Bu okullar da sayısı az olmakla birlikte, büyük çoğunluğu İstanbul’dadır. *Bahtiyarlık* romanında söz konusu mekân, Mekteb-i Sultânî de kuruluş biçimi ve eğitim felsefesiyle Osmanlı eğitim sistemini oldukça iyi özetlemektedir. İstanbul’da Fransız eğitim sistemine göre eğitim vermek amacıyla açılan Mekteb-i Sultânî, milli bir eğitimden ziyade Fransız kültürü üzerine kurulmuştur. Bununla beraber Osmanlı ülkesinde Mekteb-i Sultânî dışında pek çok misyoner azınlık okulu, kendi eğitim anlayışını öğrencilerine uygulamaktadır. Eğitimdeki bu ayrılık Cumhuriyet dönemi, 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhid’i Tedrisat Kanunu’na kadar devam etmiştir. (Arı, 2002: 187) Tüm bunlardan hareketle, köylerimizde büyük bir eğitim sorunu olduğu sonucunu rahatlıkla çıkarabiliriz. Roman bu sorunu, köyden kente okumaya gelen Senai aracılığıyla yansıtmaktadır. Yamalı Musa Ağa’nın oğlu Senai’ye söyledikleri, köylerdeki okul sorununu oldukça açık bir şekilde göstermektedir: “Oğlum! Bari sen benim gibi hayvan kalma. Şehre git! Oku! Yaz! Terbiye ol! Talihinde varsa paşa bile olursun. Benim gibi çiftçi kalmak bahtiyarlık mıdır?” derdi.” (Ahmet Mithat Efendi, 2000: 4)

Yamalı Musa Ağa’nın bu sözünden de anlaşıldığı gibi köy şartlarında bir ağa dahi oğluna iyi bir eğitim aldırılmamaktadır. Anlatıcı, daha sonra köylerdeki eğitim sorununu yansıtmak için Senai’nin İstanbul’a kadarki eğitim macerasını okuyucuya özetleme tekniğiyle aktarmaktadır. Sonradan Senai adını alan Osman Kâmil, ilk eğitimini köyde köy imamından almıştır. Buradan aldığı eğitimle imam derecesinde âlim olsa bile oğlunun büyük bir memur olamayacağını düşünen Yamalı Musa, onu Bursa’da rüştiye mektebine göndermiştir.

Bahtiyarlık romanında, köylerdeki eğitim düzeyini göstermek için Senai ile Şinasi’nin köy ve şehir yaşamıyla ilgili yaptığı konuşmada karşımıza başka bir gerçek çıkmaktadır.

Senai'nin konuşma sırasında köy eğitimiyle ilgili düşüncesi, ilgi çekicidir: “Köylerde Voltaire'ler, Jean Jacques Rousseau'lar, Shakespeare'ler yetişebilirler mi? Ben onlar gibi olmak istiyorum. Hâlbuki babamın istediği gibi bey paşa olmak için dahi insana köy değil şehir lâzımdır.” (Ahmet Mithat Efendi, 2000: 5)

Romanda köydeki eğitim sorunuyla ilgili dikkat çeken bir diğer örnek ise zengin bir toprak ağası olan Yamalı Musa Ağa'nın okuma yazma bilmemesidir. Bu örnekten anlaşılacağı gibi köylerde büyük bir okuma yazma sorunu vardır: “Senai'nin mektubunu Musa Ağaya verdikte Ağanın okumak bilmemesi münasebetiyle “Sen oku oğlum” diye mektubu yine Şinasi'ye verdi.” (Ahmet Mithat Efendi, 2000: 24)

Romanda eğitimle ilgili karşımıza çıkan bir diğer mesele kız çocuklarının eğitimiyle ilgili takınılan tavidir. Yamalı Musa Ağa oğlu Senai'yi okuması için Bursa'ya, ardından İstanbul'a göndermesine rağmen ikinci eşinden doğan kızı Zeliha'nın eğitimi köyle kısıtlı kalmıştır. Ancak bu sorun romancı tarafından pek de irdelenmemektedir. Kızın köy imamından aldığı eğitimle okuma yazma öğrenmesi Zeliha için yeterli görülmektedir:

Bu kız Yamalı Musa'nın ikinci hareminden hâsıl olan Zeliha'dır ki o zaman on beş yaşını bitirmiş Şinasi'nin bir zamanki muallimi olan köy imamından yedi sekiz hatim indirmek derecesinde okuyup tamam bu yolda okumayı öğrenenlerin kıraatları için harekeli nesih yazı ile basılmış olan Ferhat ile Şirin Şah İsmail Kerem Arzu ile Kanber gibi masalların kâffesini defaât ile hem de ağlayarak okuyup kendini de bunların eşhâs-ı muhayyilesi idadına sokmak istidadını almıştı. (Ahmet Mithat Efendi, 2000: 64)

Bahtiyarlık romanında, köydeki eğitim sorunlarının aslında temeline inilmemiştir. Romanda daha çok, şehirde eğitim alan kişilerin Fransız kültürü ile yetiştirilmeleri eleştirilmektedir. Yanlış Batılılaşma sorununu ortaya çıkaran bu durum, eğitimdeki önemli bir problemdir. Romandaki, Senai, Nusret Hanım ve Mansur Bey bu yanlış eğitimin yarattığı tipler olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.5. Din ve İnanç

Bahtiyarlık romanında köylülerin din ve inanç bahsiyle ilgili çok fazla değerlendirme yapılmamıştır. Dinle ilgili karşımıza çıkan en önemli gösterge, köy imamlarının dini vazifelerinin yanında köydeki eğitimden de sorumlu oldukları gerçeğidir. Din ve eğitimin iç içe olması köylerdeki en büyük problemdir. Romanın din konusuyla ilgili gösterdiği en dikkat çekici örnek, Batılı olmak arzusuyla çocuklarının terbiyesiyle ilgilenmesi için getirilen yabancı hocalardır. Madam Terniye örneğinde karşımıza çıkan sorun önemlidir. Romanda görüldüğü üzere Müslüman çocuklar, kendi dinlerinden uzak, Hristiyan öğretileriyle yetişmektedirler:

Bu mini mini malûmatçıklar miyanında Madam Terniye'nin çocuklara bir de

Haktaâlâ Hazretleri olduğu ve onun da mini mini bir oğulcuğu bulunduğu ve bu oğulcuğun bir de anası olup insanlar uğrunda oğlunun canını feda eylediği ve binaenaleyh onu minnettarâne bir surette sevmek iktiza edeceği hakkında verdiği derslere ve “İşte baba oğul valide şunlardır” diye kitaplardan resimlerini dahi göstermesine burada ilişmeyelim. Çünkü çocukların babası Abdülcabbar Beyefendi dahi bunları görmüyordu bile! (Ahmet Mithat Efendi, 2000: 45)

2.2.6. Evlilik

Toplumun en küçük kurumu olan aile yapısı, evlilik üzerine kurulmaktadır. Anadolu toplumunda önemli bir yeri olan evlilik kurumu, köy romanlarının da önemli bir meselesidir. Romanlarda uyumsuz evlikler, yakın akraba evlilikleri ya da birden fazla eşle evlenme gibi sorunlar da yer almaktadır. *Bahtiyarlık* romanında da Yamalı Musa Ağa'nın Senai ve annesi Bursa'ya gittiğinden başka bir kadınla daha evlenmektedir. *Bahtiyarlık* romanında da görüldüğü gibi Anadolu köylerinde birden fazla eşle evlenmek özellikle de köy ağalarında oldukça yaygındır. Bu durum romanda da oldukça doğal bir anlatımla yer almaktadır:

Yamalı Musa cezmetmekle çocuğu Bursa'ya gönderip rüşdiye mektebine bilidhal çocuğa bakmak üzere validesini de Bursa'da sûret-i mahsûsada istihzar eylediği haneye göndermiş ve o suretle tezayüt eden masraftan mümkün mertebe istifade yolunu temin için dahi köyde kansız kalan hanesine ikinci bir hanım getirip tezevvüç eylemişti.

Vakıa Osman Kâmil'in validesi şu hâlden asla memnun olamamışsa da Yamalı Musa öyle bir kadının memnuniyetine, adem-i memnûniyyetine kulak verecek takımdan olmadığı cihetle kadıncağız bol bol inkisardan başka kendisine medâr-ı tesliyet bulamamıştır. (Ahmet Mithat Efendi, 2000: 6-7)

Romanda Yamalı Musa'nın iki eşinin de isimlerinin geçmemesi oldukça dikkat çekicidir. Bu durum doğrudan evlilik kurumunda kadının ne kadar ikinci planda kaldığını göstermektedir. Roman sonunda ilk kez karşılaşan kadınlar birbirlerine saygılı davranırlar. Hatta Senai'nin annesi, Şinasi ve eşi Zeliha'yla birlikte çiftliklerinde yaşamaya başlamıştır.

Bahtiyarlık'ta evlilikle öne çıkan diğer durum da eserin “Köy Düğünü” bölümünde geçen Şinasi ve Zeliha'nın evlilikleridir. Burada en çok dikkat çeken durum iki kişinin birbirlerini tam olarak tanımadan ilk görüşte âşık olmalarıdır. Gerçekçilikten uzak bu durum klasik halk hikâyelerindeki aşklara benzemektedir. İki kişi arasındaki diğer önemli durum da aralarındaki yaş farkıdır. Zeliha Yamalı Musa Ağa'nın ikinci eşinden doğan kızı olduğuna göre aralarında on yaş gibi bir fark vardır. Ancak erkek ve kadın arasındaki bu yaş farklı özellikle köy yaşantısında sıkça karşılaşılan bir durum olduğu için anlatıcı tarafından irdelenme gereği bile duyulmamıştır.

2.3. Nabizade Nazım'ın *Karabibik* Romanı

Türk edebiyatına, özellikle realizm ve natüralizm akımlarına bağlı olarak getirdiği

yeniliklerle öne çıkan sanatçılarımızın başında şüphesiz ki Nabizade Nazım gelmektedir. Onun *Karabibik* adlı eseri de İnci Enginün, Gündüz Akıncı, Ahmet Kabaklı, Himmet Uç gibi edebiyat araştırmacıları tarafından Türk edebiyatında köy romanının başlangıcı sayılmaktadır. Nabizade Nazım tarafından 1890 yılında yayımlanan *Karabibik*, *Bahtiyarlık* romanında yüzeysel olarak karşımıza çıkan köy konusuna daha gerçekçi yaklaşımıyla öne çıkmaktadır. Edebiyatımızda köylünün günlük yaşamına, ekonomik durumuna ve kültürel yapısına ilk kez *Karabibik* romanıyla dikkat çekildiği de görülmektedir.

Bahtiyarlık romanında olduğu gibi *Karabibik*'te de önemli bir roman-hikâye türü tartışması karşımıza çıkmaktadır. Yazar, kendi eserini roman olarak değerlendirirken bazı edebiyat araştırmacılarımız tarafından eserin hacmi düşünülerek uzun hikâye ve roman arasında bir tür olarak değerlendirildiği görülmektedir. Tüm bu tür tartışmaları dışarıda bırakılırsa oldukça kısa bir eser olan *Karabibik*'te köylülerin ekonomik sıkıntılarından toprak meselelerine, günlük yaşam biçimlerinden kendi aralarındaki davranış biçimlerine köyle ilgili pek çok meseleye değinildiği görülmektedir. Eserin kısa bir anlatımı olmasına rağmen köy konusunun yoğun biçimde işlendiği görülmektedir. Realist ve natüralist unsurların öne çıktığı romanın edebiyatımızda köy romanının çekirdeğini oluşturduğu da rahatlıkla söylenebilmektedir. Tüm bunların yanında romanla ilgili edebiyat araştırmacılarının yaptıkları değerlendirmeleri vermek konunun daha iyi anlaşılması bakımından önemlidir:

Karabibik hikâyesinin bitmemiş bir eser mahiyetinde olması, aydınlarımızın Anadolu realitesine tamamiyle yabancı ve lâkayt olmaları Karabibik hikâyesinin o devirde çılgır açabilmesine imkân vermemiştir. Onun için bu eser yazıldığı seneler içinde ve uzun zaman tamamiyle müstesna bir mahiyet taşımıştır. Bugün artık Anadolu ve köy temi yeni edebiyatımızın başlıca konusu olduğunu gözönünde tutarak Karabibik hikâyesine lâayık olduğu değeri vermek gerektiğini sanıyorum. (Dino, 1954: 158)

Dino'nun, *Karabibik* romanını edebiyatımızda yeni bir çılgır yaratacak özellikte görmesi önemlidir. Gerçekten de köyü iç realitesiyle anlatmayı başaran *Karabibik* zamanında edebiyatımızda büyük bir yankı yaratmasa da köy romanı denildiğinde aklımıza ilk gelen eserdir. Bu özelliği sayesinde de edebiyatımızda köy romanının oluşmasında kaynak görevi üstlenmektedir. Kavcar da eserin köy gerçekliği üzerinde durmasını şu şekilde anlatmaktadır: “Gerçi Karabibik baştan sona bir taşra hikâyesidir. Antalya'nın Kaş ilçesi yakınlarındaki bir köyü ve köylüyü, sert ve çetin gerçekleri ile ele alır. Bu eserde köy ve Anadolu sorunu yoğun bir şekilde dile getirilir.” (Kavcar, 1961: 317)

Akıncı da *Karabibik*'in köy sorunlarına eğilen yönüyle kendinden sonra köyü konu edinen romanlara yol gösterdiğini ifade etmektedir: “Karabibik'ten başlayarak köyü konu alan eserler; köyün meselelerine dikkat çekmiş, köylünün eğitimini, ekonomik durumunu, aydın-

köylü karşılaşmasını vs. üzerinde düşünülmesi gereken problemler olarak ortaya koymuşlardır (Akıncı, 1961: 15).

Akıncı'nın *Karabibik* romanı hakkında öne sürdüğü bu düşünce romanın 1950 sonrası ortaya çıkan köy romanlarına zemin hazırladığını göstermektedir. Roman kurgusunu içine yerleştirilen köy sorunları edebiyatımızda kendinden sonra yazılacak köy romanlarına örnek teşkil etmektedir. Kudret de romanın sadece köylü sorunlarına eğilerek yetinmediğini aynı zamanda karakter olarak köy insanının özel bir portresini yansıttığını belirtmektedir:

Bu hikâyenin edebiyatımıza getirdiği yeniliklerden bir de köy hayatını ve köy insanını ilk olarak ele almış bulunmasıdır. Anadolu köylüsünün bilgisizliği, yoksulluğu, toprak ve araç sorunları, ağalar ve tefecilerle ilişkileri, duygusal ve cinsel davranışları -olayların içinde eritilerek- ustalıkla verilmiştir. (Kudret, 2016: 129)

Kabaklı da *Karabibik*'in tür karmaşasına değindikten sonra eseri ilk köy romanımız olarak ifade etmektedir. “Uzun hikâye veya kısa roman sayabileceğimiz *Karabibik* bizde ilk köy romanıdır. Natüralist-gerçekçi görüşle yazılan ve köylünün bazı dertlerini ele alan *Karabibik* Antalya dolaylarında geçmektedir. (Kabaklı, 2008: 187)

Kaplan, Akıncı ve Kudret gibi romanın köy sorunlarına dikkat çektiğini ifade etmektedir. Bununla beraber Nabizâde Nazım'ın eserin önsözünde belirttiği açıklamalara göre realist bakış açısıyla kaleme alınan bir hikâye olduğu Kaplan tarafından ileri sürülmektedir:

Köylünün meselelerinin, roman ve hikâyede başlı başına bir konu haline getirilmesi *Karabibik*'le gerçekleşir. “*Kariime*” başlığını taşıyan ön sözündeki açıklamalara göre, *Karabibik* realist anlayışa uygun olarak yazılmış bir hikâyedir. (Kaplan, 1997: 20)

Nabizâde Nazım'la ilgili önemli çalışmaları olan Uç, eseri sanatçının yazdığı hikâyeler arasında göstermektedir. Bunu yanı sıra *Karabibik*'i edebiyatımızın ilk köy hikâyesi olarak değerlendirmektedir. Kolcu da eserin edebiyatımızdaki önemli yerini ve eserin başarılı anlatımını şu sözlerle ifade etmektedir:

Bu küçük roman birçok bakımdan edebiyatımızda üzerinde durulması gereken metinlerden biridir. Öncelikle ilk köy romanı olma ayrıcalığına sahiptir. Ahmet Mithat Efendi'nin Bahtiyarlık hikâyesini bir tarafa bırakacak olursa *Karabibik* ilk defa roman hacminde köyü ve köylüleri ele almış bir eserdir. Bu mekânın İstanbul'dan çok uzakta bir Anadolu şehrinin (Antalya) bir köyü olması da ayrıca ehemmiyetlidir. Öte yandan roman kişilerinin köylü ağzıyla hem de başarılı bir şekilde konuşturulmaları da romanın temel özelliklerinden biridir. (Kolcu, 2015: 45-46)

Görüldüğü gibi *Karabibik* adlı eserin türüyle ilgili edebiyat araştırmacılarımızın farklı görüşleri bulunmaktadır. Farklı görüşlerin olduğu diğer nokta ise eserin köy romanı olmasıyla ilgilidir. Bazı edebiyat araştırmacılarımız eseri ilk köy romanı saymakta, bazılarıysa köyü konu alan ilk eserler arasında göstermektedir. Eser üzerindeki bu farklı görüşler, bir tür olarak köy

romanının edebiyatımızdaki yerinin henüz tam olarak oturmadığını göstermektedir.

Köy romanımızda önemli bir yeri olan *Karabibik* romanı, yazarın “Kariînime” isimli başlığı altında roman hakkındaki düşüncelerini paylaştığı bölümle beraber, eserin daha iyi anlaşılması için oluşturulmuş lügat ve beş bölümden oluşmaktadır.

2.3.1. Romanın Özeti

Karabibik, babası Koca Osman’dan kalan on iki dönümlük tarlanın dört dönümünü satarak kalan sekiz dönümlük tarlasında çiftçilik yapmaktadır. Hastalığı sebebiyle tarla işlerine bu yıl geç başlar. Daha önce doktor üç ay dışarı çıkmadan dinlenmesi ve ilaçlarını da düzenli içmesini öğütler. Fakat Karabibik bunları yapmasına rağmen tam olarak iyileşemez. Bir yandan çalışır, bir yandan komşu tarlardaki ürünleri çiğneyen eşeği ve eşek yüzünden kavga eden köylüleri izler.

Tarlada çalışmaktan yorulan Karabibik komşu tarlalarda çalışan Deli Ali ve Çetecioglu Mustafa ile sigara içip konuşmaya başlarlar. Karabibik hastalığından yakınır, Deli Ali de Koca İmam’ın kayınçosu Sarı Simayil’in Köşkarlı Yusuf Ağa’nın beslemesi ile evleneceği haberini verir. Karabibik, bu haberden hoşlanmaz. Çünkü düşüncesine göre kızı Huri, Sarı Simayil’le evlenirse Koca İmam’ın öküzlerini tarlasında bedava çalıştıracaktır. Bu düşüncesi suya düştüğü için oldukça üzülen Karabibik kendisinin de bir çift öküzü olduğu hayaline dalar. Daha sonra bir çift öküz almak için Tüccar Adreya’dan borç almanın planlarını yapar. Karabibik’in öküz almak için iki seçeneği vardır. Ya Karabucak köylü Durali’nin on iki mecide⁶ satacağı zayıf bir öküz ve Sarı Ali kızı Ayşe’nin hasta hayvanını alacak ya da Temreli Andonoğlu’nun çifti otuz mecide sattığı güçlü öküzleri alacaktır.

Evine giden Karabibik, kızı Huri’nin yemek yapmadan tembel tembel yattığını görünce sinirlenir. Sinirle kalkıp ocağı yakar, kızı Huri de yufka açmaya başlar. Bir de pilav yaparak yemeklerini hazırlar. Yemeklerini yerken Karabibik öküz alma düşüncesini kızına açar. Yemek bittikten sonra uzun bir süre de öküz alma hayalleri kurar.

Karabibik güneş doğar doğmaz kalkar ve Temre Köyü’ne Malaksuzoğlu Andreya’nın mağazasına gider. Onu bulamayınca da köy hekimi Linardi’nin kapısına gelir. Linardi’nin eşi Eftalya ile oldukça samimi şekilde konuşurlar. Daha sonra tekrar Andreya’nın mağazasına gelen Karabibik yine mağazayı kapalı görünce Yani’nin dükkânına gider. Öküz alma niyetini Yani’ye açar ve ondan borç para ister. Gelecek harmanda ödenmek üzere faiz karşılığı

⁶ Mecidiye. Osmanlı Devleti’nde 1840 yılında basılmış, 20 kuruş değerinde olan gümüş sikke. (<https://www.sozluk.gov.tr/>)

anlaşmaya varırlar. Karabibik, Yani ile ne kadar anlaşsa da Andrey'a'nın yapacağı teklifi merak eder. Bu yüzden Yani'den gizli olarak Andrey'a'ya borç konusunu açmak ister. Bu sebeple bir bahane bularak Yani'nin dükkânından dışarı fırlar.

Karabibik, İmamoğlu Yusuf'a öküz alma niyetini açar ve Yusuf konuyla çok ilgilenir. Ona göre Karabibik'in iki öküz sahibi olması büyük bir olaydır. Andrey'a karşılarına çıktıklarında da Karabibik'le Yusuf adamın etrafını çevirir. Andrey'a işi gereği siparişleri almaya giderken Karabibik durumu açar ve Andrey'a biriken borçlarını hatırlatır. Yayladan çıktıktan sonra altı çetele borcunu silmek için yüz deve yükü odun ister. Karabibik biriken çetelelerden ötürü Kaş'a çağrılacağını tarlasının ve damının satılabileceği korkusunu yaşar. Kaş sözünü duyunca Karabibik yüz deve yükü çekmeye razı olur. Öküz için alacağı borç için de Yani'ye gitme kararı alır.

Karabibik sonunda iki çift öküzü alır, onlarla tarlasını sürerken oldukça mutludur. Kızı Huri de öküzlere hayran hayran bakar. Yosturoğlu'nun yeğeni Hüseyin de Huri'nin peşinde gizli gizli dolaşır. Huri'nin de bu durum hoşuna gider. Kısa bir süre sonra da Huri ile Hüseyin nikâhlanırlar.

Karabibik'in hastalığı yine baş gösterince doktora gider. Eftelya, Karabibik'i içeri alır ve ona kahve pişirip yanına oturur. Bu durum Karabibik'i kendinden geçecek derecede heyecanlandırır. Aniden Eftelya'yı yakalar, kadın bir çılgılık atarak ondan uzaklaşır ve duruma gülmeye başlar. Doktor Linardi olan bitenden habersiz verdiği ilacın nasıl işleceğini tarif eder. Karabibik suratı buruşuk bir halde çıkar gider. Arkasından Eftelya'nın kahkaha sesi gelir.

2.3.2. Karabibik Romanında Mekân

Bahtiyarlık romanından farklı olarak *Karabibik* tamamen köy hayatı üzerine kurgulanmıştır. Anlatının kurgusu içinde ele alınan köy mekânı, aslında tüm olayların da önünde görünmektedir. Bu bakımdan köydeki iç mekân ve dış mekân algısı köy romanı açısından değerlidir. Çetin, mekânı romanda olayların ve kişilerin hareketlerine ayrılmış bir sahne olarak tanımlarken mekânın roman içindeki işleviyle alakalı olarak şu soruların sorulması gerektiğini de söyler:

Roman kişilerinin kişilik ve kimliklerinin, sosyal, kültürel, ekonomik konumlarının sunuluşunda ve hissettirilmesinde, sosyal yaşantıların sergilenmesinde ne oranda işlevseldir? Mekâna yüklenen işlev ve değerler ortaya konmalıdır. Mekân ne ölçüde öne çıkarılıyor ya da geri planda bırakılıyor? (Çetin, 2017: 135)

Çetin'in mekân unsurunun romandaki işlevsel yönüyle ilgili söyledikleri özelden konumuz olan köy romancılığının da en önemli konusudur. Her şeyden önce köy romanı denildiğinde akla ilk gelenin mekânın köy olmasıdır. Daha sonra da bu mekân romanda ne

işlevde ele alınmış, buna bakılmalıdır. *Karabibik* romanında da iç ve dış mekân anlatımı özellikle üzerinde durulması gereken önemli unsurların başında gelmektedir.

2.3.2.1. Açık Mekânlar

Karabibik romanında mekân, Antalya'nın Kaş ilçesinin Beymelik Köyü'dür. Romanda ele alınan ilk açık mekân da Karabibik'in tarlasıdır. Bu mekân, romanda Karabibik'in hangi şartlarda yaşadığını ve çevresindeki diğer insanlarla nasıl bir ilişki içinde olduğunu göstermesi bakımından anlatıda işlevsel bir konumda bulunmaktadır. Baba mirası olan tarla, başta on iki dönümken dört dönümü para karşılığı satılmıştır. Karabibik'in elinde kalan tarla ise toplam sekiz dönümdür. Anlatıcının tarla ile ilgili verdiği bu ayrıntı Karabibik'in maddi durumunu göstermesi bakımından önemlidir. Zaten romanın çıkış konusu olan bir çift öküz sahibi olma fikri de bu mekân içindir. Karabibik ve kızı Hürü'nün hayatlarını idame ettirmeleri, bu tarladan elde edeceği gelire bağlıdır. Bu sebeple tarla köylüler için olmazsa olmaz bir mekândır ve bu mekân romanın da merkezindedir. Romanda, köylü ve toprak arasındaki bağ “Kendisi şu kadarcık tarla sayesinde ancak akşamları bir kaşık sıcak çorba içecek kadar mal kaldırabiliyor; elinden bu da çıksın da açlıktan mı ölsün.” (Nabizade Nazım, 2014: 14) denilerek ifade edilmektedir.

Karabibik'in tarlası, komşularının tarlalarıyla sınırdır. Öyle ki her köylünün az ya da çok birbirinin tarlasında gözü vardır. Köylüler, hayvanlar girmesin diye tarlalarının etrafına pırnal fidanlarından harım çevirmektedir. Bir yanda harımı bozulan Boduroğlu Ahmet'in tarlası bulunurken sol tarafta Hatib'in tarlasına Deli Ali'yle lakırdıya dalan Kara Ömer'in eşiği girer. Hatib'in ekin ortağı Karakâhyaoğlu Ali Çavuş da eşiğe sopa atmaya gelir ve Kara Ali ile tartışan Ali Çavuş'la aralarına Deli Ali girer. Anlatıcının bu önemsiz görülen olayı aktarması, aslında köylünün günlük hayatından kısa bir kesit vermek içindir. Köylülerin tamamı sahip oldukları tarla için uğraşmakta ve sahip oldukları tarla için hayatlarını ortaya koymaktadır. Köylülerin ve özelde Karabibik'in bütün hayalleri tarla üzerine kurulmuştur.

Romanda mekân ve kişi arasında oldukça önemli bir bağ kurulmaktadır. Karabibik'in fiziksel durumu tarlasıyla paralellik göstermektedir. Bütün kışı hasta olarak yatakta geçiren Karabibik'in tarlası da kendisi gibi kötü durumdadır. Diğer köylüler harım işlerini bitirmiş tarlalarında ekinleri yeşil yeşil boy gösterirken Karabibik'in önceki yıl nadasa bıraktığı tarlası oldukça bakımsızdır. Tarlanın etrafını da otlar bürümüştür.

Romandaki diğer önemli açık mekânsa Temre Köyü'dür.⁷ Romanda, gözlemci bir bakış

⁷ Köylülerin Temre olarak telaffuz ettiği köy Demre olarak bilinmektedir.

açısıyla ele alınan mekânlar, köylülerin yaşayışı ve çevreleriyle yaptıkları sosyo-kültürel ilişkileri göstermesi bakımından önemli göstergelerdir. Temre ahalisini Hristiyan Rumlar oluşturmaktadır. Anlatıcının göstergeler aracılığıyla verdiği detaylardan da anlaşılacağı üzere Türk köylüsünden refah bakımından oldukça iyi oldukları görülmektedir. Temre’de dükkânların, mağazaların olması özellikle de Temre’de bir doktorun bulunması buranın gelişmişliğini göstermektedir. Bu noktada romanda Temre ahalisinin evleri şöyle tasvir edilmektedir:

Haneler hep kerpiçten veya toprak harcıyla moloz taşından olup cümlesinin de dahilî ve haricî tertibatı hemen birbirinin aynıdır. Altırları mağaza, üstleri ikişer oda. Bazen bu odaların ön tarafı bir dehlizden ibarettir. Pencereleler hep çerçevesiz ve camsız olacak. ... Safkları adı oluklu kiremitlerle örtülüdür. Fakat yeniden yeniye bazı zenginler Marsilya kiremidi kullanmaya başlamışlardır. (Nabizade Nazım, 2014: 31-32)

Temre köyü romanda sokaklarıyla, evleriyle ve kilisesiyle yaşayan bir mekân görünümündedir. İnsanların günlük yaşayış tarzları ve birbiriyle olan ticari çekişmeleri mekân unsuruyla önemli bir bağ kurmaktadır. Bu bakımdan Karabibik’teki açık mekânlar, roman kişileriyle uyumlu, ayrılmaz bir parça olarak kurgulanmıştır. Mekân, anlatı içinde insanların yaşayışlarını yansıtmaya işlevi görmektedir.

2.3.2.2. Kapalı Mekânlar

Romanda kapalı mekân olarak göze çarpan ilk mekân Karabibik ve Kızı Huri’nin yaşadığı evdir. Yoksullukla bezenmiş bu ev, Anadolu insanının günlük yaşayışını yansıtmaya bakımından dikkat çekicidir:

Karabibik’in girdiği yer kerpiç şeklinde çamur parçalarından teşekkül etmiş dört duvar arasında sıkışmış sekiz arşın boy, beş arşın en ve üç arşın yükseklikten ibaret bir mahalin üstü hâl-i tabiisinde çam gövdelerinden mürekkep çatı üzerine bir karış kalınlığında yağlı toprak çekilmekten ibaret bir sakf ile örtülmüş ahır gibi yer odası idi. Pencere namına hiçbir deliği olmayıp hava ve aydınlığı sade duvarın birisinde ocak namıyla açılmış olan geniş, isli, kurumlu bir büyük delikten almakta idi. (Nabizade Nazım, 2014: 23)

Anlatıcının Karabibik’in evini tasvir ederken takındığı tavır gözlemciliğin ürünüdür. Karabibik’in evi, karanlık, rutubetli bir odadır ve ahıra benzemektedir. Evin içinde yanan pırnal ve çam dallarının yoğun ve pis dumanı baca çekmediği için bütün eve sinmiştir. Odanın zemini kuru toprakla kaplıdır, onun üzerinde de eski, yıpranmış renksiz bir kilim parçası vardır.

Romadaki ev betimlemesi, şüphesiz ki roman kişileriyle birebir örtüşmektedir. İç mekânın bu sefil durumu Karabibik’in fakirliğini yansıtırken evdeki dağınıklık ve pislik Karabibik’in kızı Huri’yi yansıtmaktadır. Oldukça tembel, köy yaşamına göre evlenmede geç kalmış görünen Huri, iç mekânla özdeşleşmiştir. Babası tarla işlerinden yorgun argın eve

gelmesine rağmen mekânın boğucu bir yansıması olan Huri, kılını bile kıpırdatmamaktadır. Buna sinirlenen Karabibik dışarı çıkmış, getirdiği pırnal dallarıyla bacası çekmeyen ocakta yemeğin ateşini kendi yakmıştır. Mekânın insan üzerindeki psikolojik etkisini gösteren bu anlatım, Karabibik ve kızı Huri'nin açlık ve yoksulluğunu gözler önüne sermektedir.

Romanda Temre köyü, detaylı bir şekilde betimlenmesine rağmen, Beymelik köyü eksik bırakılmıştır. Bu eksiklik de doğal olarak Karabibik'in ev betimlemesiyle giderilmektedir. Romanında kapalı mekân olarak Karabibik'in evinin anlatımının asıl önemli işlevi, aslında Beymelik köyündeki insanların yaşayışı ve ekonomik durumlarını yansıtır durumda olmasıdır. Bu bakımdan kapalı mekân olarak Karabibik'in evi tüm köyün bir özeti niteliğindedir.

2.4. Köy Romanı Açısından *Karabibik* Romanı

Karabibik romanının pek çok araştırmacı tarafından edebiyatımızda köye açılmanın ilk örneği olduğunu daha önce söylemiştik. Bunda, Ahmet Mithat Efendi'nin romantik köy anlayışı ile Nabizade Nazım'ın gerçekçi köy anlayışı etkili olmuştur. *Karabibik* örneğinde, Nabizade Nazım köyü ve köylüyü kendi gerçekliği üzerinden gözlemlemiştir. *Bahtiyarlık* romanındaki gerçeklikten uzak, kişiliği gizlenmiş köy ve köylüsü, *Karabibik*'le toplumsal yönüyle karşımıza çıkmaktadır. Yazar da romantizme karşı tutumunu, roman için yazdığı “Kariînime” isimli yazısında “Hakîkıyyun mesleğinde yazılmış roman mütalaa etmemiş iseniz işte size bir tane ben takdim edeyim.” (Nabizade Nazım, 2014: 9) diyerek gerçekçi bir roman kaleme aldığını ifade etmektedir.

Yazarın köyle ilgili bir roman yazması, tesadüfi değil, bilinçli bir tercihtir. Yazar, 1889 yılında, resmi bir görevle gittiği Antalya'nın Kaş ilçesine bölgenin topoğrafya haritasını çıkarırken bizzat gözlemlediği durumları *Karabibik*'te konu edinmiştir. En başta realist bir eser vücuda getirmek isteyen yazar için Anadolu köylerini ve köylüsünü verimli ve el değmemiş bir saha olarak görmüştür. Bu yüzden köy ve köylü roman için ideal bir zemin konumundadır. Bu durumu yazar, kendisi de ifade etmektedir:

Romanın zeminini Anadolu köylülerimizden intihabda bir mütalaam vardır ki bu da köylülük, çiftçilik âlemlerinin yabancısı iseniz, size o âlemler hakkında bir fikir vermiş olmaktır; vukuatıma zemin-i cereyan olan yerlerde ahalinin suret-i maişet ve meşguliyeti hakkında kâfi derecede malumat bulacaksınız; lisanlarına da aşına olacaksınız. (Nabizade Nazım, 2014: 9)

Karabibik romanındaki köy, Nabizade Nâzım'ın da ifade ettiği gibi yalnızca köy mekânı değildir. O köyde toplum ve birey olarak yaşayan köylünün hikâyesini anlatmaktadır. Bu sebeple köylüyü kendi diliyle konuşturması, gerçekçi yaklaşımın yanında, köylünün kişiliğiyle ilgili de okuyucuya önemli göstergeler sunmaktadır. Yazarın bu tutumu da romanı,

Bahtiyarlık'tan ayırmaktadır. Nabizâde Nâzım'ın kitabının başına koyduğu küçük sözlük de romanın okuyucu tarafından tam anlaşılması ve köy-şehir insanının birbirinin dilinden dahi ne kadar uzak olduğunu göstermek açısından oldukça dikkat çekicidir.

Karabibik, köy romanı açısından incelendiğinde karşımıza çıkan en önemli durumlardan biri, romanın tahlilden ziyade eylem odaklı olmasıdır. Romanın başlangıcı bu durumu en iyi belirten göstergedir. Romanın başında, uzun süre hasta olduğu için çalışamayan Karabibik'in çalışmaya başlaması ve romanın buradan ilerlemesi önemlidir. Anlatıcı böylelikle Karabibik'in bir çift öküz alma düşüncesinin aciliyetini okuyucuya hissettirmektedir. Hayatı üretim ve eyleme dayalı köy insanının hayatta kalmak için yapması gereken en önemli iş çalışmaktır. Roman da anlatmak istediklerini, uzun tasvirler yapmaktan ziyade roman kişilerinin eylemleri üzerinden göstermektedir. Bu sebeple Karabibik hep hareket halindedir. Karabibik, tarlasından evine, evinden kasabaya giderken köy hayatını, karşılaştığı ve gözlemlediği olay ya da durumlar aracılığıyla aktarmaktadır.

Köy romanları, kıtlık ve bolluk karşıtlığını etkin biçimde kullanmaktadır. *Karabibik* romanındaki köyde insanlar kıt kanaat de olsa hayatlarını idame ettirmek için devamlı çalışmak zorundadır. Hatta yalnızca çalışmak da yeterli olmamaktadır. Köylüler bu yüzden hep tefecilerden borç almakta, borçlarını boğazlarından artırdıklarıyla ödemek zorundadırlar. Köylüler bu şekilde kıt kanaat geçinmektedir. Bu durum romanda “Kendisi şu kadarcık tarla sayesinde ancak akşamları bir kaşık sıcak çorba içecek kadar mal kaldırabiliyor; bu da çıksın da açlıktan mı ölsün?” (Nabizâde Nâzım, 2014: 14) şeklinde tarla üzerinden de gösterilmektedir. Köylünün tarladan alacağı ürün olmazsa borç ödemek bir yana köylünün hayatta kalabilmesi dahi mümkün değildir.

Karabibik romanı Kaş ilçesinin bir köyü olan Beymelik'te yaşayan Karabibik üzerinden köy insanını temel odak haline getirmektedir. Karabibik'in hem bir köylü olarak hem de insan olarak kişiliği başarılı biçimde yansıtılmaktadır. Romanın basit kurgusu, Karabibik'in köylü kimliğini, toplumsal bir kimlik haline getirip okuyucuya sunmak içindir. Bir çift öküz alma hayaline dayanan olayların arkasında Karabibik ve Türk köylüsünün yaşayış biçimi, çevresindeki dış dünya ile ilişkileri etkili biçimde işlenmektedir. Bunu yaparken de romancı köy ve şehir karşıtlığını kullanmaktadır. Romanda şehir, köylüleri korkutan bir kavramdır. Şehir köylü için mahkeme, vergi ve masraf olarak olumsuz kavramları ifade etmektedir. Romancının *Karabibik*'te yansıttığı bu durum, aslında köy sorunlarının temeline de inildiğini göstermektedir. Roman bu yüzden salt bir gözlemin ürünü değildir, toplum ve bireyin toplumsal yapıdaki karşılıklı ilişkileri de sorgulanmaktadır. Romanda gösterilen Türk köylüsü ve kasabada yaşayan gayri müslim azınlığın karşılıklı ilişkileri bu duruma örnek olarak

karşımıza çıkmaktadır.

Eser, hacim bakımından ne kadar kısa olsa da Türk edebiyatında köy romanının doğuşuna önemli etkisi olduğunu söylemek yerinde bir tespittir. Özellikle köy sorunları ve köy insanına çektiği dikkat onu diğer romanlardan hemen ayırmaktadır. Bu yüzden *Karabibik*, Türk romanında realist anlamda köy mekânı ve köy insanını konu edinen ilk örnekler arasında karşımıza çıkmaktadır.

2.4.1. Toprak Sorunu

Köy yaşamının en önemli unsurlarından biri olan Toprak sorunu, *Karabibik* romanında da ele alınmaktadır. Romanın çıkış noktası olan bir çift öküz sahibi olma düşüncesi de temelde, bu toprak sorunuyla ilgilidir. Bu dönemde köylerimizde modern tarım gelişmediği için iş gücünü insan bedeni ve hayvanlar oluşturmaktadır. Bu da tarımda insan gücü ve hayvana olan ihtiyacı iyice artırmaktadır. Bu sebeple köylünün zenginlik ölçüsü, tarla miktarı kadar, tarlayı sürecektir hayvanlarla da ilgilidir. *Karabibik*'in bütün hayalleri de romanda bu durum üzerine kurgulanmaktadır.

Anlatıcı, *Karabibik*'in toprak sorununa ilk bölümde değinmektedir. *Karabibik*'in babadan kalma on iki dönümlük tarlasının dört dönümü peşin paraya satılarak elinde yalnızca ailesinin karnını doyuracak sekiz dönümlük bir tarla kalmıştır. Elindeki bu tarlaya da komşusu Yosturoğlu göz dikmektedir:

Şimdiki hâlde sekiz dönümden ibaret kalan bu toprak parçasına bile, tarla komşusu olan Yosturoğlu göz dikmekte ve bu sebeple aralarında ara sıra münazaat vukua gelmekte idi. Otuz iki dönüm tarlası olanların da el ayası kadar toprağa göz dikmesi münasebetsiz değil mi ya? (...) Zaten Yosturoğlu'nun babası da bu toprak hırsından ölmemiş mi idi? O vaktin behrinde de babası himdi kendisi gibi öteki berikinin damına, tarlasına göz koya göz koya herkesin canını yakmıştı. (Nabizade Nazım, 2014: 14)

Romanda da belirtildiği gibi *Karabibik*'in tarlası üzerinde komşusu Yosturoğlu'yla mazisi geçmişe dayanan sessiz bir kavga sürüp gitmektedir. Romanda bu durumun yansıtılması, iki köylünün kişilik özelliğiyle ilgili bilgi vermesi bakımından değerlidir. Böylece köylüye gerçekçi bakış açısıyla yaklaşılmış, anlatıda birey olarak köylünün düşünce yapısı okura sunulmuştur.

Karabibik'te köylülerin topraklarının yan yana olması, komşu tarla sahipleriyle çekişmeleri artırdığı kadar zaman zaman başka problemlerin de yaşandığı görülmektedir. Kara Ömer'in eşiğinin Hatib'in tarlasına girmesi ve ekinlere zarar vermesi sık rastlanan bir durumdur. Köylüler bu durumu önlemek için işe başlamadan önce tarlalarının etrafına çeşitli ağaç dallarından harım dedikleri çitler yapmaktadır. Anlatıcının toprak sorunuyla ilgili verdiği

bu ayrıntı, köylülerin günlük yaşamıyla ilgili önemli göstergelerdir. Bu sebeple Karabibik toprak sürme işinden önce tarlasının çevresine harım çekmektedir.

Karabibik romanında köylülerin toprağıyla ilgili bir diğer sorun da tefecilerden aldıkları borçlar yüzünden topraklarını kaybetme korkusudur. Ticaretle uğraşan Temreli Hristiyan Rumlar, Türk köylülerine faizli borç vermektedir. Borcunu ödeyemeyen köylülerin tarlaları ise daha sonra haczedilerek köylü topraksız bırakılmaktadır. Köylülerin en büyük kâbusu olan bu durum Karabibik'in de borçları yüzünden aklını karıştırmaktadır. Karabibik, tarlasını kaybetmemek için borcuna karşılık Andrey'a yüz deve odun taşımayı kabul etmektedir.

2.4.2. Ekonomik Sorunlar

Karabibik romanındaki ekonomik sorunlar, toprakla yakın ilişki içindedir. Bu sebeple sahip oldukları toprak miktarı, onların maddi durumuyla ilgili en önemli gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır. Romanda sekiz dönümlük bir toprağına sahip olan Karabibik'in fakirliğini göstermek için öncelikle onun kılık kıyafetiyle ilgili betimlemeler öne çıkmaktadır:

Ayağında iri, kalın pençeli, sökük yemenileri kemal-i zahmetle sürüklenmekte; lime lime, rengi cinsi belirsiz, muhtelif renkte yamalı dizliğinin deliklerinden iç donunun toprak rengine mail olan rengi görünmekte; eski bir istibdal neferinin kim bilir kaç sene evvel hediyesi olmak üzere malik olduğu ceketini tutar giyilir yeri kalmadığı hâlde ve bedenini ihatadan aciz kalmakla beraber yine sırtında bulunmakta; bu ceketin altında kirli gömleğinin göğsü, yakası büsbütün kalarak kayış gibi sert ve siyah olan vücudun göğüs ve bağır kısımlarını hep açıkta bırakmakta idi. Çenesinde beyazlı siyahlı olmak üzere isbat-ı vücut eden tek tük kıllar dik ve seyrek bıyıkların da inzimamıyla müdevver, gayet esmer, ufarak gözlü olan çehresinin heybetini artırmakta ve bu heyet-i acîbe insanda tuhaf bir korku uyandırmakta idi. (Nabizade Nazım, 2014: 13)

Karabibik romanının hemen başında yapılan bu betimleme, yalnız roman kişisini değil bütün Türk köylüsünün fakir görünümünü yansıtmaktadır. Romancının betimlemesindeki gerçekçi tutumu Anadolu köylerinin gerçekliğini tüm çıplaklığıyla yansıtmaktadır. *Karabibik* romanında yapılan kişi betimlemeleri kadar mekân hakkında yapılan betimlemeler de fakirlik sorununu oldukça iyi yansıtmaktadır. Karabibik'in kızıyla yaşadığı evi, tıpkı üzerindeki kıyafet gibi köylülerin yoksulluğunu yansıtmaktadır:

Bir iki tahta kaşık, bir iki kırık tabak, diğer bir köşeye içi yayla unu ile dolu bir kavanoz, darı unu ile dolu bir yayık, bir yufka sacı, bir sacayak, yağ, pirinç gibi bazı erzak kapları filan yığılmış idi. Ocağın karşısındaki duvar tarafında da iki ot yatak, iki yün yastık, iki yorgandan ibaret bir yığın üzerine Huri'nin iki kattan ibaret olan elbisesi darmadağın bir surette atılmış idi. (Nabizade Nazım, 2014: 23-24)

Karabibik romanı, köylülerin ekonomik anlamda oldukça sıkıntıda olduklarını göstermektedir. Yüksek faizle aldıkları borçlar yüzünden tarlalarını kaybetme düşüncesi, köylülerin en büyük korkusudur. Tefecilik yapan Rumlar da köylülerin bu korkusunu kendi çıkarlarına göre kullanmaktan çekinmemektedirler. Andrey'a, eski borçları yanında öküz almak

için yeniden borç isteyen Karabibik'i tehdit etmekten de hiç çekinmemektedir:

Andreya da diyor idi ki:

-Olamaz, olamaz... Çeteleler birikti... Mah oracıkta mağazanın rafcağzında durup oturur...

Bu gayretin sonunu getirmek müşkül görünmekte idi. Biraz sonra Andreya şimdiye kadar kendisine hiçbir şey söylenmemiş gibi Karabibik'e dönerek dedi ki:

-Mah yay geldi... Yayladan çıktıkla... yüz deve odun isterim... Yüz deve... Altı çetele sileceğim...

Karabibik bunu istiksar etti: Yüz deve yükü odun altı çeteleye mi? Vay insafsız vay... Hey oğul geçen yaz pazarlık böyle mi idi?

Andreya omuzlarını silkti: Canı İsterse, çetele birike birike bir gün fena olacak...

"Kaş'a" çağrılacak... Tarlası satılacak... Damı satılacak... (Nabizade Nazım, 2014: 38-39)

Karabibik'te de görüldüğü gibi köylüler tefecilerin elindedir. Tefeciler de mahkeme korkusuyla haklarını savunamayacak köylüleri ekonomik anlamda daha sömürme derdindedir. Köylüler Kaş'a çağrılıp mahkeme kapısına düşmektense tefecilerin isteklerine boyun eğmektedir. Nabizade Nazım burada, ekonomi üzerinden bürokrasi eleştirisi de yapmaktadır:

"Kaş'a çağrılmak" köylüler için mezara çağrılmaktan beter gelir. Çünkü Kaş'a çağrılmak demek merkez-i kaza olan "Kaş"ta mahkemeye davet olunmak demek idi... Tüccar alacaklarını istîfâde biraz müsamahalı davranırsa mahkeme vazifesini günü gününe ifa eder... Hem de oraya kadar sürüklenmek, hanlarda birçok masraf etmek, günlerce işten güçten kalmak köylülerin gözünü yıldırır.

"Kaş" sözünü işitince Karabibik'in ödü koptu... Altı çeteleye yüz deve yükü odun çekmeye razı oldu: E gayri n'itmeli? (Nabizade Nazım, 2014: 39)

Türk köylüsüne göre maddi açıdan çok daha iyi durumda olan Hristiyan halkın genellikle ticaretle uğraştıkları görülmektedir. Köylüler hastalandıklarında tedavi olmak için ya da borç para almak maksadıyla bu kişilere gitmektedirler. Karabibik de bir çift öküz almak hayalini gerçekleştirmek için bir yandan esnafılık yapan bir yanda da tefecilik yapan Andreya'nın kapısını çalmak için Temre'ye gelmiştir. Burada ona faizle borç verebileceğini söyleyen Barba Yani'yle de görüşmüştür. Romancı, Karabibik'in kimden borç alarak iki öküz aldığını ya da borç alarak mı öküz sahibi olduğunu gizleyerek bu yorumu okuyucuya bırakmıştır. Anlatıcının bu tutumu, o an için mutlu olan Karabibik'in ileride başına gelebilecek maddi sıkıntıların devam edeceğini göstermektedir. Karabibik, bir çift öküz alıp kızı Huri'yi evlendirerek amaçlarına ulaşmıştır. Fakat, ekonomik sorunları temelde çözümlenememiştir.

2.4.3. Sağlık Sorunu

Karabibik romanında köylerdeki sağlık sorunları önemli yer tutmaktadır. Bu durum, romanın baş kişisi Karabibik üzerinden yansıtılmaktadır. Bütün köylüler kış bittikten sonra tarlalarına gidip çalışmaya başlarken Karabibik hastalığı sebebiyle işlerinden geri kalmıştır:

Karabibik her sene şimdiye kadar tarlasını sürmüş, harımını kaldırmış da bir karış da

ekin almış bulunurdu. Fakat bu sene kör olasıca hastalıktan göz açabilmiş mi idi ya! Sol böğrüne doğru bir tarafına kim bilir nasıl bir kurt musallat olmuştu da İnhal'deki hekim kendisine üç ay, tam üç ay damdan dışarı çıkmaya izin vermemiş idi. Üç ay bu! Dört duvar içinde tam üç ay oturduğun var mı senin? Hem de acı mucu, tuhaf tuhaf ilaçlar da yutmalı. Hekim ha! Seni üç ay dört ay dört taş arasında hapsedmekten başka elinden ne gelir! İşte o kurt hâlâ bu tarafta, mah! Huracıkta durup oturur. (Nabizade Nazım, 2014: 14-15)

Romanda da görüldüğü gibi Karabibik'in sağlığı, gördüğü tedaviye rağmen düzelmemiştir. Köylerdeki sağlık sorununu özetler nitelikteki bu paragraftan Karabibik'in sağlık durumuna net bir teşhiste bulunulmadığı görülmektedir. İçtiği ilaçların da bir fayda sağlamaması Karabibik'in tedaviye cevap vermediğini göstermektedir. Karabibik'in vücudu tedaviye yanıt vermediği gibi üstüne bir de tek geçim kaynağı olan tarlasından uzak kalmıştır. İyileşeceğinden ümidi kesen Karabibik, geç de olsa hayatta kalma güdüsüyle işlerinin başına dönmüştür. Romanın bu bölümünden de anlaşılacağı gibi çalışamaz durumda olan köylüler için onlara yardımcı olacak bir sağlık kuruluşu köylerde bulunmamaktadır. Sosyal romanlarda oldukça sık rastlanan bu durum, Cumhuriyet dönemi köy romanlarında da sıklıkla işlenmektedir.

Karabibik eşini, kızı Huri daha küçük yaşta tifo yüzünden kaybetmiştir. Romanda sadece bir cümleyle geçilen bu hastalık, aslında köylerdeki yaşam düzeyi ve sağlık koşullarıyla ilgili çok fazla bilgi vermektedir. Köy yaşamında oldukça yaygın görülen bu hastalık daha çok hayvan atıklarından ve bu atıkların karıştığı pis içme sularından ve bakteri kapmış hayvansal gıdalardan insanlara bulaşmaktadır. Bu bilgiden de anlaşıldığı gibi Karabibik'in yaşadığı Beymelik Köyü'nde büyük bir hijyen sorununun olduğu görülmektedir. Temiz içme suyundan yoksun, sağlıksız beslenen ve hayvanlarla iç içe bir yaşam süren köylüler bu tip bulaşıcı hastalıklara sıklıkla yakalanmaktadır. Huri'nin annesinde görüldüğü gibi köy insanlarında bu sebepten ötürü ölümlere rastlanmaktadır. Karabibik romanındaki bu ayrıntı romanın köy gerçekliğiyle ne kadar ilişkili olduğunu göstermektedir.

Karabibik tedavi olmak için Temre'de doktorluk yapan Linardi'ye görünmektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi bölgedeki Türk köylüleri, tedavi olmak için gayrimüslim doktorlara başvurmak zorunda kalmaktadır. Sağlık kurumlarının yetersizliği yanında bölgede Türk doktorların olmaması oldukça dikkat çekicidir. Bu durum, sağlık sorunlarının eğitimle ilişkili olduğunu da göstermektedir.

Romanın son bölümünde, Karabibik'in hastalığının geçmediği görülmektedir. Bunun için yine Linardi'ye giden Karabibik'e doktor yine aynı tedaviyi "Anladın mı? Bir kaşık akşam, bir kaşık sabah" (Nabizade Nazım, 2014: 46) diyerek uygulamıştır. Romanın bu şekilde bitmesi, Karabibik'in sağlık durumunun düzelmeyeceğini gösterir vaziyettir. Karabibik

özelinde gösterilen bu sağlık sorunu, genelde Türk köylüsü için de geçerlidir.

2.4.4. Eğitim Sorunu

Karabibik romanında eğitimle ilgili karşımıza çıkan en önemli sorunun okuma yazma olduğu görülmektedir. Köyde önceleri çocuklara eğitim veren bir okul olmadığı için köylüler eğitimsiz kalmıştır. Eğitimsiz köylülerse özellikle tefecilerden aldıkları borçları hesaplamakta problem yaşamaktadır. Bu durum *Karabibik*'in iç konuşmasında okuyucuya gösterilmektedir. Bu iç konuşma, eğitim meselesinin köylüler tarafından nasıl görüldüğünü göstermesi bakımından önemlidir:

Bir taraftan da Anderya'daki çetelelerin yekûnun toplamaya çalışıyordu. Bilemem bundan kaç gün evvel yarım okka yağ için Anderya'nın mağazasına gittiği zaman bilmem ne kadar çentik saymıştı; kırk mı, elli mi bilemiyor gayrı kim. Ah hocalar gibi yazıp okuma bilmemek ne kadar fena. Mah işte ne kadar borç vardır insan bilmez ki; keşke kızan iken mektebe gitseydi! O vaktin bahrinde de köyde bir hoca var mıydı ya! (Nabizade Nazım, 2014: 21)

Karabibik'in eğitimle ilgili bu durumu bir köylü olarak fark etmesi ve daha da önemlisi bu eksikliği sorgulaması önemlidir. Bu sorgulama, *Karabibik* romanının önemli toplumsal yanlarından birini de göstermektedir. Köy gerçekliğine okuyucunun dikkatini çeken anlatıcı böylece sosyal eleştiri de yapmaktadır.

Romandan gördüğümüz kadarıyla köy çocukları içim okul daha sonradan gelmiştir. Bu durum, aslında eğitimle ilgili gelişmelerin yaşandığının da en önemli kanıtıdır. *Karabibik* de kendi zamanında okul olmamasından çok büyük üzüntü duymaktadır. Onun bu üzüntüsü, özellikle köylerdeki eğitimin toplum ve birey için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir:

Ey ayol, okumuşluk başka şey adam böyle çelebi sözler öğrenir... Hey gidi cahillik hey!... Kendisi, *Karabibik*, çocuk iken şimdiki gibi okumak yazmak olsaydı hey gidi hey... Hoca olur, dünyayı Konya'yı öğrenir idi. Ey gayri ne yapalım... İşte böyle. (Nabizade Nazım, 2014: 21)

Eğitim sorunu, köylüler tefecilerden borç alırken de karşımıza çıkmaktadır. Tefeciler, okuma yazma bilmeyen köylülere çetele üzerinden borç vermektedir. Nabizade Nazım'ın okuyucu için *Karabibik* romanının başına koyduğu lügatte “Köylüler borçlarını çetele ile hesap ederler ki bunların yarıları dâyinlerde durur.” şeklinde geçen çetele, köylülerin okuma yazma sorununu okuyucuya göstermektedir. Çetelenin biri köylüye borç veren tefecide, biri de köylüde bulunmaktadır. Ancak köylüler okuma yazma ve hesap bilmediği için ellerinde bulunan kâğıtlarla ne yapacaklarını bilmezler. Köylülerin çoğu zaman hesabını karıştırdıkları çeteleler, tefeciler tarafından önemli bir tehdit unsuru olarak kullanılmakta, köylüler de bu sebeple toprağını ve evini kaybetmektedir.

Karabibik romanı örneğinde eğitim meselesi, köylerin en önemli sorunudur aslında. Bu

durum köylüye, sosyal ve ekonomik yönlerden büyük zararlar vermektedir. Romancının okuma yazma bilmeyen bir köylüyü başkarakter yapması da bu sorunun çözülmesinin önemini adeta vurgulamak içindir.

2.4.5. Din ve İnanç

Karabibik romanı, Müslüman ve gayrimüslimlerin bir arada yaşadıkları bir mekânda geçmektedir. Tarımla uğraşan Müslüman Türkler Beymelik Köyü'nde yaşarlarken; büyük çoğunluğu ticaretle uğraşan Hristiyan Rumlar Temre'de yaşamaktadır. İki farklı inanç ve kültüre mensup bu insanların birlikte uyum içinde yaşadıkları da roman içinde görülmektedir.

Romanda dinle ilgili sınırlı sayıda argümana rastlanılmaktadır. Bunlardan bazıları İslamiyet'le, bazıları Hristiyanlıkla, bazıları da eski Anadolu medeniyetlerinin dinleriyle ilgilidir. Müslüman köylülerin günlük yaşamlarında dinin ne kadar etkili olduğuna değinilmezken köylülerin günlük yaşam içinde kullandığı bazı sözlere yer verilmektedir:

Daha öte tarafta Boduroğlu Ahmed, harımın dün kim bilir hangi yezit tarafından bozulan tarafını yapraklı dallarla örtmekte idi.”, “Hele bak! Eşeklerini, hayvanlarını salarlar da Ümmet-i Muhammed'in ekinlerini çiğnetiverirler.”, “Hayvanlar insanı besler gider. Borçlardan da kurtulunur. Allah kerim. (Nabizade Nazım, 2014: 15, 17, 26)

Karabibik romanında Temre'de yaşayan Hristiyanların dini mabetleriyle ilgili verilen bilgiler ilgi çekici niteliktedir. Realist ve natüralist anlayışın izlerini taşıyan bu yaklaşım bölgenin tarihi ve kültürel geçmişiyle ilgili önemli bilgiler verilmektedir. Köylülerin Hz. İsa zamanında kalma bir kilise olarak bildikleri yapının aslında Likyalılar zamanında Apollon mabedi olarak kullanıldığı söylenmektedir. Anlatıcının bu tutumu mekân olarak anlattığı köyün farklı zamanlarda farklı dinlere inanan insanları barındırdığı için bölgenin tarihî ve kültürel anlamda özel bir mekân olduğuna işaret etmektedir.

2.4.6. Evlilik

Karabibik'in en büyük hayali bir çift öküz sahibi olmak gibi görünse de bu düşüncesinden önceki hayali, yaşı köylünün düşüncesine göre geçkin kızı Huri'yi evlendirmektir. Bu bakımdan romanda işlenen evlilik konusu, köy insanının yaşamı ve düşünce yapısını algılamak için önemli durumların başında gelmektedir.

Karabibik kızı Huri'yi, Koca İmam'ın kayınçosu Sarı Simayıl'le evlendirmek istemektedir. *Karabibik* bu sayede, Koca İmam'ın öküzlerini para vermeden tarlasında kullanacaktır. Sağlam'ın bu konuyla ilgili yaptığı tespit oldukça önemlidir:

Huri'nin bu evlilikle ilgili ne bir fikri ne de bir iradesi vardır. Genç kız, başkalarının

çıklarları için kullanılmayı bekleyen bir mal gibi görülmektedir. Erkek egemenliğinin hâkim olduğu köyde, onun kendi hayatına dair söyleyebileceği hiçbir sözü yoktur. (Sağlam, 2019: 788)

Köy hayatında kadının kendi hayatında söz sahibi olamaması, toplumsal bir sorundur. Bu durum, aile yapısının baştan sorunlu olmasına sebep olmaktadır. Kadının eğitim almaya layık görülmemesi ve yalnızca eviyle sınırlanan hayatı, köylerde yetişen çocukları da olumsuz etkilemektedir. Romanda köy kadını temsil eden Huri'nin cahil ve kaba oluşu bu durumu yansıtmaktadır. Ayrıca Karabibik, kızı Huri'nin otuz yaşını geçtiği için evde kaldığını düşünmektedir. Bu durum, köy kadınlarının toplumdaki en önemli misyonunun evlilik olduğu düşüncesinden doğmaktadır.

Romandaki evlilik konusu, köy insanının ikili ilişkilerini anlamak açısından da ilgi çekicidir. Köy gençlerinin evlenmeden önce, ancak gizli gizli bir yerlerde kısa süreliğinde görüşme imkânları vardır. Sarı Simayıl ve Köşkârlı Yusuf Ağa'nın beslengisi⁸ tarla köşelerinde görüşmüşlerdir. Bu durumu öğrenen Karabibik de kendi gençliğini hatırlayarak karısı Sıdika'yla böyle tarla köşelerinde, harım kenarlarında, ağaç altlarında buluştuğunu aklına getirmiştir.

Beymelik Köyü'nde evlilik ilişkileri daha gizli yürütülürken Temre'deki Hristiyan köylüler arasındaki evlilik ilişkilerinin daha farklı olduğu görülmektedir. Doktor Linardi'nin birlikte olduğu karısı olarak ifade edilen Eftelya, çevresindeki erkeklerle oldukça samimi ilişkiler kurmaktadır: “Köy delikanlılarıyla birlikte Akdam'da, Çayağzı'nda, Benlikuyu'da, Dalyan'da filanda bazı serbezane muaşakalarından haberdar olduğu hâlde bile sesini çıkaramamış idi.” (Nabizade Nazım, 2014: 34-35) Roman bu şekilde gayrimüslim topluluğa ait bir kadın olan Eftelya ve kocası Linardi'nin evlilik durumunu okuyucuya göstermektedir.

Romanın sonunda Huri'nin Hüseyin'le evlenmesi köylerdeki evliliklerin nasıl olduğunu kısaca özetlemektedir. Karabibik iki gencin birbirine karşı ilgisini gördüğü anda, gençliğinde karısıyla yaşadıkları aklına gelmektedir. Romancının Karabibik'in geçmişiyile ilgili anlattığı bu olay köylerdeki ikili ilişkileri de gösterir niteliktedir:

Zaten Yosturoğlu'nun yeğeni Hüseyin, Huri'ye göz koymuş idi ya... Karabibik o kadar ahmak mıdır? Hüseyin'in daima kendi damı etrafında dolaşmasındaki hikmeti anlamayacak mı ya... Hey kuzum hey, buna gençlik derler... Kendisi de vaktiyle -o zaman böyle ihtiyar değildi, sakalı falan yoktu. Canım insan da ne çabuk kocuyor- işte o zaman Huri'nin anası “Sıdika”yı böyle koğalaya koğalaya almıştı... Ya Sıdika da kendisinden ne kadar kaçır dururdu... Hele bir kere, hiç hatırandan çıkmaz, Karabucak Köyü'nün yolunda, mah hurada, tiyatronun yanı başında rast gelmişti; şöyle üzerine doğru yürüyünce kadın “Aman ana!” diye çaylak gibi bağıra bağıra

⁸ Hizmetçi, evlatlık, besleme. (<https://www.sozluk.gov.tr/>)

koşup kaçmıştı. Ey ayol! Buna naz derler!.. Karılar erlere böyle naz ederler. (Nabizade Nazım, 2014: 42)

Köylerdeki kadın erkek ilişkileri, bir köylünün düşünce dünyasından bu parçada görüldüğü gibi sade biçimde okuyucuya anlatılmaktadır. Romanda daha sonra anlatılan Yosturoğlu'nun yeğeni Hüseyin ve Huri'nin evlenmeleri, köy evliliklerinin yapılış sürecini anlatması bakımından önemli konumdadır:

İşe karar verildi... Hüseyin ile Huri nikâhlandılar. Bir salı gecesi Yosturoğlu'nun evi önüne birçok köylü delikanlıları ile kadınları toplandı. Hüseyin bir hayvan üstünde davul zurna ile civar köyleri akşama kadar dolaştı. Şerbetler içildi. Yemekler yenildi. Akşama gerdek yapıldı. Hüseyin ile Huri'nin muaşaka romanı bu suretle hıtam buldu. Zaten köylülerin muaşakasısı işte hep bu suretle neticepezir olur. (Nabizade Nazım, 2014: 44)

2.5. Ebubekir Hazım Tepeyran'ın *Küçük Paşa* Romanı

Edebiyatımızda köy konusuna değinen ilk eserler arasında sayılan *Küçük Paşa* romanı, Ebubekir Hazım Tepeyran'ın Anadolu'daki memurluk hayatından gözlemlerinin ürünüdür. *Bahtiyarlık* romanının tersine köy yaşamının zorluklarına değinen yazarın en büyük başarısı köy gerçeklerini etkileyici bir olay örgüsüyle anlatmasında yatmaktadır. Yazıldığı dönemde çok dikkat çeken bir eser olmasa da köy kavramı onunla romanın dekoru olmaktan çıkmış, daha sonraki yıllarda başka yazarlarca köy ve köy sorunlarına eğilim giderek artmıştır.

Anadolu gerçekliğini yansıtmak amacıyla yazılan *Küçük Paşa*, ilk kez 1910 yılında yayımlanmıştır. Özbek, yazar tarafından bilinçli bir şekilde adı söylenmeyen Anadolu köyünün büyük ihtimalle Niğde'de bir köyde geçtiğini belirtmektedir. (Özbek, 2019: 9) Kitabın günümüze gelene kadar farklı basımları yapılmıştır. 2019 yılında Seda Özbek tarafından romanın 1910 yılında yayımlanan ilk hali, Latin harflerine çevrilerek yayımlanmıştır.⁹ Özbek kitabın günümüze kadar yapılan basımları hakkında şunları söylemektedir.

Ebubekir Hâzım Tepeyran, ilk baskıdan 36 yıl sonra, torunu Oktay Akbal ile birlikte romanın dilini sadeleştirerek ve romandaki pek çok bölümü çıkararak 1946 yılında yeni harflerle tekrar yayımlar. Eser daha sonra 1946 baskısı ele alınarak 1984 ve 2011 yılları olmak üzere toplam 4 baskı yapmıştır. (Özbek, 2019: 9)

Köy romanımızın oluşumunda önemli bir yeri olan *Küçük Paşa* romanı, yazıldığı ilk dönemlerde ilgi görmemiştir. Eser, o dönemlerde pek dikkat çekmese de özellikle 1950 yılından sonra köy romanlarının çoğalmasıyla birlikte edebiyat araştırmalarının konusu haline gelmeye başlamıştır. Bu durumu en iyi yansıtan olay hiç şüphesiz ki Ertem'in 1938 tarihli *Son Posta* gazetesinde "Unutulmuş Bir Eser!" başlığıyla ele aldığı köşe yazısı olmuştur:

⁹ Çalışmamız Türk edebiyatında köy konusuna yönelen ilk eserlerden biri olduğu için *Küçük Paşa* romanının Ebubekir Hâzım Tepeyran tarafından yazılan ilk baskısı incelenmiştir.

Müşahede kudreti bu eserde bizim edebiyatımız mikyasında emsalsiz bir şahikadır. Anadolu'nun, köyün, devletin, jandarmanın, tahsildarın maktai bir şekilde gösterilişi, köy evinin detayları, köy mantığının çerçevesi, kadın zihniyeti harikulâde denecek bir "reel" hissi ile kavranmıştır. Realitenin bu emsalsiz azameti, tazeliği, orijinalliği, senelerin üstünden geçmiş olmasına rağmen eseri ayakta tutmaktadır. (Ertem, 1938: 8)

Küçük Paşa romanı asıl ününü 1945 yılında yine Ebubekir Hazım Tepeyran tarafından sadeleştirilip tekrar yazılmasıyla kazanmıştır. İkinci kez kaleme alınan *Küçük Paşa*'yla ilgili Özön şunları söyler:

Köylülerin hayatını, âdet ve duygularını yakından bilen bir kimse kudretiyle dar ve neşesiz bir hayatı, edebiyatımızda benzeri pek az bulunan bir müşahede ve tahlil ile tasvir etmiştir. Romanın bu kuvvetli inşası yer yer ve zaman zaman muharririn kendini tutamayarak, bulunduğu uzun idare hayatından alınma itiyatlarla lâyiha tarzında kaydettiği istibdat idaresi kötülükleri ve zulüm tasvirleri yüzünden ahengini kaybetmektedir. Eserin bu zayıf noktaları bir kenara bırakıldığı takdirde, tasvirlerdeki kuvvet ve kahramanların hayat ve hadiseleri görüşlerini anlatmadaki gayri şahsiliği o zamana kadar edebiyatımızda görülmedik bir tarzıdır. (Özön, 1945: 266)

Özön'ün romanla ilgili değindiği en önemli unsur romanın köylü gerçeğini oldukça ilgi çekici şekilde anlatmasının yanında, romantik yazarlarda sıkça karşımıza çıkan konunun akışının kesilip romancının siyasi düşüncesini romana yansıtmasıdır. Roman kurgusu içinde büyük bir zayıflık olarak karşımıza çıkan bu durum, romanın köylü realitesini yansıtmasını da olumsuz etkilemektedir.

Kudret de *Küçük Paşa*'yı köy sorunlarını ele alması bakımından edebiyatımızda önemli bir yere koymaktadır:

Yayımlandığı devirde (1910) hiç dikkati çekmeyen bu roman, Cumhuriyet devrinde, yazarlarımız, Anadolu'nun gerçeklerine yöneldikleri zaman "yeniden keşfedilmiş", üzerinde durulmaya başlanmıştır. *Küçük Paşa*, edebiyatımızda, *Karabibik*'ten sonra köye yönelen ikinci eserdir. (Kudret, 2016: 311)

Bahtiyarlık romanının tersine *Küçük Paşa* romanında köy yaşamının zorluklarına ve realitesine yine Ahmet Mithat Efendi gibi romantik bir bakış açısıyla, *Bahtiyarlık*'ın tersi bir tez öne sürülerek yaklaşmıştır. Eserin *Karabibik* romanıyla ilişkisini saptayan Hayber de bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

Küçük Paşa, *Kara Bibik*'ten sonra köyün bütün olarak ele alındığı ilk romandır. Yazar belirli bir tezi savunmak ve belirli konulara dikkati çekmek için bu eserini yazmıştır. Orta Anadolu ile İstanbul -bir başka söyleyişle köy ile şehir- arasındaki uçurumlar ayrıntılarıyla gözler önüne serilmiştir. (Hayber, 1988: 51)

Kaplan, *Küçük Paşa*'nın köy ve kent yaşamı karşıtlığının bir anne ve çocuğun yaşamı üzerinden yansıtıldığını ifade eder:

Küçük Paşa, yazarının da belirttiği gibi, köyün ve daha geniş çerçevede Anadolu'nun pek çok meselesi üzerinde durmuştur. Köylünün içinde bulunduğu şartlar, bir anneyle çocuğunun şahsî maceralarıyla iç içe verilerek gösterilmiş, bunun için şehir

köy ayrılığından yararlanılmıştır. (Kaplan, 1997: 43)

Kaplan'ın roman hakkındaki düşünceleriyle paralel bir bakış açısı da Enginün tarafından ortaya konulmaktadır. Ona göre roman şehirde büyütülen bir çocuğun köy yaşamına uyum sağlayamamasının ortaya çıkardığı bir dram niteliğindedir:

Hatıraları yayınlanmış olan Ebubekir Hazım Tepeyran'ın Küçük Paşa (1910) adlı romanı, İstanbul'da bir konakta evin küçük beyi gibi büyütülen küçük köylü çocuğunun köyüne gönderildiği zaman oraya uyum sağlayamayarak ölmesini anlatır. Bu eserde yer alan sahneler, köy ile şehir gerçeklerin çarpıcı bir tespittir. (Enginün, 2015: 387)

Kolcu da *Küçük Paşa*'nın edebiyatımızdaki yerini ve önemini aktarırken romanın ortaya çıkış sürecinde yazarın hayatının etkisinden bahsederek şöyle der:

Küçük Paşa romanı Nabizâde Nazım'ın Karabibik adlı kısa romanı ya da uzun hikâyesinden sonra köye ve onun gerçeklerine yönelen ikinci eserdir. Romanın, yazarın uzun valilik ve memuriyet hayatının gözlemlerine dayandığı anlaşılmaktadır. (Kolcu, 2018: 321)

Küçük Paşa romanıyla ilgili edebiyat araştırmacılarımızın birleştiği en önemli nokta, romanın köy yaşamının gerçekliğini başarılı bir şekilde yansıttığı görüşüdür. Küçük bir çocuğun kent ve köy yaşamı karşısındaki dramını anlatan roman, edebiyatımızda köyü konu edinen ilk eserler arasında gösterilmektedir. Roman kurgusunda teknik açıdan bazı kusurlar olsa da *Küçük Paşa* romanı, yazıldığı tarihten uzun bir süre geçmesine rağmen edebiyat tarihçilerimiz tarafından önemli bir yere konumlandırılmıştır.

2.5.1. Romanın Özeti

Romanın birinci kısmında olay Anadolu'da bir köyde geçer. İstibdat dönemine rast gelen 1312¹⁰ yılı şubat ayının son günlerinde, bu köye bir zaptiye süvarisi gelir. Muhtarla konuşmaya dalan zaptiye süvarisinin gözüne tuhaf kıyafetli bir kişi takılır. Kıyafetleri birbirine uymayan, çocuk mu, yaşlı bir cüce mi, kız mı, oğlan mı ne olduğu pek de anlaşılmayan bu kişiyi zaptiye süvarisi birden hatırlar. Muhtara iki yıl önce İstanbul'dan getirdiği çocuk olup olmadığını sorar. Muhtar da adamı onaylayarak Keleşlerin Ali'nin oğlu olduğunu söyler. Zaptiye süvarisi çocuğun iki yıl önceki haliyle şimdiki sefalet içindeki hastalıklı halini görünce çok şaşırır.

1312 yılından 9 yıl önce bu köyün bağlı olduğu livanın mutasarrıfına gece vakti Beyoğlu'ndan acele işaretli bir telgraf gelir. Telgrafta Keleşoğlu Ali'nin eşi Selime'nin süt annesi olarak İstanbul'a getirilmesi söylenir. Mutasarrıf, bir zaptiye aracılığıyla haberi Selime'ye iletir. Selime ve kundaktaki bebeği liva merkezine getirilir. Selime ve bebeği, Suat Paşa'nın emri altında bulunan asker kocasının isteğiyle, paşanın kardeşinin çocuğuna süt

¹⁰ Miladi takvime göre 1894 yılı.

analığı yapmak üzere İstanbul'a gönderilir.

Selime'yi kocası Ali ve paşanın uşağı Kâmil, Haydarpaşa'da karşılar. Doğrudan konağa götürülen Selime ve bebeği, konağın harem kısmına alınır. Nazikter Kalfa'nın karşıladığı Selime, konağın zenginliği ve güzelliği karşısında şaşırır. Odasına yerleşen Selime bebeğini emzirmeye başlar. Bebek Salih, annesinin memesini, kendisine bir ortak çıktığını anlar gibi büyük bir açlıkla emer. Selime, memesini bebeğinden zorla alır. Oğlunu öper ve uyutur.

Selime'nin geldiği sırada Suat Paşa'nın kardeşinin karısı Nüzhet Hanım, bir erkek bebek dünyaya getirir. Köyden gelir gelmez konaktaki cariyelerin ilgisini çeken Selime, zenci Şirin Dadı tarafından hamama götürülüp iyice yıkanır ve yeni çamaşırlar verilerek sütanneliğine hazırlanır. Sütanneliği için gayet sağlıklı olan ve konakta süt ineği gibi görülen Selime'ye iyi bakılır.

Selime'nin yanında ihtiyar bir cariye olan Nevnihal Kalfa kalır. Nevnihal Kalfa, uykusu çok ağır olan Selime'yi uyandırmadan Salih ağlarsa ağzına emzikli süt şişesi sokar; evin yeni doğan bebeği Haldun ağlarsa da Selime'nin memesini ona verir. Selime'nin tek oğlu Salih'e annesinin sütü bile çok görülür. Salih ve Haldun yana yana büyütülür.

Haldun 20 aylık olduğu gün babası Dilaver Bey mirliva rütbesini alır. Evde iki paşa olunca Suat Paşa'ya Büyük Paşa denmeye başlanır. Haldun ve Salih de Suat Paşa'ya, Paşa Baba olarak hitap etmeye başlar. Salih'in Suat Paşa'ya, "Paşa Baba" demesi, paşanın eşi Naime Hanım'ı çok öfkelerendirir. Çocukları olmadığı için kendini eksik hisseden Naime Hanım, bir köylü çocuğu olan Salih'i hiç sevmez. Suat Paşa ise Salih'i evlatlığa kabul eder. Bu durumdan ötürü Naime Hanım, Salih'e iyice düşman olur, varlığı bile onu öfkelerendirir.

Salih, süt kardeşi Haldun'dan kırk iki gün büyüktür. Salih, Haldun'a göre daha sağlıklı bir çocuktur. Bu yüzden süt kardeşi Haldun'dan bir yaş daha büyük görünür. Haldun'un babası Dilaver Paşa, ikinci orduya memur olunca ailesiyle birlikte Edirne'ye gider. Konakta tek çocuk kalan Salih'e bir küçük asker üniforması giydirilir ve adı konakta "Küçük Paşa" olarak anılır. Konakta iyi bakılan ve güzelleşen Selime, kocasıyla ancak ayda bir görüştürülür. Görüşmeleri de ev çalışanlarının kontrolüyle gerçekleşir. Üç yıl sonra Ali'nin askerliği biter. Selime ve Ali, Salih'i konakta bırakarak köylerine döner.

Annesi ve babasını doğru düzgün tanımayan Salih, konakta Suat Paşa'nın çocuğuymuş gibi büyütülür. Salih'i eğitmek üzere özel hocalar tutulur. Salih, Naime Hanım dışında "Küçük Paşa" olarak herkes tarafından sevilir.

Ali'ye imzasız bir mektup gönderilir, konakta gayri meşru münasebette bulunduğu dair Selime'ye iftiralar atılmıştır. Selime ve Ali köye döndükten bir süre sonra boşanır. Selime de durumu anlatan bir mektubu konağa gönderir. Konaktaki çalışanlar da Selime'ye iftira

atıldığını düşünür, ancak hiçbir şey yapmazlar.

Suat Paşa, taşradaki vazifelerinden sonra İstanbul'a sağlığı bozulmuş şekilde döner. Konakta, Küçük Paşa hariç herkes Suat Paşa'dan hastalık kapacağı korkusuyla uzak durur. Suat Paşa bir süre sonra vefat eder. Vefatından hemen sonra bunu fırsat bilen Naime Hanım, Küçük Paşa'yı evden yollamayı düşünür. Evdeki diğer çalışanlar, özellikle Nazikter ve Nevnihal Kalfa, hanımlarını vazgeçirmeye çalışsalar da Küçük Paşa'nın evden gönderilmesine engel olamazlar.

Nazikter, Nevnihal ve Matmazel Aleksandrin evden gönderileceğini Küçük Paşa'ya anlatır. Küçük Paşa ise köye gönderileceği için mutludur. Tek isteği köpeği Kartopu'nu yanında götürmektir. Naime Hanım, köpeği Kartopu'nu Salih'ten daha çok sevdiği için çocuğun bu isteğini yerine getirmez. Ona göre köpek Salih'ten daha değerlidir. Küçük Paşa, köyüne yakın yerlerden askerlerle trene bindirilip kırk iki günlükken geldiği konaktan yedi buçuk yaşında ayrılır.

Romanın ikinci kısmında Salih üzerinde mirliva üniforması, konaktaki eşyalarıyla birlikte Haydarpaşa'dan köyüne doğru yola çıkar. Yanında Mahmut ve Recep isimli köylerine giden iki asker vardır. Küçük Paşa bu tren yolculuğundan büyük mutluluk duyar. Tren yolculuğu bittikten sonra eşyaları taşımak için iki hayvan kiralayıp yola koyulurlar. Önündeki uzun yol boyunca geride bıraktığı köyleri gören Küçük Paşa, hayalindeki köy imajıyla gördüklerinin alakası olmadığı için korkmaya başlar. Bir müddet sonra kendi köyüne ulaşan Salih, köylerinin diğer yerlere kıyasla daha kötü olduğunu anlar ve tamamen mutsuzluğa kapılır.

İki asker, muhtar ve imam aracılığıyla Küçük Paşa'yı sandığı, yatağı ve azık sepetiyle birlikte babaları Ali'ye teslim eder. Köyün yarı çıplak çocuklarını ve sefil hayatını gören Küçük Paşa, babasının evine içinde büyük bir korkuyla gider.

Salih, evlerinde süt nine dediği annesini beklerken Haçca isimli bir kadınla Güssün ve Mevlüt isimli çocuklarla karşılaşır. Evleri, birbirine bitişik bir oda, ambar ve hayvanlardan oluşmaktadır. Evin içindeki eşya ve kişiler Salih'e yabancı gelir. Salih'in köyle ilgili kurduğu güzel hayaller ilk günün ardından yok olur.

Salih'i köylerindeki bu evde de analığı Haçca istememektedir. Salih, kadının gözünde çocuklarının rızkını tüketen üçüncü bir boğazdır. Küçük Paşa'nın bavulu açılınca Haçca içindeki kıyafet ve oyuncakların bir kısmını kendi çocukları arasında paylaştırır. Köy hayatından mutsuz olan Küçük Paşa, öz annesini görmek istediğini söyler. Babası da annesinin komşu köyde başka biriyle evlendiğini ve onun da çocukları olduğunu söyler.

Oğlunun köylerine geldiğini öğrenen Selime, kocası Kamber'den izin alarak yanında

ihhtiyar bir köylüyle eski evine gelir. Haçca, Salih'in iyi kıyafetlerle annesinin karşısına çıkmasına izin vermez. Selime, oğluna sarılıp ağlar. Salih ise annesini zorlukla tanır. Annesine, köyü ve babasının evini sevmediğini söyler. Selime, bir süre sonra çaresizce evine geri döner.

Küçük Paşa, köy hayatına bir türlü alışamaz. Ali bir süre sonra oğlunu, annesinin köyüne götürür. Mirliya üniformasını giyen Küçük Paşa, Selime'nin çocuklarıyla tanışır. Selime'nin üvey oğlu Memiş, Salih'in üniformasındaki apoleti çalar, bir de çocuğa dayak atar. Annesinin yanından ayrılan Salih, dışarıda bekleyen babasına olan biteni anlatır. Onlar da çaresiz köylerine geri döner. Ali, yolda oğluna Selime'yi haksız yere boşadığını itiraf eder. Oğlundan da bir gün yine annesini görürse kendi adına af dilemesini ister. Ali, Salih'e küçük bir sığa alacağını söyler ve bu sözden sonra Salih'in içi babasına ısınmaya başlar.

Evlerine geldiklerinde Ali, askere alınacağı haberini öğrenir. Küçük Paşa, köyündeki tek bağ olan babasını da kaybeder.

Romanın üçüncü kısmında Ali köyden ayrılır ayrılmaz Haçca, Salih'e kötü davranmaya başlar. Çocuğun bütün eşyalarını saklar ve babasının bu eşyaları sattığını söyler. Evin bütün işleri artık Salih'e yaptırılır. Günden güne zayıflayan ve ruhsal durumu bozulan Küçük Paşa hastalanır.

Gün geçtikçe çocuğa daha kötü davranan Haçca, Salih'i köy hayvanlarının arkasında bıraktığı pislikleri toplamaya gönderir. Küçük Paşa, üniformasından kopardığı düğmeleri köy çocuklarına vererek onlardan hayvan pisliği alır. Kısa zamanda çocuğun elbiseleri de parçalanır. Bir zaman sonra Haçca Salih'e sebepli sebepsiz dayak atmaya başlar. Salih bundan sonra ölümün kurtuluş için tek çare olduğunu düşünür.

Haçca, Küçük Paşa'yı gücü yetmediği işlerde de çalıştırır. Çocuğun saklanan eşyaları da bir gün köye gelen tahsildara satılır. Bu olaydan sonra çocuk ruhsal anlamda iyice kötüleşir.

Bir kış gecesi, öksürük nöbetine giren Küçük Paşa'yı, sestten rahatsız olan Haçca önce tekmeler, sonra da kolundan tuttuğu gibi kapı önüne koyar. Dışarda kalan çocuk, tipi içinde çıplak ayaklarıyla emekleyerek sığınacağı bir yer arar.

Naime Hanım, Suat Paşa'dan sonra Zarif Bey isimli biriyle evlenir. Bir süre sonra da hamile kalır. Her gece kâbuslar gören kadın, ayılıp bayılmaya başlar. Zarif Bey, karısına ne olduğunu sorunca Naime Hanım, kocası Suat Paşa'yı rüyasında gördüğünü öfke içinde "Melun, merhametsiz! Bak Salih'e ne yaptığını görüyor musun?" dediğini anlatır. Sonra da köye telgraf çekilir, Küçük Paşa'nın konağa getirilmesi istenir. Naime Hanım üç gün sonra bebeğini düşürür. Düşürdüğü çocuğun, içinden parça parça kesilerek alındığını görünce de aklını yitirmeye başlar. Bu sırada eve telgraf gelir. Telgrafta, Küçük Paşa'nın üç gün önce bir gece vakti kurtlar tarafından öldürölüp yenildiği söylenir.

2.5.2. Küçük Paşa Romanında Mekân

Edebiyatımızda köy konulu eserler içinde oldukça önemli bir yeri olan *Küçük Paşa* romanı *Bahtiyarlık* romanında da görüldüğü gibi köy ve kent yaşamı karşıtlığı üzerine kurulmuştur. Roman romantik bir bakış açısıyla ele alınmış olmasına rağmen oldukça gerçekçi köy tasvirlerini kendi içinde barındırmaktadır. Bu bakımdan mekân unsuru romanın önemli bir parçasıdır. Romanda, Anadolu'dan İstanbul'a uzanan farklı mekânlar, fizikî ve sosyal çevreyi yansıtırken toplumsal yapı ve toplumun ekonomik durumu kişiler vasıtasıyla yansıtmaktadır.

2.5.2.1 Açık Mekânlar

Küçük Paşa romanı, köy gerçekliği üzerine kurgulanmıştır. Anlatıcı, kasıtlı olarak bu köyün yerini tam olarak söylemez. Anlatıcının böyle bir tutum sergilemesindeki asıl amaç okurun dikkatini köye ve köy sorunlarına çekmek istemesidir. Romancı bu şekilde okuyucunun ilgisini köye çekerken bir yandan da toplumsal ve siyasal eleştirisini mekân üzerinden dile getirmektedir. Anlatıdaki köy betimlemesi bu yüzden oldukça önemlidir:

Anadolu'da bir köy...

Bir buçuk sene evveline kadar hükûmet-i müstebidenin ancak asker almak, vergi tarh ve tahsil etmek lazım geldikçe tahattur ettiği, Anadolu'yu görmeyenlerin, büyük şehirlere mahsus her türlü dağdağadan, velveleden bizar oldukça birer mavtın-ı sükûn ve huzur olmak üzere -sakinlerine gıpta ederek- tasavvur eyledikleri mecâmi-i fakr-u sefaletten biri olan bu köyün mevkii, bir şairi, bir musavveri yalnız şiir yazmak, bir tablo yapıp geçmek için memnun edebilir.

Bu köy, dört cihetten yüksek, alçak, ekseri çıplak dağlarla muhat, tûlen, arzen bir kaçır saat mümted müstail ve kevve-i inbâtiyesiyle meşhur bir havzanın garb-ı şimâliye doğru keman sapı şeklinde bükülüp iki dağ silsilesi arasına girdiği yerde kâindir. (Ebubekir Hazım Tepeyran, 2019: 33)

Romanda detaylı olarak betimlenen köy, yazarın dediği gibi bir tabloyu andırmaktadır.

Romancı yaptığı doğa betimlemesinden sonra köyün fakirliğini yansıtmak için köy evlerine dikkati çekmektedir:

Me'vâ-yı zihayat olmak için değil, medfen-i emvât olmak için de pek harap olan kırk elli kadar mesâkin-i sefile ile bunlar şöşnde temdid-i azab-ı hayata çalışan sekenesinin hâl ve kıyafetleri görülünce, bu havalide pek şedîd ve medîd olan şitânın şerrinden bir dereceye kadar masun kalmak için bu müthiş uçurumun dibine sokuldukları her ne kadar mer'î ise de yine eceli kaza demek olan nadirü'l-vukû bir ölümü, vukûyı muhakkak bir incimad-ı umumi musibetine tercih, hûlusa, ehven-i şerrini ihtiyar eyledikleri zannolunur. (Ebubekir Hazım Tepeyran, 2019: 34-35)

Anlatıcının bir mezar olmak için bile uygun görmediği bu köy, *Bahtiyarlık* romanındaki köy gerçekliğiyle hiç uyuşmamaktadır. *Bahtiyarlık*'ta köy yaşamı ne kadar olumlu betimlenmişse, *Küçük Paşa*'da o kadar olumsuz yönleriyle betimlenmektedir.

Küçük Paşa'da açık mekân olarak öne çıkan diğer yerler, Salih'in İstanbul'dan köyüne

yaptığı yolculuk sırasında gördüğü mekânlardır. Bu yolculuk adeta İstanbul'dan Anadolu'nun acı gerçeklerine çizilmiş bir panoramadır. Bu panoramada, göz alabildiğince boşluk, bozuk yollar, bakımsız tarlalar, geçilmez dağ ve tepe patikaları, toz kasırgaları ve biçimsiz harap evler vardır. Haydarpaşa'dan başlayan tren yolculuğunda Salih'in kafasındaki köy görüntüsü İstanbul Erenköy'dür. Salih, Eskişehir'de inip köyüne giderken aklındaki köy görüntüsü de değişmeye başlamaktadır:

Salih'in ahsenü'l-kara olmak üzere tasavvur ettiği köyün hayal-i dilrübâsı bir serap gibi uçu.

Zavallı Küçük Paşa, bu köyü beş gündür geçip hiç beğenmediği köylerin hemen kâffesinden daha harap daha sefil buldu. Yalnız hakikaten yüce dağlarında, beyaz köpüklü çayından, yapraklarının yüzü yeşil, tersi platin gibi beyaz, parlak birkaç kavak, gövdeleri oyulmuş, çürük tozları kavrulmuş, biraz iri dövülmüş, kahverenginde diplerine yığılmış ve namazgah kurbundakiler içinde atış yakılıp kahve ocaklığı etmiş, beş on ihtiyar söğütten başka, karye-i muhayyilenin enkazından meydanda bir şey kalmadı.” (Ebubekir Hazım Tepeyran, 2019: 114-115)

Romandaki açık mekânlar, bir Anadolu köyünün sadece fiziksel görünümünü betimlemez. Bu mekânlar, anlatı içinde Anadolu köylüsünün sosyal ve ekonomik durumunu yansıtmaya işlevini görmektedir. Anlatıcı köylülerin sefil ve bakımsız hallerini, köylerin kaderine terkedilmiş durumuna bağlamaktadır.

2.5.2.2. Kapalı Mekânlar

Küçük Paşa romanında kapalı mekân olarak Salih'in İstanbul'da yaşadığı konak ve köyde yaşadığı ev öne çıkarılmaktadır. Kent mekânına karşıtlık unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. İstanbul'daki konak bir çocuğun sağlıklı gelişimini sürdürebileceği bir mekân olarak gösterilirken köydeki ev, insan ve hayvanların birlikte yaşadığı oldukça sağlıksız bir mekândır. Romandaki bu ayrım Selime'nin konağa ilk kez geldiğinde okuyucuya gösterilmektedir. Hayatında ilk kez köyünden çıkan Selime, zengin bir konağa gelmiş, konağın çalışanını gördüğünde ise onu konağın beyi sanmıştır. Konağın büyüklüğü karşısında şaşkınlığını gizleyemeyen Selime'nin kendisi için ayrılan oda hakkındaki düşünceleri de oldukça ilgi çekicidir:

Müteneffis bohçası, alışık olmadığı için bir tarafı sarkıp yerde süründüğünün farkına varamadığı çarşafının şekli köyde kayalar arasında keklik gibi sektiği halde mücellâ parke döşeme üstüne serilmiş kadife gibi yol halıları üzerinde nasıl yürüyeceğini şaşırarak biraz bükülüp apul apul yürümesi ile güzergahta tesadüf ettiği genç cariyeleri hayli güldüren Selime kendisine tahsis olunan odaya götürülüp “burası senindir” denilince, “dünya ve mâfihâ senindir.” denilmiş kadar mesrûr oldu.

Yalnız ebeveyninin dört gözüyle değil, bütün konak halkının lâ-yuadd gözlerle muntazar olan muazzez bir çocuk için hazırlanan bu oda, Selime gibi alelhusus Selime'nin köyü hibi bir köyden kötü bir köyden gelen bir kadının cennet denildikçe

tasavvur edebileceği emâkinden her halde çok müzeyyen idi. (Ebubekir Hazım Tepeyran, 2019: 53)

Haremlik ve selamlık olarak kadın ve erkeklerin ayrı yerlerde yaşadığı bu konakta, ev sahiplerinin emrinde cariyeler ve hizmetçiler de yaşamaktadır. Bu bakımdan konak mekânı, İstanbul şehir insanının günlük ev yaşamını ve kültürünü de yansıtmaktadır. Çalışanlarla birlikte oldukça kalabalık olan evde iki kardeş olan Salih ve Dilaver Paşa kendi aileleriyle yaşamaktadır.

Romandaki işlevi bakımından bu konak mekânı, bir çocuğun bütün fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayan, eğitimi için özel hocaların bulunduğu yer olarak betimlenmektedir. Öyle ki, bir köylü kadını olarak gelen Selime dahi bu konakta daha da sağlıklı hâle gelmiş, daha kadınsı bir görünüm kazanmıştır. Romanın diğer bölümlerinde konaktan ayrılan Selime ve Salih oldukça dramatik bir hayata sürüklenecektir. Tonga da buradan hareketle konak ve köy evi karşıtlığını şöyle ifade eder:

Köydeki bütün evler gibi Küçük Paşa'nın kalmak zorunda kaldığı baba evi de harap vaziyettedir. Salih için bu ev, ömrünün yedi buçuk yılını geçirdiği konakla karşılaştırıldığında tam bir sefalet yuvasıdır. Yıllarca konakta el üstünde tutulan Küçük Paşa'nın baba evinde önüne konulan yufkayı yemek peşkiri zannetmesi, çocuğun köy hayatına ne kadar yabancı olduğunu göstermektedir. (Tonga, 2013: 128)

Romanda kapalı mekân olarak karşımıza çıkan köy evi, aynı zamanda köy yaşamının da en önemli göstergesi konumundadır. Salih'in babası Ali ve ailesinin yaşadığı ev roman içinde taşıdığı niteliklerle detaylı olarak betimlenmiştir. Köy evi, birbirine bağlı üç gözden oluşmaktadır. Evin bir odası ailenin yiyeceklerinin depolandığı ambar, bir odası hayvanların barındığı ahır, bir odası da insanların yaşadığı yerdir. Hayvanlarla iç içe yaşanan mekân, İstanbul'daki konakla karşılaştırılamayacak derecede küçük, hijyen bakımından da oldukça sağlıksızdır:

Anadolu'da levâzım-ı edep ve sıhate muvaffak velev bir tanecik (kapılısı hiç bulunmadığı için tabir-i mahsusuyla bir bâb diyemeyerek bir tanecik demeye mecbur oluruz) abdesthanesi bulunan köyler nadir ve Salih Paşa'nın karyesi de bu ihtiyaç için birbiri üzerine iki taş konulmak adet olmayan köyler cümlesine dâhil olduğu halde Suat Paşa konağının hamamı kadar beyaz mermerli, vâsi abdesthanelerine de hayran olan Selime'nin İstanbul'dan ba'de'l-'avde hissettiği lüzuma binaen vaki olan ısrarı üzerine Ali eski köye yeni bir adet, bir bid'at-ı ihdas ederek avlunun bir köşesine iki üç sıra taş dizmeye muvâfakat etmiş idi. (Tepeyran, Ebubekir Hazım, 2019: 124)

Salih'in evi ne kadar kötü ve sağlıksız durumda olsa da onu hayatta tutan bu mekândır. Salih'in zindan olarak nitelendirdiği evden karlı bir şubat gecesi dövülüp kapı dışarı edilmesi ölümüne yol açmıştır. Romandaki mekân unsuru o kadar önemlidir ki Küçük Paşa Salih ölmeden önce sığınmak için komşu evin ahırına giderken doğup büyüdüğü konağı hayal

etmektedir:

İstanbul'daki konakta, menekşe lavantasiyle bir bahar-daim gibi kokan kendi odasında çıtır çıtır yanan beyaz çini sobanın yanında, Tokatlıyan şekerlemesini yerken başlayan bu selâsil-i suali, sinirlerine dokunduğundan şikâyet etmeyen hayvanların yanında rahat rahat boşaltmak için o ahıra gitmekten, o dâr'ül-emân bî-imtinâne iltica etmekten başka çare yoktu. (Ebubekir Hazım Tepeyran, 2019: 226)

2.6. Köy Romanı Açısından *Küçük Paşa* Romanı

Anadolu'da, bir köyde doğup İstanbul'da, konakta büyütüldükten sonra köyüne gönderilen küçük bir çocuğun, Salih'in hikâyesini anlatan *Küçük Paşa* romanı edebiyatımızda köy yaşamını ele alan ilk romanlarımız arasındadır. Köy hayatını tanımayan bir çocuğun karşılaştığı sorunlar sonucu ölmesini konu edinen *Küçük Paşa*, köyü acımasız gerçekliğiyle anlatmaktadır. Ebubekir Hazım Tepeyran da romanı için yazdığı mukaddime bölümünde *Küçük Paşa*'yı değerlendirdiği zaman sanat yönüyle pek çok kusurunun olduğunu “bir hikâye diye okunur ise sanat nokta-i nazarından pek çok ayıbı görülür; ‘Anadolu mecmua-i tesâviri’ diye bakılırsa bittabi lâyuadd nevâkısı bulunur.” diyerek belirtmektedir. (Ebubekir Hazım Tepeyran, 2019: 30) Yine mukaddimesinde, romanı için söyledikleri, köy romanı için dikkat edilmesi gereken bir konudur:

Anadolu köylerinin, bütün Osmanlı köylerinin, bütün vatan-ı Osmânî temellerinin sernüvişt-i dil-hırâşına müteallik sözler “Küçük Paşa”nın bir köylü çocuğunun muhayyel sergüzeştinden ziyade dikkatle okunacağını bittitabi ümit ederim. (Ebubekir Hazım Tepeyran, 2019: 30)

Yazarın da söylediği gibi eser yalnızca bir karakterin macerasını yansıtmamaktadır, romancının asıl vermek istediği mesaj bir karakter üzerinden köy gerçeğini anlatmaktır. Romancının köy gerçekliğini anlatmadaki bu bilinci göstermesi, köy sorunlarının romanda, öncelikli olarak üzerinde durulması gereken konular olduğunu göstermektedir. Tepeyran, romanında Anadolu sorunlarının yalnızca bir kısmını anlatabildiğini de açık biçimde söylemektedir:

Bu kitapta Anadolu fecâyiinin kaffesi değil, en evvel söylenmesi lazım gelenlerin bazıları söylenmiş oldu.

Anadolu'nun, bütün memleketimizin, bütün ahval-i fecâsından bahsedebilecek olsa lâ-yuâdd ciltler dolar, yazan da okuyan da bîtab-ı melal düşer, onlar yine tükenmez! (Ebubekir Hazım Tepeyran, 2019: 32)

Tepeyran bu sözüyle Türk romancılarını, köy sorunlarımızı yazmaya, açık açık köy romancılığına davet etmektedir. Anadolu köylerinin romancılık için ne kadar el değmemiş bir yer olduğu, bütün sorun ve sıkıntılarıyla keşfedilmeye değer olduğu yazarın sözlerinden anlaşılmaktadır.

Yazara göre Anadolu köylerinin sorunlarını çözmek, Türk romancısının görevidir.

Tepeyran, doktor-hasta benzetmesi yaparak soruna kulağını kapatan hasta gibi, romancının da facialara kulağını kapatmaması ve sorunları görmezlikten gelmemesi gerektiğine mukaddimesinde vurgu yapmaktadır:

Mariz veya marza müstaid, hıfzıssıhha tedâbirine, tedaviye muhtaç olduklarından bahseden etıbbaya münfail olan çocuklara mahsus hissiyat ile mütehasşis olduğumuz, hakikatle hiçbir zaman yüzyüze gelmek istemediğimiz, fecâyî-i içtimaiyyemize karşı göz yummak, doğru sözlere kulaklarımızı tıkamakla sanki her türlü mehâlikten tahaffuz etmiş gibi göründüğümüz edvâr-ı menhûse lehel-hamd geçti. (Ebubekir Hazım Tepeyran, 2019: 30)

Küçük Paşa, köy romanı açısından incelendiğinde eserin eylem odaklı bir yapıda olduğu görülmektedir. Eylem odaklılık köy romanlarının ruhunu yansıtmada en tipik özellikler arasındadır. Romanın basit olay örgüsünde köyden şehre, sonra yine şehirden köye devam eden aksiyonlu anlatımı dikkat çekmektedir. Romanın baş kişisi Salih'in etrafındaki çevre ve kişilerin roman boyunca sürekli değiştiği görülmektedir. Bakıma muhtaç yaşta bulunan küçük Salih de değişen ebeveynlerinin hatalarına katlanmak zorunda kalmıştır.

Roman köy ve şehir arasındaki en büyük fark olan kıtlık bolluk çelişkisini oldukça başarılı bir şekilde göstermektedir. Köy romanlarının önemli özelliklerinden biri olan kıtlık ve bolluk karşıtlığı, romanda mekânlar aracılığıyla gösterilmektedir. Romana göre bolluk, şehir hayatını simgeleyen konak yaşamını temsil ederken kıtlık da köy hayatının acımasız gerçekliğini temsil etmektedir. Zengin bir konakta, etrafında hizmetçilerle yetişen Küçük Paşa, yokluğun ve kıtlığın en yüksek derecede yaşandığı fakir bir köyde yaşamaya zorlanmıştır. Hatta analığı Haçca, küçük Salih'i evde fazladan bir boğaz görmektedir. Zengin bir konakta bir boğazın olması çok şey fark etmezken fakir bir köy evi için bir kişinin lokmalarına ortak olması hayatla ölüm arasındaki ince çizgiyi daha da inceltmektedir. Bu fakirlik durumuna bir de üvey çocuk eklendiğinde daha büyük sorunlar ortaya çıkmaktadır. Nitekim Salih'in babası Ali askere tekrar alındığında Salih'e yeterli beslenme için gereken yiyecek Haçca tarafından esirgenmektedir:

Üvey babalar, üvey çocukların yediği lokmaları sayar derken kendisinin de Salih için bir üvey ana olduğunu Haçca tahattur etmese bile, üvey çocuklarının lokmasına göz dikmek değil, o lokmayı hiç vermek istemeyen üvey analardan biri de Haçca olduğunu düşünecek, takdir edecek kadar irfan Küçük Paşa'nın pederi Ali'den umulmazdı. (Ebubekir Hazım Tepeyran, 2019: 138-139)

Köy romanlarının en önemli özelliği, mekânın köy olmasıdır. *Küçük Paşa* romanı da Anadolu'nun bir köyünde geçmektedir. Ebubekir Hazım Tepeyran'ın görevi sırasında gözlemlediği köylerden etkilendiği için *Küçük Paşa* romanının Niğde'nin bir köyünde geçtiği düşünülmektedir. Bu köylerde gördüğü sorunları kaleme alan romancı, köy gerçekliğini okurlarla buluşturmuştur.

Köy ve şehir karşıtlığının etkili örneklerle anlatıldığı roman, birçok özelliğiyle köy romanımızın doğmasında önemli katkı sağlamıştır. Köy romanlarının üzerinde en çok durduğu bu karşıtlık romanda farklı örneklerle karşımıza çıkmaktadır. Bu karşıtlıklar köy ve şehir evleri örneğinde, köylü ve şehirlilerin kılık kıyafeti örneğinde hatta köylü ve şehirlilerin beslenmesi örneğinde açıkça görülmektedir. Şehirde büyüyüp köyde yaşamaya mecbur bırakılan Salih, köye ilk geldiği zamanlarda gördüğü her şeyden iğrendiği için yemek dahi yiyememektedir:

Salih, bu ekmeği ilk defa gördüğü için yemek peşkiri zannedip elini dokundurmaya cesaret edemeyecek kadar kirli buldu.

Bir aralık parmak ucuyla pek muhterizâne dokundu. Adeta ıslak olduğunu da hissedince bir tavr-ı istikrah göstermekten asabını men edemedi.

Ali: “Ha, sen bu ekmeği yeni görüyon. Buna ev ekmeği deller. Şcher (şehir yani liva merkezi olan kasaba) da her evde altı aylığını birden yapallar? (Ebubekir Hazım Tepeyran, 2019: 129)

Küçük Paşa romanı, köylüyü kendi yaşamı ve realitesinde incelemektedir. Bu durumu romanda en iyi gösteren unsur, köy insanının yerel konuşmasının olduğu gibi aktarılmasıdır. Bu şekilde, köylüler yaşadığı sosyal ortamlarla bir bütünlük oluşturmakta, gerçeklik hissi yaratılmaktadır. İstanbul’dan hiç bilmediği köyüne gelen Salih, yalnız insanların ve mekânın dış görünüşüne yabancı değildir, aynı zamanda köy insanının konuşmasına da yabancıdır. Romancı, okuyucunun da bu köy konuşmasına yabancı olduğunu düşündüğü için kimi yerlerde sözcüğün anlamını parantez kullanarak vermektedir. Bu durumun romanın akıcılığını bozduğu da görülmektedir:

- Aa, ben o pis şeye elimi nasıl dokundurabilirim? Deyiverdi. Her gün çeşmede yıkadığı Güssün’ün kirli bezleri bunlardan müstekreh olduğunu tahattur etmedi.

Hatice yahut yaramaz Haçça yahut Daçça kızdı, bir erkek hindi kadar kızdı, kabardı.

-Salih’in tüylerini ürperten bir sada ile – Hele şu pis pasahlı (kirli)nın gevelediği (gevelemek: ağızda çiğnemek) lafa bah! Bir köylü uşağının eli ayağı her şeye dohanır. Onun eli girmeyeceği şey yalnız zaptiye heybesidir, dohanmayacağı şey de çeçlere vurulan mültezin (tamga) damgasıdır. Hele şu uyuz it eniğine bah, elini mayısa dohandıramazmış. (Ebubekir Hazım Tepeyran, 2019: 184)

Küçük Paşa, köy sorunlarının siyasi, ekonomik ve sosyal nedenlerinin üzerinde önemle durmaktadır. II. Meşrutiyet sonrası, İstibdat dönemi olarak adlandırılan II. Abdülhamit’in tahtta olduğu yıllarda köy sorunlarını eleştirel bir dille anlatan yazar, bu sorunların üzerine gidilip düzeltilmesi için bazen doğrudan, bazen dolaylı olarak *Küçük Paşa* romanı üzerinden düşüncelerini okuyucuya aktarmaktadır. Bu sebeple sanatçının romanını bir araç olarak gördüğü söylenebilir. Hali hazırda Cumhuriyet dönemi köy romanı incelendiğinde bu benzerlik diğer eserlerde de görülmektedir. Çünkü köy romancılarının asıl amacı, sanat yapmaktan ziyade köy sorunlarını okuyucuya anlatmaktır. Bu yönüyle *Küçük Paşa* romanı da diğer köy romanları gibi sanat yönünün zayıf olması bakımından eleştirilebilmektedir.

2.6.1. Toprak Sorunu

Anlatıcı, eserine “Anadolu’da bir köy” diye başlamaktadır. Romanın devamında da verimli topraklara sahip diyebildiğimiz Anadolu köylerinin, gerçekte önemli sorunları olduğu anlatılmaktadır. Bu sorunların en büyüğü toprak sorunudur. Eğitimden sağlığa, sosyal yaşamdan ekonomiye varıncaya kadar pek çok sıkıntının asıl kaynağı topraktır. Daha doğrusu toprağın doğru kullanılmaması. Küçük Salih ise İstanbul’dan köyüne gideceğini öğrendiği zaman mutlu olmuştur. Ancak yol boyunca gördükleri onun hayallerini suya düşürmüştür. Zaten romanda anlatılan bu yolculuk, Anadolu’daki toprak sorununu bir panorama şeklinde okuyucuya göstermek içindir. Küçük Salih’in bütün köy hayalleri, babasının evine gelene kadar uçup gitmiştir. Bu yolculuk sırasında anlatıcı, Anadolu köylerini tüm gerçekliğiyle betimlenmektedir:

Açık, koyu işlenmiş veya metruk toprak renklerinin heman her türlü; nadiren açık, koyu yeşil, sarı eflatuni renklerde büyük küçük muhtelifü’l-eşkâl tarlalarıyla taltif-i enzar eden havza, yeryüzünde hayat-ı nebatiye başladığı edvardan beri değilse bile, sakinleri ziraate başladıkları zamanlardan beri arpa, buğday, çavdar ekile ekile artık bunlardan bıkmış, usanmış gibi bir vaz’-ı kelâl ile serpilip yatıyor, toprağının her zerresinde bir iştihak-ı teceddüd tenemmül, her tarafında bir istikrah-ı âdet tenebbüt ediyor gibi görünüyordu. (Ebubekir Hazım Tepeyran, 2019: 110)

Bu parçada da görüldüğü gibi kimi topraklar işlenmiş, kimi topraklar ise terk edilmiş vaziyettedir. Özellikle mültezimlerin köylülerden topladığı yüksek vergiler nedeniyle köylülerin toprağını terk edip çift bozan olması ne yazık ki Osmanlı’da sık karşılaşılan bir sorundur. Köylünün verimli toprağını bırakıp sırf vergisi az diye daha kurak, dağlık bölgelere göçmesi şüphesiz köy sorunlarının daha da büyümesine ve Osmanlı ekonomisinin zamanla bozulmasına sebep olmuştur. *Küçük Paşa* da ilk olarak bu soruna dikkat çekmiştir.

Toprak konusuyla ilgili romanda ele alınan diğer bir önemli sorun da köylülerin yüzyıllardır aynı ziraat tekniklerini kullanması ve modern tarımı bilmemesidir. Toprağa her zaman aynı tür ürünleri ekmek, zaman içinde toprağı verimsiz hale getirmektedir. Zaman içinde verimsiz hale gelen topraktan ürün almak için de köylüler topraklarını nadasa bırakırlar. Toprağı nadasa bırakmak daha az mahsul anlamına geldiğinden bu sorunu çözmek için modern tarımın bir gereği olarak nöbetleşe ekim yapılmalıdır. Romancı da tam olarak bu noktaya değinmektedir. Yıllardır köylerin yalnızca arpa, buğday ve çavdar eklemeleri toprağı verimsizleştirmiştir. Bu yüzden toprak, iştihak-ı teceddüd, yani bir yenilik isteği içinde karıncalanmakta, eski ziraat yöntemlerinden nefret ederek artık yeşillenmek istemektedir. Kısacası toprak, artık modern tarıma geçilmesi gerektiğini insanlara söylemektedir. Romanda bu durumun böylesine açıkça ele alınması da köy romanı açısından önemlidir. Çünkü köy

sorunlarının düzelmesi, öncelikle toprak sorunlarının ortadan kaldırılmasına bağlıdır.

Küçük Paşa romanında, köylülerin diğer önemli bir sorunu da toprağın sulanamaması meselesidir. Toprak ne kadar verimli olursa olsun, yalnızca yağmurla sulanan topraklar, özellikle kurak mevsimlerde büyük bir sorun haline dönüşmektedir. Bu sebeple toprağı sulama köylüler için hayati önem taşımaktadır. Romanda bu sorun gökyüzünde toplanan yağmur bulutlarının insanlarda bıraktığı izlenimlerle okura aktarılmaktadır:

Havzanın vustalarındaki köylerin bacalarından çıkan siyah, beyaz, mavi dumanlar, yağmurun tehhüründen dolayı sürülemeyen tarlalara, açık mavi bir hava içinde yüzen pembe, sarımtırak bulut yığınlarından istiska veya bir türlü onmayan komşu köyler için asitan-ı uluhiyetten biraz kimya-i ümran istida edecek gibi, yüksele yüksele bulutlara doğru çıkıyordu. Bu taraftaki dağ diplerine sokulan harap köylerin dumanları ise, sanki karşıdaki dağın arkasında bütün bu ovaları sulayacak, topraklarına altın gibi kıymet verecek bir kimyâ-yı mâyi taşlar, kayalar arasında gümüş gibi köpükler saçarak, hayır, her sene, en ziyade lazım olduğu bir mevsimde erbâb-ı ziraate mahsus bir mucize-i ihsan gibi zuhur ederek beyhude akıp gittiği halde kendisinden istifade edilmeyip de gökyüzündeki akım, hasis bulutlardan katreler tesseül edenlerin yüzlerine tükürerek akıp gittiğini bilirmişçesine, istiskâ için bulutlara kadar yükselmekten ictinâb ile ancak köylerin güdük minareleri kadar terfi edip sükkân-ı sefilesinin mukadderat-ı mazlûmesini temsil etmek istiyor gibi tûlânî birer hatt-ı siyah şeklinde bu köyler üzerinden terâküm ediyordu. (Ebubekir Hazım Tepeyran, 2019: 112)

Bu parçada da görüldüğü gibi, tarlalar yağmurun gecikmesinden dolayı sürülememiştir. Romanda köylülerin ırmak gibi büyük bir su kaynağı varken yağmuru bekleyip topraklarını sulamamaları eleştirilir.

Küçük Paşa romanında, toprak sorunuyla bağlantılı olarak gösterilen diğer bir problem de yol sorunudur. Salih, İstanbul'dan Eskişehir'e rahat bir şekilde trenle geldikten sonra köyüne kadar bozuk yollarda yük hayvanları vasıtasıyla yolculuk etmek zorunda kalmıştır. Köylerin şehirlerle bağlantısını sağlayan bu yollar, çoğu yerde yalnızca hayvan ve insanların yürüyerek oluşturduğu doğal patikalardır. Yolların böylesine bozuk olması, köylülerin topraktan ürettiği ürünlerin rahatça sevk edilememesine, dolayısıyla birçok problemin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Asker Mahmut ve Recep'in eski ve yeni yollar hakkındaki konuşmaları bu konuda ilgi çekicidir:

Bizim buralarda yeni yapılan yollara aldanıp gitmek pek oynah bir karı arhasına uymağa benzer, insan emniyet edemez ki, giden giden, bir bahan ki önüne bir dere çıkıp yolunu kesmiş! Bir köprü ilazım; bunu mühendiz de ağnamış, bir köprüye başlamış; iki başı yapılmış, ortasının tahtaları döşenmemiş; yahut ortası yapıp iki baş bayırından biri yapılmamış, ne çihilir, ne inilir bir yerde yeni yol var mı? var mı? Yolu bilmeyenlere üstünden değil, sağından, solundan gitmek şartıyla çok dolaştırır. Emme er geç varır konah yerini şaşırılmaz bir kulağuzdur. Âdem babamızın ayağı, Ali efendimizin düldülünün dınnağı (tırnağı) dohanmış olan bu eski yollar dağlıktır, taşlıktır. Emme hayvanın ayağı sağlam mı, korhma sür, git; ne çamır var, ne gömük! (Ebubekir Hazım Tepeyran, 2019: 107)

2.6.2. Ekonomik Sorunlar

Küçük Paşa romanı, köyde para kazanma imkânı olmayan Selime'nin, kocası Ali tarafından İstanbul'da zengin bir konağa süt anneliği yapması için çağrılmasıyla başlar. Bu durum köyde yeterli ekonomik faaliyetin olmadığını gösteren önemli bir unsurdur. Kâmil Ağa'nın fakir bir köylü olan Ali'ye, karısı Selime'nin süt annesi olarak çalıştığı zaman alacağı ücreti anlatması köy insanının fakirliğini göstermesi ve kadına karşı çıkarıcı bakışı göstermesi bakımından dikkat çekici bir örnektir:

Bunlar Salih'in anası, senin küldöken (zevce) gibi soyu, sopu belli, sütü sümüğü temiz bir yayla ineği ararlar. Ayda en az aşağı üç yüz kuruş maaş verecekler, senede ne kadar eder bilir misin? Hele bir düşün, tam üç bin altı yüz kuruş, Paşa'nın, Dilaver Bey'in, büyük hanımefendinin, küçük hanımın verecekleri bahşişler caba! Hâsılı para gökten yağacak, yerden çıkacak, ver (Allah)ım ver... Bu sütanalığı, senin için kırk yılda değil, yüz yılda bile doğmaz bir kuyruklu yıldızdır. (Ebubekir Hazım Tepeyran, 2019: 49)

Salih'in babası Ali, İstanbul'da askerliğini yaptıktan sonra eşi Selime'yi yanına alarak köyüne döner. Selime konakta çalıştığı sürede fazlaca para biriktirmiştir. Ancak Ali, Selime hakkında yazılan iftira mektubuna inanarak karısını boşamıştır. Karısının biriktirdiği paraları da alan Ali'nin elinde azımsanmayacak bir miktar para olduğu halde bu paralar birkaç ayda tükenmiştir. Paraların hemen tükenmesiyle ilgili romanda anlatılan olaylar köylerdeki ekonomik bozuklukların sebebini özetler niteliktedir:

Paralardan bir miktarını Selime ile izdivaçlarında, bütün Anadolu fukara ve ağniyâsını pek dilsûz bir surette ızrâr eden gelen düğün adetlerini yerine getirmek için istikraza mecbur olduğu yüzde on sekiz faizli borca verdiği gibi pederin vaktiyle sattığı tarlayı da satılan miktardan iki kat semenle iştira ederek baba, ata teberik (tebrik, yadigâr) yeni istirdad etmiş iken ziraatle iştigal etmeyip kayınbiraderi İbrahim (İbrahim) gibi kiracılık etmek üzere dört beygir iştirâ eylemiş idi. (Ebubekir Hazım Tepeyran, 2019: 124)

Romanında da değinildiği gibi köy düğünleri, köylülerin ekonomik durumları üzerinde oldukça olumsuz etki yaratmaktadır. Sırf âdettendir diye fakir köylüden bile beklenen bu davranış, insanları yüksek faizli borç almaya itmektir. Buradan da anlaşılacağı gibi köylülerin ekonomisini alanan yüksek faizli borçlar bozmaktadır. Bu borçlar ödenemediği zamanlar köylüler ellerinde ne varsa kaybetmektedir. Ali, kalan parasıyla aldığı dört beygiri de ticari mal taşımak için kullanırken eşkıyalara kaptırmıştır. Daha sonra da elinde hiç para kalmamıştır. Romanda anlatılan bu durum eşkıya sorununun köy ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerini göstermek için de önemli bir örnektir.

Salih'in babası Ali'nin ikinci kez askere alınması, savaş zamanlarında köy halkının karşılaştığı olumsuz durumları gerçekçi bir pencereden göstermektedir. Romanın bu bölümü Osmanlı'da askere alma sisteminin kendi içinde birçok yanlış barındırdığını da açıklar

niteliktedir. Köyde bir erkek askere alındığında geride bıraktığı ailesine bakacak bir kişinin gösterilmesi gerekmektedir. Ayrıca, Ahzı Asker Kanunu'na göre yetim çocukların babaları da askere alınmamaktadır. (Ebubekir Hazım Tepeyran, 2019: 164) Salih'in nüfus kaydının ihmal edilip yapılmaması nedeniyle Ali askere alınmıştır. Askere alınan Ali'nin geride bıraktığı ailesine bakacak kişi ise nüfusta altmış sekiz yaşında görünen oldukça ihtiyarlamış ve kendine dahi bakamayacak durumda olan Kara Ömer'dir. Kara Ömer'in asker almada sorumlu Binbaşı'ya söyledikleri bu durumun köylerdeki sefaleti nasıl artırdığını göz önüne sermektedir:

Etmeyin, eylemeyin, köy hep böyle kimsesizlerle, böyle onbeş, onaltı yahut altmış, yetmiş yaşlarında sözüm ona muinler verilmiş aç cılbah, zabızıbyan ile, kırmızı pürçekli (kına ile kızardığı için böyle deniyor. Ak zülüflü demek ister) kocakarılarla, kör kötürüm ihtiyarlar, hasta zabın (zebun) gençlerle doludur. Köylü bunların hangısına bahsın, hangısını gorsun gozetsin. Gayrı bıçak gemüğe dayandı, can ümüğümüze (gırtlak, tüffah-ı âdem) geldi.

Hâlîme, ah sahalıma mehremet (merhamet) edin. İki oğlum askerde öldü. Bunların çocuğu, iki karısı benim yanımdadır. Ben nöreyim? İnsan tek başına olsa dilenir geçinir, ben sekiz baş horantaya nasıl bahabilirim. Allah için söyleyin. (Ebubekir Hazım Tepeyran, 2019: 166)

Küçük Paşa, yani Küçük Salih, romanın bu bölümünde savaş zamanı kimsesiz, aç ve açlıkta bırakılan yetim konumuna düşmüştür. Salih, savaşın bütün acılarını çeken masum çocukların romandaki temsilcisidir. Tonga da anlatıcının romanda konu edinilen köylerin fakirliğine sebep olarak anlatıcının hükümeti sorumlu tuttuğunu belirtir ve şöyle der:

Roman boyunca köyün yoksulluğu, hükümetin ilgisizliğine bağlanmıştır. Yazara göre, Anadolu coğrafyasının bu unutulmuş köyünden vergi almak ve onu iyileştirmemeye çalışmamak da affedilmez bir suçtur. (Tonga, 2013: 125)

Romanda köylüler, birçok sebepten ötürü borç içinde bulunmaktadır. Ali askere alınınca Mevlüt ve Güssün'e bakmakla sorumlu gösterilen Haçca'nın babası, borçlarından ötürü tahsildardan baskı görmektedir. Hatta tahsildar evin tek geçim kaynağı olan inekleri haczetmek istemektedir. Haçca da bunun üzerine Salih'in kıyafetleri arasında sakladığı üniformasını ve sırma kayışlı kılıcını tahsildara borç karşılığı vermiştir. Tahsildarın köylülere gösterdiği acımasız tutumu ve köylünün ağır vergiler altında ezilmesi karşısında gösterdiği tepki romancı tarafından facia tiyatrolarından bir sahneye benzetilmektedir:

Huzurat kısmından kırk beş ve iki senelik mesken ve arazi vergisinden yirmi iki cem'an altmış beş kuruşa bâliğ olan borcu bu sene, mevcuda ilaveten bir asker zevcesiyle iki çocuğunun da iâşesiyle mükellef olduğuna merhameten olsun imhal edilmeyerek tazyik olunuyordu. Âhiren gelen tahsildar bütün efrad-ı ailenin mader-i mün'imi, menbâ-yı erzakı hükmünde bulunan bir tek ineği satmağa teşebbüs etti. Öksüz çocuklardan her biri ineğin yularından, kuyruğundan, kulağından tutup mümânaat etmek istediler; tahsildar çekti, bunlar bırakmadılar. Ahırdan kapı önüne kadar çekilen, sürüklenen bu inekle altı çocuğun resimleri çıkarılıp – rızâ-yı bârı ve Ali'ye muvaffak surette ifâ-yı vazîfeye bilâ-itina taraf-ı eşraf-ı mülûkâneye davat-ı Hayriye isticlâb ile müftehir – vükelâ-yı devlette hazır iken Yıldız Tiyatrosu'nda

sinamatografla gösterilecek kadar fevî levhalar teşekkül etmiş; hane dâilinde bir vâveylâ kopmuş idi. (Ebubekir Hazım Tepeyran, 2019: 212-213)

Romanda, altı yetim çocuğun tek geçim kaynağı olan ineğin haczedilmek istenmesi, devlet görevlilerinin özellikle savaş zamanlarında kaderiyle baş başa bırakılan köylüye destek olmak yerine onlara acımasızca davranmaları eleştirilmektedir. Yaşam ve ölüm arasında açlıkla mücadele eden köylülerin ekonomik durumu iç karartıcı vaziyettir.

2.6.3. Sağlık Sorunu

Küçük Paşa romanında öne çıkan köy sorunlarından biri de sağlıktır. Roman bu bakımdan köy ve şehir yaşamını zıtlık unsuru olarak kullanmaktadır. Romana göre şehir yaşamı, sağlık açısından köy yaşamına göre daha iyi şartlar barındırmaktadır. Bu durum, taşradaki görevi nedeniyle Suat Paşa'nın sağlığının bozulmasında görülmektedir:

Suat Paşa'nın taşra memuriyeti iki seneden ziyade imtidâd ederek, avdet etti. Bir müddettir Paşa'nın sıhhati aile tabibinin nazar-ı dikkat ve istibâhını celbden hâlî kalmıyordu. Bu seyhatten istifade edeceği, kahır yüzünden lütuf göreceği ümit olunurken, bilakis şüphe edilen maraz tamamıyla meydana çıkmıştı. Avdetten birkaç ay sonra esîr-i firâş oldu. (Tepeyran, 2019: 83)

Suat Paşa gibi, Selime de şehir ve köy zıtlığını üzerinde taşımaktadır. İstanbul'a henüz bebeğinin kırkı çıkmadan giden Selime, üç yıl konakta kaldıktan sonra kilo alıp sağlıklı biçimde köye dönmüştür. Köye döndükten bir süre sonra ise eski hastalıklı, zayıf haline geri döner. Romancı bu fiziksel değişimi vurgulamak için annesiyle küçük yaşta ayrılan Selim'in onu tanıyamamasını, aralarına giren zamandan ziyade köy yaşamının insan sağlığına olumsuz etkilerine bağlamaktadır:

Zavallı kadın, dört buçuk beş sene içinde yine eski köylülüğüne tamamen avdet etmiş; İstanbul'a gitmezden evvelki halinden ziyade zayıflamış, kararmış, bozulmuş idi. (Ebubekir Hazım Tepeyran, 2019: 141)

Küçük Paşa romanının geçtiği köydeki evlerde hayvanlarla bütünleşmiş bir yaşam tarzı vardır. İnsan ve hayvanın yan yana yaşadığı bu evlerde kalan köylüler, hayvanların taşıdığı bulaşıcı hastalıklara açık durumdadır. İstanbul'daki konakta kişisel hijyeni sağlamak için hamam varken köy evlerinde tuvalet dahi yoktur. Küçük Salih de eve ilk geldiği andan itibaren etrafındaki koşullardan iğrenmektedir. Romancının köydeki ev için yaptığı betimleme, bütün köy evlerini temsil etmektedir ve köydeki sağlık durumunun ne kadar elverişsiz olduğunu gözler önüne sermektedir:

Birbirine muttasıl olan bu üç damın ortasındaki ambarın hem odaya hem ahıra birer kapısı vardır. Ahırla odanın, ambarın farkları odada bir ocakla bir pencere ve ahırda yalnız bir kapı bulunmasından, ambarın iki kapısı olmasından ibarettir.

Kapı açılınca içeriği yeniden istila eden ahır kokusu, Salih'in şammesini tırmaladı. (Ebubekir Hazım Tepeyran, 2019: 122-123, 128)

Köy insanının yaşadığı mekânı paylaştığı hayvanlarla aralarındaki yakın ilişki, roman içinde daha farklı örneklerde de görülmektedir. Köy insanının birincil yakıtı, romanda mayıs adı verilen, genelde tezek olarak bilinen hayvan dışkısıdır. İçinde pek çok bakteri bulunan bu dışkılarla insanların yakın teması da birçok sağlık problemine sebebiyet vermektedir. Haçça da hayvanların altından toplamak üzere Salih'i görevlendirmiştir. Salih ve köy çocuklarının yaptıkları bu iş onların ne kadar sağlıklı bir ortamda büyüdüklerini açıkça göstermektedir:

Onun elini dokundurmaya cesaret edemediği şeyleri köy çocukları teleyyün etmiş birer altın külçesi gibi hırs ve iştiaak ile daha yere düşmeksizin havada avlayıp kapışıyorlardı.

Bu çocukların daha gayretlileri, şitâ mezaliminden daha ziyade muzdarip, hülâsa fakrın son derekâtında yaşamaya mahkûm olanları ise hayvanların kuyrukları altını, üstünü adeta zelîlâne etek, ayak öpen bir sâil tavr-ı istîtafiyla kaşıya kaşıya onları tahliye-i em'âya mecbur ediyorlardı. (Ebubekir Hazım Tepeyran, 2019: 185)

Sağlıksız durumda yaşamaya mecbur bırakılan Küçük Salih, bir süre sonra hastalanıp öksürmeye başlar. Salih'in hastalığıyla ilgili herhangi bir tedavi uygulanmadığı gibi ebeveyni onun zayıflayıp sağlığını yitirmesine de seyirci kalırlar. Salih'in bu durumu köylerde ya da yakınlarda hiçbir sağlık kuruluşunun olmadığını da göstermektedir. Romanın en başında, birkaç yıl önce Küçük Paşa'yı köyde gören bir askerin onu bir yıl sonra tekrar gördüğünde tanıyamaması, köy hayatında bakımsız bırakılan ve dövülen bir çocuğun geldiği son noktayı göstermektedir:

- İstanbul'dan yeni geldiği zaman gördümdü. Bizim Mutasarrıf Paşa'dan daha kurumlu idi; şimdi olmuş! Tüyü tozağı dökülmüş, tilki yavrusuna dönmüş Hey gidi dünya hey!

- Beli öyle oldu, Allahulalem biraz ahlını (aklını) da bozdu. Oynamaz, gülmez, yalnız başına gezer, kendi kendine söylenir, yahut üzerinde çingilli (çaylak) dolaşan tavuk cülüğü (piliç)i gibi bir köşeye büzülür; baykuş gibi sessiz sedasız bel bel etrafa bahar durur, yediğini içtiğini gören de yoh. Yiyecek de yoh ya. Güneküsen (kahkaha) çiçeğine döndü, sanki her soluduhça biraz daha sararıyor, biraz daha soluyor, ince hastalığa da (verem) yahalanmış olmalı. (Ebubekir Hazım Tepeyran, 2019: 45)

Muhtarın “Yiyecek de yok.” demesi köy halkının büyük bir açlıkla yüz yüze geldiğini göstermektedir. Köylerin en büyük sağlık sorunları arasında köy romanlarının önemle üzerinde durduğu beslenme sorunu *Küçük Paşa*'da karşımıza çıkmaktadır. Ancak romanın bu bölümünden de anlaşılacağı gibi Salih'in tek sağlık sorunu sağlıklı beslenme değildir. Onun en büyük sorunu maruz kaldığı ihmal ve şiddettir. Her gün artarak uğradığı fiziksel ve psikolojik şiddet onun ruhsal sağlığını da iyice bozmuştur. Ölümün tek çare olduğu düşüncesiyle, günden güne iyice içine kapanan küçük Salih, hayatla bütün bağlarını kesmiştir. En sonunda da öksürük nöbeti geçirmesi ve soğuk bir kış günü sokağa atılması, Küçük Salih'in ölümüne sebep olmuştur.

2.6.4. Eğitim Sorunu

Köylerdeki eğitim sorunu, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e köyü konu alan romanlarda ele alınan en önemli konular arasındadır. *Küçük Paşa* romanında da bu sorunla ilgili önemli göstergeler karşımıza çıkmaktadır. Bu göstergelerden en önemlisi Salih'in okuma yazma konusundaki beceriksizliği natüralist bir yaklaşımla soyaçekime bağlanmaktadır.

Salih, okumaktan, yazmaktan pek sıkılıyor, sıkıştırıldıkça: “Ben hudud-ı vatanda kan, köy tarlalarında ter dökmek için yaratıldım” demek ister gibi bir vaz-ı hazin ile kitap, kâğıt üzerine sakitane gözyaşları döküyordu. Okumakta, yazmakta kabiliyetsizliğiyle beraber fikdân-ı hevese bararak mürebbiye, kabiliyet-i irsiyeye (Atavizm) denilen ataya çekmek hasîsa-i cibiliyyesine Salih'in misal-i tam gibi telakki ediyordu. (Ebubekir Hazım Tepeyran, 2019: 81)

Küçük Paşa'nın köyünde çocuklar için tam anlamıyla eğitim verilen doğru düzgün bir okulun bulunmaması, köyde büyük bir eğitim sorunu olduğunu göstermektedir. Romanda bu soruna ilk dikkat çeken kişi Selime'nin yatak duasını duyan Nazikter Kalfa'dır. Selime'nin yatarken ettiği duaya oldukça şaşırarak Nazikter Kalfa, kadına ilk olarak dinle ilgili sorular sormuş, ardında da köyde bir okul olup olmadığını sormuştur. İkili arasında geçen diyalog romanda konu edinilen dönemde, Anadolu köylerindeki okulların durumunu açıkça göstermektedir:

-Sizin köyde mektep yok mu?

-Var, camının (caminin) yanında güççük bir dam, yazın taput, teneşir korlar, kışın imam çocuklardan bazılarına namazlıklarını öğretir.

-Yaz günlerinde öğretmez mi?

-Yaz günlerinde çoluh çocuk herkes kırdı bulunur; köyde yalnız hastalar, kötürümler, düşkün ihtiyarlar kalır, zaten imamın da bir çoh çoluğu çocuğu dam dolusu ekmek düşmanı var; o da yazıda yabanda gezer, çift çubuk arhasında koşar. İmam, kış günleri köy çocuklarının hepsini okutmak ister emme, her hafta perşembelik (perşembe günleri muallime verilen on para) vermek, köyünde hangi yiğidin (yiğit) kârıdır? Mektebe üç beş çocuk ya kider, ya kitmez. (Tepeyran, 2019: 61-62)

Buradan anlaşıldığı gibi Selime'nin bahsettiği bir okul değil, camide öğrencilere Kur'an ve dinî bilgiler öğretilen bir mekteptir. Ayrıca bu mekân, genellikle eğitim harici işlerde kullanılmaktadır. Köy imamının işleri arasında bulunan cenazelerde kullandığı eşyalar, eğitim verilmesi gereken mektebin içine konulmaktadır. Zaten köy imamının çocuklara eğitim veren tek kişi olması da verilen eğitimin niteliği hakkında büyük soru işaretleri ortaya çıkarmaktadır. Yaz mevsiminde çocukların okula gelmemesi, imamın da diğer köylüler gibi çiftçilik yapması köydeki eğitimin düzensiz olduğunu göstermektedir. Bunun yanında, fakir köylülerin çocuklarını buraya göndermek için imama perşembelik adı altında para vermek zorunda olmaları eğitim için başka bir sorun teşkil etmektedir. Selime'nin konuşmasına bakıldığı zaman da tüm bu sebeplerden ötürü çocukların eğitim almasının mümkün olmadığı görülmektedir.

Selime'nin köy okullarıyla ilgili sözleri, Nazikter Kalfa aracılığıyla Suat Paşa'ya ulaşmıştır. Suat Paşa da eğitim sorunun farkına vararak köylere okullar açılması için yazılı emirler göndermiştir. Paşa'nın gördüğü soruna tepkisiz kalmaması dönemin gazetelerinde yer alarak Paşa'nın diyanet ve eğitim hakkında yaptıkları alkışlanmıştır. Romanda, Suat Paşa'nın köylere gönderdiği tamimlerden sonra eğitimle ilgili hangi sorunların çözüldüğüne dair bir bilgi verilmemiştir. Diğer taraftan, bir devlet adamının ülkedeki eğitim sorununu evde hizmetçi olarak çalışan bir insandan öğrenmesi halk ve idareciler arasındaki kopukluğu da göstermektedir. Bu da köylerdeki eğitim sorunlarının basit tamimler göndererek çözülemeyeceğini, daha köklü çalışmaların gerekli olduğunu göstermektedir. Anlatıcı tarafından romanın akışı kesilip eğitim konusunda söylediği sözler de Osmanlı eğitim sisteminde özellikle de köylerde ne denli büyük sorunların olduğunu göstermektedir:

Vilayetimizden birkaçının merkezi ile bunlar dâhilinde bulunan ve bi-n-nisbe müterakki sayılan beş on liva ve kaza merkezleri semihâne müsâmahât ile istisna edilince, diğer mahallerinde Selime'nin köyündeki gibi tabut, teneşir hıfzına mahsus mahallere veya min-el-kadîm mevcut olan ahır bozuntusu mahbes-i etfâle damlara türlü türlü yeni adlar takarak dâhil-i vilayette üçer beşer bin ibtidai mektebi güşad edildiği resmen ilan olunan ve temelsiz binalar kabilinden olarak idadi mektepleri de yapılmış olan bazı vilayât merkezlerinde bile elyevm (mekteb-i iptidai) denmeye layık bir tane bile mektep bulunmadığını kemal-i hüzn ile itiraf edelim. (Ebubekir Hâzım Tepeyran, 2019: 62)

Anlatıcının da söylediği gibi memleket içinde çocukların yeterli eğitim alacağı pek fazla okul yoktur. Köylerdeki eğitim ortamları ise şehirlerden daha da kötü durumdadır. Varlık bakımından zengin aileler genellikle özel hocalar tutarak çocuklarına evde eğitim vermektedir. Konakta ilk eğitimini alan Küçük Salih'in köyüne döndüğünde ise hiçbir eğitim almadığı görülmektedir. Tüm bu olumsuzluklar yanında Salih'in anne ve babasının okuma yazma bildiği de önemli bir ayrıntıdır. Selime hakkında yazılan iftira mektubu Ali tarafından okunmuş, Selime tarafından da İstanbul'daki konağa tüm olup bitenleri anlatan bir mektup gönderilmiştir. Mektupların bir başkası tarafından okunduğu ya da yazıldığı bilgisi olmadığından Ali ve Selime'nin okuma yazma bildiği görülmektedir.

2.6.5. Din ve İnanç

Küçük Paşa romanı, köylünün mensubu olduğu İslamiyet hakkında batıl inançlarla örülü kaotik bir düşünce yapısına sahip olduğunu göstermektedir. Bu durumun eğitimsizlikle birleşmesi de köylünün cahil kalmasında asıl sebep olduğu görülmektedir. Roman bu yönüyle köy sorunlarının temelinde yatan bozukluklara da eğilmektedir. Selime ve Nazikter Kalfa'nın köydeki eğitimle ilgili kurduğu diyalogun en başında da din ve inanç konusu gelir. Selime'nin

yatağa girince “yattım sağıma, döndüm soluma, melekler gelsin yanıma şahat (şahit) olsun dinime imanıma” (Ebubekir Hâzım Tepeyran, 2019: 60) diyerek dua etmesi Nazikter Kalfa’nın dikkatini çekmiştir. Daha sonra Nazikter Kalfa, Selime’nin dinle ilgili düşüncelerini öğrenmek için de ona farklı sorular sorar:

- Her gece yatarken melekleri şahit getirdiğin din ve iman ne olduğunu bilir misin?
- Onu, sorgu melekleri mezarda sorar, şimdi sorulmaz günahıdır. Hem de o, soruğun karşılığı diri iken verilmez, ölünce verilir.
- İnsan sağ iken bilmezse ölünce hiç bilmez.
- Mezara gömülünce imam talgın (talkın) verir öğretir.
- Demek şimdi sen hiç bilmiyorsun?
- Dini din, imanı iman bilirim, işte bu kadar.
- Allah’ı nasıl bilirsin?
- İyi bilirim, lâkin görmedim. (Ebubekir Hâzım Tepeyran, 2019: 60-61)

Selime’nin din ve imanı yaşarken değil ölürken imam tarafından öğreneceğini düşünmesi bu konuda gerçek bir bilgiye sahip olmadığını göstermektedir. Selime, bu yönüyle köy insanının dinî bilgisinin ve dine bakış açısının adeta yansımasıdır. Nazikter Kalfa, din ve iman bahsinden sonra Peygamber ve namaz bahsini açar:

- Pekâlâ, Peygamber kimdir?
- Allak torunu.
- Babası kimdir?
- Âdem babamız.
- Anası da Havva anamız olduğunu tabi bilersin sormaya hacet yok! Namaz nedir?
- Köyde erkeklerin bazıları boş kaldıhça kılar; dişi ehliler kılmaz sevaplı iştir. (Ebubekir Hâzım Tepeyran, 2019: 61)

Selime’nin sözlerinden de anlaşıldığı gibi, köylülerin Peygamber ve namaz hakkında bildikleri de gerçek dini bilgilerle uyuşmamaktadır. Tepeyran’ın kitabın ilk baskısı, 1910 basımında olmayan, 1946 basımında yer verdiği başka bir örnek de Anadolu köylülerinin dinle ilgili ne kadar yanlış bilgiye sahip olduğunu göstermektedir:

Cebrail'i alelade bir posta müvezzii kadar olsun dikkatten tecrit ederek peygamberlik beratını Ali'ye götüreceken yanılarak Hazreti Muhammed'e verdiğine inanan yüz binlerce insan bulunduğu gibi, vaktiyle Hindistan'ın Lengam mabedinde her sene bir geceye mahsus olan kötü ayini taklit ile kadın erkek bir yere toplanarak mum söndüren köyler de var, diyenler eksik değildir! (Ebubekir Hâzım Tepeyran, 2011: 38)

Küçük Paşa romanında köylülerin din konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir. Köylüler, İslâm inancı hakkında yeterli bilgiye sahip olmasa da din ve devlet onların en çok değer verdiği unsur olarak gösterilmektedir:

İlelebet yaşayacak zannedilecek kadar kaviyyü'l-bünye yaratılmış, büyütülmüş üç oğlu askere giderek her biri bir yerde kalıp – kendi tabirleri ile – kara haberleri gelmiş bir köylü babanın, bir köylü ananın kendilerine muin verilen dördüncü ve alil oğullarını son semere-i münferide-i hayatlarını iâşe için ak sakalları, ak saçları, yıpranmış vücutları, bükülmüş belleri ile fevka't-taka çalışmakta muztar kaldıkları halde yine an samîmi'l-kalb “Allah, din ve devlete zeval vermesin” diye dua

ettiklerini görüp de metanet-i kalbiyenin, salâbet-i dîniyyenin, muhabbet-i vataniyenin bu derecesine hayran olmamak hissizlik ve böyle analar, böyle babalar evladından teşekkül eden bir orduya olanca itimad-ı kalp ile aynı zafer, mücessem Tefvik-i Hüda gibi istinat etmek küfran-ı nimettir. (Ebubekir Hâzım Tepeyran, 2019: 61)

Anlatıcının, romanın akışışını keserek kişisel düşüncelerini okuyucuyla paylaştığı bu bölümde köylülerin iç dünyasını yansıtılmaktadır. Zaten *Küçük Paşa* romanı, devleti için fedakârlık yapan köylünün sorunlarını dile getirmek ve onların sorunlarına sırtını dönen Osmanlı aydınlarına bu sorunları göstermek amacıyla kaleme alınmıştır.

2.6.6. Evlilik

Küçük Paşa romanında, köylerde yaşayan insanların sosyal yaşam içinde evlilik kurumuyla ilgili davranışları da yer almaktadır. Evlenme ve boşanmaların oluş biçimi, en önemlisi de bu süreçlerde kadının rolü, ele alınması gereken konuların başında gelmektedir. Ali ve Selime evlendiklerinden kısa bir süre sonra, Selime hamile kalmış, Ali de askere alınmıştır. Buradan anlaşıldığı gibi erkekler askerlik çağında evlenmektedir. Köylerdeki ekonomik sorunları incelediğimiz bölümde ele aldığımız gibi, köy düğünleri ailelere büyük külfet getirmektedir.

Romanda dikkat çekilen bir sorun da boşanma meselesidir. Köyde hiçbir güvencesi ve koruması olmayan kadın, erkek tarafından tek taraflı olarak boşanabilmektedir. Romanda da bir iftira mektubuna kızan Ali, Selime'yi hemen boşayarak evden dışarı atmıştır. Köylerde erkek açısından bu kadar basit olan eş boşama, bir kadının hayatı için olumsuz durumlar yaratmaktadır. Nitekim Selime de üzerine atılan iftirayla birlikte çaresiz bırakılmıştır. Çaresiz Selime, başka bir köyden Kamber Ağa isimli biriyle evlenmek zorunda kalmıştır. Selime'nin İstanbul'daki konağa yazdığı mektupta köy kadınının boşanma karşısındaki çaresizliği şöyle anlatılmaktadır:

Ali'den boş olunca gine İstanbul'a gelmek istedim; lâkin belki siz bu iftiraya inanup da beni gerçekten kötü bir karı imiş diye konağa dıhmazsınız da zokaklar ortasında kalırım, sürünürüm deyi korhtum, geledim. Avuç dolusu altınlarımdan bir tek mangır bile kalmadı. "Karı parasıyla alınan eşşek su yolunda ölür" derler. Arın (alın) terlemeyerek kazanılan paranın hayrı mı olur? Elimde avucumda birkaç çul, çapıttan başka bir şey kalmadı, nörüp, ne yapacağımı bilemedim, hele Allah razı olsun, Kamber Ağa hızır gibi yetişti de sefillikten kurtuldum. Kimsesiz bir eksik etekli, dul bir kan ayahlı dul bir kan ayahlı (kadın) nögürür. (Ebubekir Hâzım Tepeyran, 2019: 82-83)

Köylü bir kadının çaresiz durumunu özetleyen bu mektup toplumsal bir sorunu da göstermektedir. Bu durumun yanında kadının aile içinde gördüğü değer ve fikrine verilen önemle ilgili göstergelerle romanın farklı bölümlerinde karşılaşılmaktadır. Romanda geçen

“karıların kırk sözünden birini dinlemeli”, “kadınların en akıllısında ancak iki tavuk akli kadar akıl vardır”, “eksik etek”, “küldöken” gibi olumsuz, cinsiyetçi sözler günlük yaşamda hem erkekler hem de kadınlar tarafından sıkça kullanılmaktadır. Bu durum, köylü kadınların da olumsuz sıfatları benimsediklerini göstermektedir.

Küçük Paşa romanında evlilikle ilgili karşımıza çıkan diğer önemli bir durum da, boşanmadan kısa bir süre sonra başka biriyle evlenmelerin oldukça kısa sürede gerçekleşmesidir. Kadın ve erkeklerin bu kadar hızlı evlilik yapmaları daha sonra kurdukları ailelerin de sorunlu olmasına sebebiyet vermektedir. Nitekim Ali eski eşi Selime’ye yaptığı haksızlıktan pişmandır ve sonradan evlendiği Haçca’ya gönülden bağlı değildir. Selime de Kamber Ağa’yla evlendikten sonra mutlu olamamıştır. Buna rağmen mutsuz iki ailede de ikinci eşlerden çocuklar olmuştur. Bu şekilde sorunlu kurulan ailelerin de sağlıklı ve mutlu çocuklar yetiştirmeleri, köy ortamında doğal olarak mümkün değildir.

Küçük Paşa romanında erkeklerin sık sık askere alınması aile yapısını bozan önemli sorunlar arasındadır. Uzun askerlik süreleri ve savaşta hayatını kaybedip dönemeyen askerlerin geride bıraktığı ailelerin durumu oldukça sıkıntılıdır. Durum böyle olunca evin yükü yalnız kadına düşmektedir. Kadın da çocuklarının aç kalmaması için daha fazla çalışmak zorunda kalmakta, çocuklarının yetiştirilmesiyle yeteri kadar ilgilenemediği için çocuklar ihmal edilmektedir. *Küçük Paşa* romanında Anadolu kadınına temsil eden kişi, Haçca’dır. Ali askere alınca evin bütün yükü ve çocuklarının bakımı ona düşmüştür.

Haçca, zalim bir üvey ana olmakla beraber her türlü zahmet ve meşakkate tahammüllerinin derecesine bir had tayin olunamayan köy kadınlarından biriydi. Bir köy kadını için iktiza eden bütün iyi vasıfları taşıyordu. Askere giden kocasının bıraktığı boşluğu doldurmak, aç kalmamak için geceyi gündüze katarak çalışıyordu. (Ebubekir Hâzım Tepeyran, 2011: 154)

Küçük Salih’in kötü sonu da aslında aile yapısının parçalanması nedeniyle olmuştur. Öz ebeveynini boşanma ve askere alınma sebebiyle kaybeden Salih yaşama daha fazla tutunamamıştır. Bu bağlamda *Küçük Paşa* romanı, ailenin köy ortamında yaşayan bir çocuk için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Ailenin parçalanması, yanlış evlilikler ve üvey ebeveynlerin çocuklara kötü yaklaşımı gibi farklı durumlar çocukların hayatlarında büyük yaralar açmaktadır. Romanda bu durum, bakıma muhtaç ve masum bir çocuğu ölüme götüren nedenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ

Modern Türk edebiyatı tarihinde “köy romanı” kavramının terim olarak kullanımında farklı görüşlerin olması, bu türün ana hatlarının belirlenmesini zorlaştırmıştır. Bu durum, mekân olarak köyde geçen romanların ya da köylüyü ana karakter olarak işleyen romanların türsel anlamda bir zemine oturtulamaması sonucunu beraberinde getirmiştir. Bu sebeple bir eserin “köy romanı” olarak değerlendirilebilmesi için öncelikli olarak olayın geçtiği mekânın köy olması gerekir. Bunun yanında romanda ezilen köylülerin durumu da anlatılmalıdır. Bununla birlikte roman gerçek köy yaşantısını, köy sorunlarını ve bu köy sorunlarından kurtuluş yollarını da okuyucuya aktarmalıdır.

Edebiyatımızda, Tanzimat döneminden başlayarak özellikle 1950-80 yılları arasında Köy Enstitüleri’nden yetişen yazarların ortaya çıkardığı köy romanlarının günümüze doğru sayılarının azaldığı görülmektedir. 1980 yılından sonra ülke siyasetinde görülen değişimler sonucunda toplumcu görüşlerin baskılanması ve köyden kente yaşanan göçler nedeniyle köylerin boşalması bu durumun sebepleri olarak değerlendirilebilir.

Köy teması, Türk romanında Tanzimat döneminden günümüze kadar yazılan eserlerde farklı bakış açılarıyla ele alınmıştır. Türk romanında Ahmet Mithat Efendi’yle başlayan şehir hayatından uzaklaşarak köy hayatına yönelme düşüncesi, edebiyatımızda köy temasını pastoral malzeme niteliğinden çıkarıp siyasal nesneye dönüştürmüştür. Bahtiyarlığı, şehir hayatından ayrılıp köy hayatında bulan Osmanlı aydın tipi Şinasi, bu düşüncenin ilk temsilcisi olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. *Bahtiyarlık* adlı eser, köy romanı bakımından incelendiğinde şu sonuçlar karşımıza çıkmaktadır:

- Roman, gerçek bahtiyarlığın şehir hayatında değil köy hayatında olduğu izleği üzerine inşa edilmiştir. Bu sebeple köy mekânı asıl mutluluğun kaynağı durumundadır. Köy sorunları, Osmanlı aydını ve köylünün işbirliği yapmasıyla düzeltilebilir. Köylünün kalkınması, yalnızca bu işbirliği ile sağlanabilir. Osmanlı aydınına düşen en önemli görev ise Türk köylüsüne modern ziraat tekniklerini öğretmektir.
- Roman, Yamalı Musa örneğiyle iltizam sisteminin köylü üzerinde olumsuz etkileri olduğunu göstermektedir. Köylünün toprak sorunun giderilmesi için bu sistemin ortadan kaldırılması gerektiği savunulmaktadır. Köylünün kendi toprağı olmalı, kendi toprağını işlemelidir. Köylünün ekonomik sorunlarının düzelmesi buna bağlıdır.

- Roman, köylerdeki eğitim düzeyinin yetersiz olduğunu göstermektedir. Köylülerin sağlık durumları şehirde yaşayan insanlardan farklı değildir. Romanda, bu iki durum için bir çözüm önerisi ileri sürülmemektedir.
- Romanda bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi, kadının söz sahibi olmaması şehir yaşamında da görüldüğü için bir problem olarak görülmemektedir.

Ahmet Mithat Efendi'nin *Bahtiyarlık* romanında, romantik bakış açısıyla idealize edilen köy hayatı Nabizâde Nâzım'ın *Karabibik* romanında gerçekçi bakış açısıyla ele alınmıştır. *Bahtiyarlık* romanındaki şehirde doğup büyüyen Şinasi'den farklı olarak romanın başkişisi Karabibik Türk köylüsünü temsil etmektedir. Roman, Karabibik üzerinden bir köylünün iç dünyasını ve köylülerin içinde bulunduğu sosyal problemleri yansıtmaktadır. *Karabibik* adlı eser, köy romanı bakımından incelendiğinde şu sonuçlar karşımıza çıkmaktadır:

- Roman, Karabibik'in bir çift öküz alma düşüncesi üzerinden köy romanlarının karakteristik özellikleri arasında gösterilen bolluk ve kıtlık ikilemi üzerine kurulmuştur.
- Romandaki köy mekânı, yüzyıllardır üzerinde yaşayan Türk köylüsünün birbiriyle, bölgedeki gayrimüslimlerle ve bölgenin idarî sistemiyle yaşadığı sorunları yansıtmaktadır.
- Romanda devlet idaresinin köylüleri kaderine terk etmesi eleştirilen bir durum olarak gösterilmektedir. Bu durum, okuma yazma bilmeyen köylünün tefecilere borçlanması sonucu yaşadıkları topraklarını kaybetme korkusu örneği üzerinden ele alınmıştır. Şehre çağrılmak köylüler için mahkemeye çıkmak anlamına geldiği için şehir mekânından korku duymaktadır.
- *Karabibik*'te, *Bahtiyarlık* romanının bir sorun olarak üzerinde durmadığı evlilik, köylünün önemli problemleri arasındadır. Yine köylerdeki salgın hastalıklar ve köylülerin sağlık problemlerini kendi başına çözmeye çalışmaları önemli sorunlardır. Bu bakımdan *Karabibik* romanı, köy gerçekliğini *Bahtiyarlık* romanına göre daha fazla yansıtmıştır. Buna karşın *Karabibik* romanında köy sorunlarıyla ilgili anlatıcı tarafından bir çözüm yolu gösterilmemiştir. Çözüm yolu göstermenin aksine, Karabibik iki öküz almak için tefeciden yüksek faiz karşılığında borç almıştır: üstelik aldığı hayvanlar da sağlıklı değildir. Hastalığının düzelmemesi de Karabibik'in ileri zamanlarda borcu ödemesinde sorun yaşayacağının bir göstergesidir. Bu durum anlatıda okuyucunun dolduracağı bir boşluk olarak bırakılmıştır.

Ebubekir Hazım Tepeyran'ın *Küçük Paşa* romanı, Anadolu köylerinin gerçeklerini çocuk kahraman Salih'in trajik hayatı üzerinden anlatmıştır. Anlatıcının bir mezar için bile uygun

görmediği bu köy, *Bahtiyarlık* romanındaki köy gerçekliğiyle hiç uyuşmamaktadır. *Bahtiyarlık*'ta köy yaşamı ne kadar olumlu betimlenmişse, *Küçük Paşa*'da o kadar olumsuz yönleriyle betimlenmiştir. *Küçük Paşa* adlı eser, köy romanı bakımından incelendiğinde şu sonuçlar karşımıza çıkmaktadır:

- Roman köy ve şehir hayatı zıtlığı üzerine kurulmuştur. Köy mekânı, şehirde doğup büyüyen çocuklar için elverişsizdir. Anlatıcı, bu olumsuz durumu yansıtmak için köy ortamını olduğundan daha acımasız bir ortam haline getirmiş; Salih'in ölümüne giden süreci gerçeklik algısından çıkararak trajik hale getirmiştir.
- Romanda, tarım arazilerinin boş bırakılıp işlenmemesi ve sulamanın yetersiz yapılması toprak sorunlarının başlıca nedeni olarak gösterilmektedir. Anlatıcı bu sorunu yalnızca dile getirmemiş, soruna çözüm yolu olarak *Bahtiyarlık* romanında karşılaştığımız gibi modern tarıma geçilmesi gerektiğini söylemiştir.
- Salih'in babası Ali'nin ikinci kez askere alınma örneğinde görüldüğü gibi devlet kurumlarındaki yasaya uymayan uygulamalar yüzünden köylülerin sorunları çözülememektedir. Köy romanlarında sıkça karşılaşılan bu durum bürokrasinin köylülerin hayatını zorlaştırdığını göstermektedir.
- Roman, eğitim, sağlık ve evlilik kurumunda görülen sorunlara okuyucunun dikkatini çekmektedir. Özellikle köylü kadınların çaresizliği Salih'in annesi Selime örneğinde ele alınmıştır.
- *Bahtiyarlık* romanının aksine *Küçük Paşa* romanındaki köylerde bolluk değil, kıtlık vardır. Şehir yaşamında sağlıklı beslenme, köy yaşamında açlık ve yoksulluk vardır. Anlatıcı, Anadolu köylerinde görülen sorunlarla ilgili düşüncelerini ve sorunlar için ürettiği çözüm yollarını olayın akışını keserek okuyucuyailetmiştir. Bu durum köy romanı açısından *Küçük Paşa* eserini önemli bir yere getirmektedir.

Sonuç olarak çalışmamızda incelenen üç roman köye ve köylüye farklı bakış açılarıyla yaklaşmış, köylerle ilgili farklı noktalara okuyucunun dikkatini çekmiştir. Bu bakımdan *Bahtiyarlık*, *Karabibik* ve *Küçük Paşa* romanları edebiyatımızda köy romancılığının zeminini oluşturmuştur.

İncelenen üç romanda, Türk köyü ve Türk köylüsünün büyük problemleri arasında gösterilen toprak, ekonomi, sağlık, eğitim, din ve inanç, evlilik gibi toplumsal problemler okuyucunun dikkatini köye ve köylüye yöneltmiştir. Bunlardan hareketle de *Bahtiyarlık*, *Karabibik* ve *Küçük Paşa* romanları bu türün edebiyatımızdaki ilk örnekleri olarak edebiyat tarihimizde yerini almıştır.

KAYNAKÇA

- Ahmet Mithat Efendi. (2000). *Hayret – Bahtiyarlık, bütün eserleri romanlar X*. (Haz. Nuri Sağlam). Ankara: TDK Yayınları.
- Akıncı, G. (1961). *Türk romanında köye doğru*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Aktaş, Ş. (2017). *Roman sanatı ve roman incelemesine giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ali, S. (2015). *Kuyucaklı Yusuf*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Arı, A. (2002). Tevhid-i Tedrisat ve laik eğitim. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi C. 22, S. 2*, s. 181-192.
- Banarlı, N. S. (1983). *Resimli Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Baydar, M. (1960). *Edebiyatçılarımız ne diyorlar?* İstanbul: Ahmet Halit Yaşaroğlu Yayınları.
- Baykurt, F. (2015). *Yılanların öcü*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Bayrak, M. (2000). *Köy enstitüleri ve köy edebiyatı*. Ankara: Özge Yayınları.
- Bilgiç, N. (2008). *Ahmet Mithat Efendi'nin Letâif-i Rivâyât adlı eserinin “edebiyat coğrafya merkezli” incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul.
- Cezar, Y. (1986). *Osmanlı maliyesinde bunalım ve değişim dönemi*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Çankaya, E. (2013). Köy edebiyatı ve Türk edebiyatında köye “içerden” bakış doğuşu, etkileri, sonuçları. *Turkish Studies, Volume 8 Issue 4*, s. 473-488.
- Çetin, N. (2017). *Roman çözümleme yöntemi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çetişli, İ. (2009). *Metin tahlillerine giriş- 2: hikâye, roman, tiyatro*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Çıkla, S. (2007). 1923-1950 yılları arasında yazılan köyü ve köylüyü konu edinen piyesler. *Milli Eğitim Dergisi, C. 36, S. 174*, s. 98-115.
- Dino, G. (1954). Nabizâde Nazım'ın (1865-1893) Karabibik isimli hikâyesi üzerine bir deneme. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, C. 12, S. 01.02*. s. 153-158
- Emil, B. (1979). *Mizancı Murat Bey hayatı ve eserleri*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Enginün, İ. (2015). *Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ertem, S. (1938, 23 Haziran). Unutulmuş bir eser! “Küçük Paşa”. *Son Posta*, s. 8.
- Göztaş, G. (2017). Edebi metinlerde ağız kullanımı: Bekir Yıldız örneği. *SUTAD, Güz 2017; (42): 113-134*.
- Güntekin, R. N. (2017). *Çalıkuşu*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Güreşçi, E. (2012). Türkiye’de kırsal göçün aile üzerine etkisi. *Mustafa Kemal Üniversitesi*

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 9, S. 17, s. 149-161.

- Hayber, A. (1988). *Ebûbekir Hâzım Tepeyran*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Irmak, E. (2018). *Eski köye yeni roman köy romanının tarihi, kökeni ve sonu (1950-1980)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kabaklı, A. (2008). *Türk edebiyatı cilt II*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kaplan, R. (1997). *Cumhuriyet dönemi Türk romanında köy*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2020). *Yaban*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karay, R. H. (1993). *Memleket hikâyeleri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Kavcar, C. (2019). Türk roman ve hikayesinde köye ilk açılma. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)* 8 (1), 317-32.
- Kayadibi, F. (2001) Atatürk'ün eğitim hedeflerinin neresindeyiz? *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi. C. XVII, S. 51, s. 561-583.*
- Kendirci, H. (2015). İmparatorluktan cumhuriyete tarihsel bir kaynak olarak Türk köy romanlarında köy ve köylü. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi, Tarih Ana Bilim Dalı, Mersin.
- Kolcu, A. İ. (2013). *Türk romanı el kitabı*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Kolcu, A. İ. (2015). *Tanzimat edebiyatı 2 hikâye ve roman*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Kolcu, A. İ. (2018). *Milli edebiyat 2*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Kudret, C. (2016). *Türk edebiyatında hikâye ve roman*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Masdar, F. (2012), Orhan Kemal uyarlamalarında Çukurova gerçeğinin yansımaları. *Turkish Studies*, 7(4), 2387-2400.
- Mehmet Murat (1980). *Turfanda mı, turfa mı?* İstanbul: Kültür Bakanlığı.
- Moran, B. (2017) *Türk romanına eleştirel bir bakış 2*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nabizade Nazım (2014). *Karabibik*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayın.
- Naci, F. (2007). *Yüzyılın 100 Türk romanı*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Okay, O. (2005). *Batılılaşma devri Türk edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Özgül, M. K. (1998). İlk köy romanımız Türkmen Kızı (mı?). *Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın ve Matbaacılık.
- Özön, M. N. (1945). *Son asır Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Parlatır, İ., Enginün İ., Ercilasun, A. B., Kerman, Z., Uçman A., Çetin N. (2016). *Tanzimat edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Paşabeyzâde Ömer Âli (2012) *Türkmen kızı*. (Haz. M. Kayahan Özgül). Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Peker, M. (2019). Türkiye'de göçün değişen yapısı kaynaklı iki olgu. *Nüfusbilim Dergisi /*

- Turkish Journal of Population Studies*, S. 41: s. 131-159.
- Sağlam, M. H. (2019). Karabibik hikâyesinde sosyokültürel tespitler. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 2019, Cilt: 12, Sayı: 27, s. 777-793.
- Tarakçı, G. (2002). İki roman örneğinde millî roman. *Hece Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı*. S. 6, 65/66/67.
- Tekin, M. (2020). *Roman sanatı I*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Tepebaşılı, F. (2019) *Roman incelemesi*. Ankara: Çizgi Kitabevi.
- Tepeyran, Ebubekir Hazım (2011). *Küçük Paşa*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Tepeyran, Ebubekir Hazım (2019). *Küçük Paşa*. (Haz. Seda Özbek). Ankara: Gece Akademi.
- Tiken, S. (2009). Fakir Baykurt'un Yılanların Öcü adlı romanına oluştumsal yapısalıcı bir yaklaşım. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2009 13 (1)*: 43-56.
- Timur, T. (1991). *Osmanlı-Türk romanında tarih, toplum ve kimlik*. İstanbul: Afa Yayıncılık.
- Tonga, N. (2013). Ebubekir Hâzım Tepeyran'ın Küçük Paşa romanına yansıyan köy hayatı. *Gazi Türkiyat: Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, Güz 2013/13*: 121-132.
- TÜİK (2011). TÜİK Göç İstatistikleri. (<https://data.tuik.gov.tr> (Erişim Tarihi: 21.03.2023))
- Tükel, T. (1960). *Beş romancı tartışıyor*. İstanbul: Düşün Yayınevi.
- Türk, H. (2015). Türk edebiyatında Anadolu'ya geri dönüş: *İlkler. Fikir Sanat ve Edebiyatta Töre, Yıl:3 Sayı:28*.
- Uç, H. (2007). *Nabizade Nazım*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/sozluk>, İslam Ansiklopedisi, (Erişim Tarihi: 03.02.2023)
- <https://www.sozluk.gov.tr/>, Büyük Türkçe Sözlük, (Erişim Tarihi: 03.02.2023)